

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

AHVENANMAAN STRATEGINEN MERKITYS

Pro gradu -tutkielma

Kadettialikersantti
Simon Källman

73. Merikadettikurssi
Rannikkotykistöopintosuunta

Maaliskuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja	
73. Merikadettikurssi	Rannikkojoukkolinja	
Tekijä		
Kadettialikersantti Simon Källman		
Tutkielman nimi		
Ahvenanmaan strateginen merkitys		
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka	
Strategia ja turvallisuuspolitiikka	Kurssikirjasto (MpKK)	
Aika	Tekstisivuja	Liitesivuja
Maaliskuu 2007	82	22
TIIVISTELMÄ		
<p>Ahvenanmaan erityisasemaa määrittävistä kansainvälisistä valtiosopimuksista vanhin on liki 150 vuotta vanha ja uusin on vuodelta 1947. Vaikka maailma on näistä ajoista muuttunut, Ahvenanmaan asemaa pidetään itsestään selvänä. Tämä tutkimustyö kokoaa yhteen tärkeimmät Ahvenanmaata käsittelevät historialliset tapahtumat ja valtiosopimukset sekä käsittelee niiden merkitystä nykypäivänä Suomen ja Itämeren näkökulmasta katsottuna. Tutkimustyössä käsitellään geopoliittisen analyysin ja voimavara-analyysin avulla Ahvenanmaata alueena, joka sijaitsee keskellä Itämeren, sekä Ahvenanmaan strategista merkitystä yhteiskunnallisesti ja sotilaallisesti tarkasteltuna. Lisäksi tutkimustyössä selvitetään mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen merkitystä Ahvenanmaan asemalle ja erityisjärjestelyille.</p> <p>Tutkimustyö on luonteeltaan teoreettinen, ja sen tutkimusmenetelmä on laadullinen asiakirjatutkimus, jota on täydennetty asiantuntijahaastattelulla.</p> <p>Tutkimusongelma on: "Mikä on Ahvenanmaan strateginen merkitys yhteiskunnallisesti ja sotilaallisesti tarkasteltuna?" Tutkimusongelma pyritään avaamaan pohtimalla Ahvenanmaan kansainvälistä merkitystä Itämeren alueella, sekä vertaamalla merisodan ja yhteiskunnan turvallisuuden nykyisiä uhkakuvia sodanaikaisiin uhkakuviin ja historiantutkimuksen esittävään taustaan. Lisäksi tutkimusongelmaan haetaan ratkaisua pohtimalla, miten muuttuva kansainvälinen politiikka Pohjois-Euroopassa ja Itämeren alueen olojen muuttuminen vaikuttavat Ahvenanmaan erikoisaseman säilyttämiseen Suomen kannalta katsottuna.</p>		

Tutkimustyö on rajattu 1930-luvulta nykypäivään. Painopisteenä on Itämeren alueen kehitys kylmän sodan jälkeisenä aikana taloudellisen ja kauppapoliittisen suorituskyvyn noustessa tärkeydessä sotilaallisen suorituskyvyn edelle. Tutkimusaineistona ovat kotimaiset ja kansainväliset julkiset asiakirjat sekä lehtiartikkelit ja asiantuntija-haastattelut.

Tutkimuksessa ilmenee, että Ahvenanmaan strateginen merkitys on Suomelle edelleen suuri, mutta kansainvälisesti Itämeren kokonaisuuden kannalta katsottuna huomattavasti pienempi kuin sotiemme ja kylmän sodan aikana. Itämeren nykyisen roolin huomattiin olevan kaupallinen eikä sotilaallinen, kuten se oli kylmän sodan aikana. Itämeren strategisen painopisteen todettiin siirtyneen Tanskan salmille – päinvastoin kuin asiantuntijat arvioivat 1990-luvun puolivälissä. Suomen mahdollisesta sotilaallisesta liittoutumisen todettiin, ettei se vaikuttaisi Ahvenanmaan erityis-asemaan. Suomen keinoja täyttää Ahvenanmaata koskevat kansainväliset velvoitteet se kuitenkin lisäisi.

Osa tutkimustyön aineistosta on kylmän sodan aikana laadittua kirjallisuutta. Siihen suhtaudutaan käsittelyssä kriittisesti, joskin se muodostaa tutkimustyön historiankatsauksen rungon ja sitä pidetään luotettavana. Tähän pohjautuen tutkimuksessa kuitenkin painotetaan Ahvenanmaan strategista merkitystä ja sen asettamia vaatimuksia Suomen puolustusjärjestelyille Itämeren alueella nykyään vallitsevassa tilanteessa.

AVAINSANAT

strategia, geopolitiikka, poliittinen realismi, turvallisuuspolitiikka, Ahvenanmaa, voimavara-analyysi

AHVENANMAAN STRATEGINEN MERKITYS

1. JOHDANTO	1
1.1 Lähtökohdat, päämäärä ja rajaus	1
1.2 Tutkimusasetelma	2
1.3 Näkökulma, tutkimusmenetelmä ja teoreettinen lähestymistapa	3
1.4 Aihetta käsittelevä aikaisempi tutkimus	7
2. MIKÄ ON AHVENANMAA?	9
2.1 Ahvenanmaa maantieteellisenä alueena ja alueen sijainti	9
2.2 Ahvenanmaan oikeudellinen asema	9
2.3 Ahvenanmaa kansainvälisten valtiosopimusten kannalta katsottuna	10
2.4 Kansainvälisoikeudellisia näkemyksiä	13
3. AHVENANMAAN STRATEGINEN MERKITYS YHTEISKUNNALLISESTI TARKASTELTUNA	18
3.1 Ahvenanmaa kauppameriliikenteen kannalta katsottuna	18
3.2 Ahvenanmaan merkitys ilmailuliikenteen kannalta katsottuna	19
3.3 Ulko- ja turvallisuuspoliittinen näkökulma	21
3.4 Huoltovarmuus, yhteiskunnan elintärkeät toiminnot ja varautuminen poikkeusoloihin ahvenanmaalaisesta näkökulmasta	25
4. AHVENANMAAN STRATEGINEN MERKITYS SOTILAALLISESTA NÄKÖKULMASTA	31
4.1 Ahvenanmaa eri aikakausina	31
4.1.1 Talvisota ja jatkosota	31
4.1.2 Ahvenanmaa osana Itämeren kylmän sodan aikana	33
4.1.3 Ahvenanmaa ja Itämeren alueen kylmän sodan jälkeiset muutokset	36

4.2 Maanpuolustuksen järjestelyt Ahvenanmaalla, uhkakuvat ja tavoitetila	41
4.3 Meriliikenteen suojaaminen ja järjestelyt kaikissa olosuhteissa	46
4.4 Kielletty alue - uskottavan puolustuksen koetinkivi	49
5. AHVENANMAA JA MAHDOLLINEN SOTILAALLINEN LIITTOUTUMINEN	53
5.1 Poliittinen, juridinen ja sotilaallinen ulottuvuus	53
5.2 Suomi, EU ja NATO	54
5.3 Asiantuntijoiden näkemyksiä	55
5.4 Yhteenveto	56
6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	59
6.1 Ahvenanmaan merkitys Suomelle muuttuvassa Euroopassa	59
6.2 Johtopäätökset	63
7. TUTKIMUSTYÖN LUOTETTAVUUS JA LÄHDEKRITIIKKI	68
LÄHTEET	75
LIITTEET	82

KUVAT

Kuva 1 – Tutkielman viitekehys	3
--------------------------------	---

TAULUKOT

Taulukko 1 - Valtiosopimusten jako kahteen kategoriaan	11
Taulukko 2 - Sotien aikana Ahvenanmaalla sijainneet rannikkotykit ja ilmatorjuntatykit	32

AHVENANMAAN STRATEGINEN MERKITYS

1. JOHDANTO

1.1 Lähtökohdat, päämäärä ja rajaus

Itämeren strategisen tilanteen muutokset ovat usein olleet sidoksissa kansainvälisen politiikan muutoksiin, kuten esimerkiksi suurvallan nousuun tai luhistumiseen.¹ Muutos, jonka vaikutuspiirissä juuri nyt elämme, on seurausta niin Neuvostoliiton luhistumisesta kuin Euroopan unionin (EU) ja Naton jatkuvasta laajenemisesta. Käsitteenä ”Itämeren alue” on melko uusi ja perua juuri näistä muutoksista.² Pohjois-Euroopan sotilas- ja turvallisuuspoliittisen lähihistorian ja tämänhetkisten muutosten valossa on perusteltua pohdiskella Ahvenanmaan erityisaseman vaikutusta Suomen tulevaisuuteen, oli se sitten sotilaallinen liittoutumattomuus tai jäsenyys sotilasliitossa. Viime vuosien aikana Itämeren alueella on tapahtunut varsin mittavia muutoksia. Baltian maat ovat liittyneet Natoon ja EU on laajentunut itään. Esimerkiksi Venäjä, suurimpana Itämeren alueen vaikuttajana, ei virallisesti ole vastustanut ilmiötä, mutta sanoo seuraavansa tilannetta ja ryhtyvänsä tarvittaessa toimenpiteisiin. Oli poliittinen tilanne mikä tahansa, on selvää, että Ahvenanmaa sijaitsee edelleen Suomen kannalta ratkaisevassa kohdassa Itämerta.

Tämän tutkimustyön lähtökohtana on Ahvenanmaan strateginen merkityksellisyys Suomelle. Tavoite on selvittää Ahvenanmaan strateginen merkitys Suomelle yhteiskunnallisesta ja sotilaallisesta näkökulmasta sekä analysoida, miten nämä kaksi näkökulmaa ovat sidoksissa toisiinsa. Toinen tavoite on selvittää, miten Ahvenanmaan merkitys on muuttunut Itämeren ympäristössä. Kolmas tavoite on selvittää, vaikuttaisiko mahdollinen Suomen Nato-jäsenyys Ahvenanmaan erikoisasemaan ja miten.

¹ Puheloinen, Ari: Russia's geopolitical interests in the Baltic area, Finnish Defence Studies 12, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1999, s.43 - 47

² Harle, Vilho ja Moisio, Sami (toim.): Muuttuva Geopolitiikka, Gaudeamus Kirja, Helsinki 2003, s. 128

Tutkimustyö on rajattu 1930-luvulta nykypäivään ja siinä tarkastellaan sotatapahtumia ja niiden vaikutusta Suomeen ja ahvenanmaalaiseen yhteiskuntaan. Lisäksi tutkimustyössä tarkastellaan merisodan uhkakuvien muuttumista ennen kylmää sotaa, sen aikana ja sen jälkeen. Painopisteenä on Itämeren alueen kehitys kylmän sodan jälkeisenä aikana, kun talouden ja kauppapolitiikan suorituskyky nousevat tärkeysjärjestyksessä sotilaallisen suorituskyvyn edelle.

1.2 Tutkimusasetelma

Tutkimusongelma on “Mikä on Ahvenanmaan strateginen merkitys yhteiskunnallisesti ja sotilaallisesti tarkasteltuna?”

Tutkimusongelmaa tukevia kysymyksiä ovat:

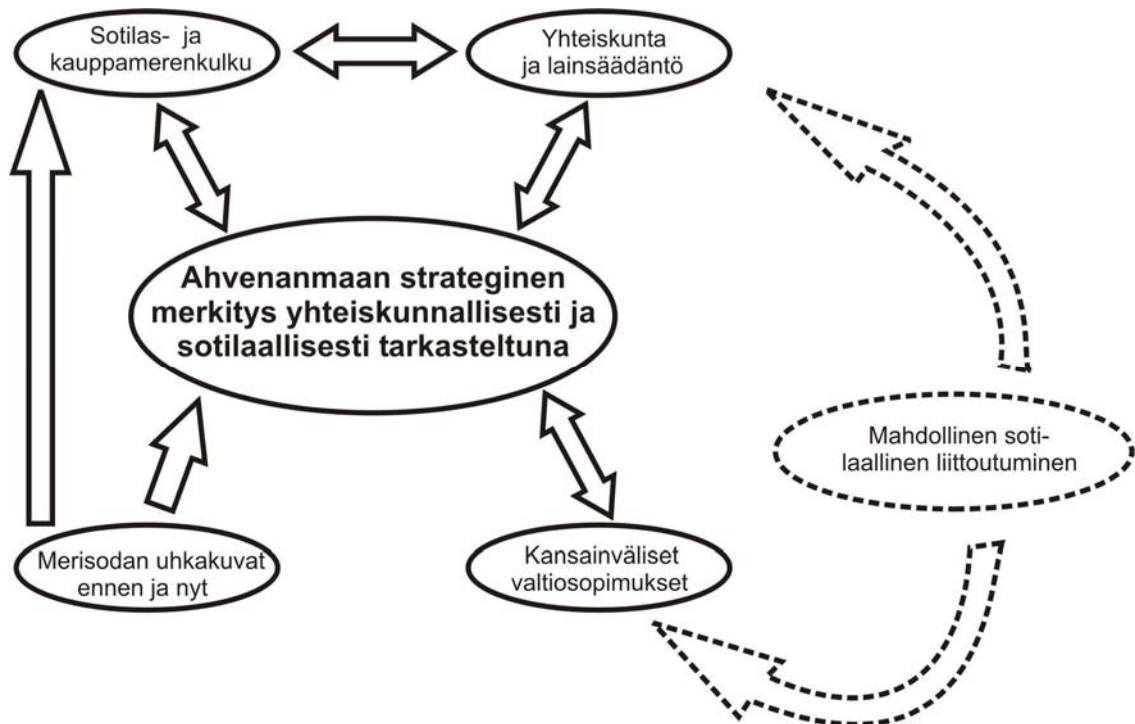
- Mikä on Ahvenanmaan kansainvälinen merkitys Itämeren alueella?
- Mikä on Ahvenanmaan strateginen merkitys Suomelle yhteiskunnallisesti tarkasteltuna?
- Mikä on Ahvenanmaan strateginen merkitys Suomelle ja muille Itämeren alueen valtioille sotilaallisesti tarkastettuna?
- Mitkä ovat merisodan ja yhteiskunnan turvallisuuden nykyiset uhkakuvat Ahvenanmaan alueeseen sitoen ja miten ne ovat muuttuneet 1930-luvulta nykypäivään?
- Miten Pohjois-Euroopan muuttuva sotilaspolitiikka ja Itämeren alueen olojen muuttuminen vaikuttavat Ahvenanmaan erikoisaseman säilyttämiseen Suomen kannalta katsottuna?
- Miten Suomen mahdollinen Nato-jäsenyys vaikuttaisi Ahvenanmaan asemaan?

Tutkimustyössä selvitän, minkälaiset käsitykset tällä hetkellä vallitsevat Itämeren strategisen painopisteen suhteen. Lisäksi käsittelen näiden käsitysten vaikutuksia suomalaiseseen yhteiskuntaan ja kansalliseen strategiaan. Keskeisinä tekijöinä tutkin muutosta 1990-luvun alusta nykyaikaan, Venäjän asevoimien supistumisen, Naton laajenemisen sekä näiden aiheuttamien keskustelujen ja päätösten vaikutusta vallitsevaan tilanteeseen.

Tutkimusmenetelmä on laadullinen asiakirjatutkimus, jota on täydennetty asiantuntijahaastatteluilla. Haastatteluilla on pyritty selvittämään yksityiskohtaisia vaikuttavia seikkoja. Erikoisasiantuntijoina ovat toimineet muun muassa Ahvenanmaan maaher-

ra Peter Lindbäck, sotilaslakimies Kari Takamaa Maanpuolustuskorkeakoulusta, Helsingin Yliopiston Eurooppa-tutkimuksen keskuksen päällikkö VTT Teija Tiilikainen sekä Jyrki Launne ja Christer Björkman Ilmailulaitoksesta.

Tutkimustyön viitekehys on seuraava:

Kuva 1 – Tutkielman viitekehys

1.3 Näkökulma, tutkimusmenetelmä ja teoreettinen lähestymistapa

Tutkielma on opinnäytetyönä strategian perustutkimusta. Sen päämäärä on osittain tuottaa tiedollisia ja teoreettisia perusteita esimerkiksi päätöksenteolle. Tutkielmasani olen analysoinut tutkimusongelmaa ja sitä tukevia alakysymyksiä muutamasta eri näkökulmasta. Strategia on poikkitieteellinen tutkimusala. Tämä asettaa mielenkiintoiset puitteet tutkimustyölle. Tutkimuksellisia alahaaroja strategialle ovat ainakin taloustieteet, historia, valtiotieteet, luonnontieteet, filosofia ja sosiologia.³ Valitsemani näkökulman avulla sekä tutkimustyön alalukujen käsittelyjärjestyksellä pyrin vastaamaan poikkitieteelliseen haasteeseen siten, että tutkimustyö täyttäisi mahdollisimman

³ Wedin, Lars: Reflektioner över ämnet strategi, Försvarshögskolan, Elanders Gotab, Tukholma 2002 s. 46

hyvin perustutkimuksen kriteerit. Viimeisessä luvussa esitetty lähdekritiikki johtaa tutkimustyön luotettavuuden analysointiin. Tämä on tarpeen sikäli, että lähteistöä on melko runsaasti, ja se on varsin kirjavaa niin laatimisajankohtansa kuin alkuperänsäkin suhteen.

Tutkielman aihe ja tutkimusongelma tekevät lähestymistavan valitsemisen haasteelliseksi. Teoreettisen lähdeaineiston sanoma on kuitenkin ollut selkeä; tiukka sitoutuminen yhteen ainoaan lähestymistapaan ei yleensä ole järkevää.⁴ Tästä johtuen olen tutkimusongelman selvittämiseksi valinnut muutamia eri lähestymistapoja, jotka sopivat hyvin yhteen. Tutkimusmenetelmänä kvalitatiivinen eli laadullinen asiakirjatutkimus sopii erinomaisesti juuri strategian tutkimukseen, sillä se pyrkii aineiston analyysiin tapauskohtaisesti ja välttää yleistyksiä. Pyrkimyksenä ei ole ollut luoda mitään ennustuskykyistä teoriaa tai toimintamallia suuresta otannasta tietoa, vaan analysoida tutkimusongelmaa tapauskohtaisessa tiedonhankintasarjassa. Tämä korreloi muun muassa klassisen sotataidon teoreetikon Carl von Clausewitzin teorian kanssa ennustamisen mahdottomuudesta valtioiden suhteissa.⁵ Tutkimusongelman analyysissä tämä korostuu myös historian tulkitsemisessä ja ympäristön ajankohtaisten ongelmien pohdinnassa, jonka vuoksi on syytä pitää mielessä, että vuonna 2008 ilmestyy uusi Valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko. Se saattaa jonkin verran vaikuttaa Suomen turvallisuuspoliittisiin linjauksiin. Tämä ei sinänsä vaikuta Itämeren tilanteeseen, mutta Suomen ulkopoliittikkaan ja sen päämääriin kylläkin.

Ahvenanmaan merkitystä Suomelle olen tarkastellut geopoliittisen analyysin ja voimavara-analyysin menetelmin. Pääosin olen sitonut tarkasteluni poliittisen realismin ”diskurssiin”. Lähestymistavan keskeisinä teorian lähteinä ovat toimineet seuraavat teokset:

- Bruce Russett, Harvey Starr ja David Kinsella: ”World politics – The menu for choice 7th edition”

⁴ Visuri, Pekka: Turvallisuuspolitiikka ja strategia, WSOY, Juva 1997, s. 213 sekä Russett, Bruce; Starr, Harvey ja Kinsella, David: World Politics The Menu For Choice 7th Edition, Wadsworth/Thomson learning, Belmont, CA, Yhdysvallat 2004, s. 32: ”All science is based on models, propositions, or laws that are contingent – that will hold only under certain conditions.”

⁵ Visuri 1997, s. 454 – 455; Uusitalo, Hannu: Tiede, tutkimus ja tutkielma – Johdatus tutkielman maailmaan, WS Bookwell Oy, Juva 2001, s. 79 - 87 sekä Eskola, Jari ja Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen, Vastapaino, Tampere 2001, s. 212 - 213

- Vilho Harle ja Sami Moisio (toim.): ”Muuttuva Geopolitiikka”
- Alpo Juntunen: ”Itään vai länteen – Venäjän vaihtoehdot”
- Hans J Morgenthau: ”Politics among nations”
- Kenneth Waltz: ”Theory of international politics”

Morgenthau ja Waltzin teorioita olen käyttänyt täydentämään toisiaan saadakseni kattavan teorian ulkopoliittisen päätöksenteon analyysia varten. Waltzin mukaan ulkopoliittinen päätöksenteko ei ole mitenkään sidoksissa valtion sisäpolitiikkaan, kun taas Morgenthau painottaa ulkopoliittisten tavoitteiden määrittelemistä kansallisen edun mukaisesti. Lisäksi Morgenthau osoittaa, että ulkopoliittikan tulisi katsoa poliittista näyttämöä myös muiden kansakuntien kannalta.⁶ Valtiokeskeinen näkökulma sopii myös tutkimuksen paradigmaksi sen tulkinnan mukaan, että valtiolla on omat rajansa, oma kansansa ja asevoiman käytön yksinoikeus alueellaan, jos perusolettamuksena on geopolitiikalle tyypillinen suvereenisuus.⁷ Tähän tutkimustyöhön sidottuna edellä mainittu perustelu sopii hyvin, varsinkin kun otetaan huomioon ne mahdollisuudet ja haasteet, jotka Ahvenanmaata koskevat kansainväliset valtiosopimukset luovat Suomen alueelliselle puolustukselle.

Teoreettisena lähtökohtana olen pitänyt geopolitiikkaa tutkimusalana sekä voimavara-analyysin perustekijöitä: poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen voiman ja niiden käyttömahdollisuuksien analyysiä kaiken strategisen päätöksenteon perustana. Analyysit on tehty osittain valtiollisesta näkökulmasta, jossa ytimenä ovat olleet yhteiskunnan elintärkeät toiminnot, ja osittain organisatorisesta näkökulmasta kansainvälisyydellisellä painotuksella. Voimavara-analyysi on suhteutettu maantieteeseen, ja geopolitiikassa korostetaan maantieteen määräävää vaikutusta poliittisiin päätöksiin sekä painotetaan valtion maantieteellistä sijaintia tärkeänä tekijänä. Tällaisen näkökulman ääri näkemys on geopolitiittinen determinismi, jonka mukaan maantiede määrää valtion kaiken toiminnan. Tämän näkemys pyrin osoittamaan toimi-

⁶ Morgenthau, Hans: Politics among nations – The struggle for power and peace, Fourth edition, Alfred A. Knopf, New York, Yhdysvallat, s. 542 - 543 (lähde englanninkielinen, viittaus on tutkijan oma käänös); Waltz, Kenneth: Theory of international politics, Addison-Wesley Publishing company, Reading, Massachusetts, Yhdysvallat 1979, s. 204 sekä Lieb, Doug: The Limits of Neorealism – Marginal States and International Relations Theory, Harvard International Review, Spring 2004, s. 26; [www-osoitteesta http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=108&sid=825b922b-7345-48e5-9efc-01a503829864%40sessionmgr108](http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=108&sid=825b922b-7345-48e5-9efc-01a503829864%40sessionmgr108), 15.8.2006 (sähköinen tiedosto ja paperituloste tutkijan hallussa)

⁷ Russett, Starr, Kinsella s. 16 - 17 sekä Harle & Moisio, s. 113

Uusi geopolitiikka käsittelee myös vuorovaikutusta ja yhteiskunnan taloudellista toimintaa maantieteellisessä ympäristössään, tarkastellen muutostekijöitä ja muutosten vaikutusta. Tästä huolimatta näkemys painottaa valtakilpailua, joka on vain muuttanut muotoaan ja välineitään. Hyvä esimerkki tästä on se, että maailmanjärjestyksestä puhutaan usein *unipolaarisena*. Tämä asettelu ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa, sillä vaikka maailmassa olisikin vain yksi sotilaallinen suurvalta, poliittisia ja taloudellisia suurvaltoja on useita.¹² Johtopäätöksissä tarkastelu näiden lähestymistapojen ja näkemysten pohjalta johtaa kylmän sodan jälkeisen Itämeren meristrategisesta painopisteestä käydyin keskustelun kriittiseen analysointiin.¹³

1.4 Aihetta käsittelevä aikaisempi tutkimus

Aiheesta on vuonna 1996 julkaistu Ruotsin Sotakorkeakoulun toimesta Anders Gardbergin diplomityö. Kyseinen tutkielma on laadittu nykypäivän tilanteeseen verrattuna kovin erilaisen poliittisen ja sotilaallisen tilanteen vallitessa, enkä katso sen olevan enää ajan tasalla. Olen kuitenkin muutamassa kohtaa viitannut Gardbergin työhön historiallisesta näkökulmasta. Helsingin Eurooppa-tutkimuksen keskuksen päällikkö, VTT Teija Tiilikainen on kirjoittanut analyysin Ahvenanmaan integroitumisesta eurooppalaiseen puolustukseen. Tässä työssä hän käsittelee muun muassa Naton vaikutusta Ahvenanmaan asemaan. Raportti on julkaistu vuonna 2002 ja olen käyttänyt sitä lähteenä. Olen kuitenkin kokenut tarpeelliseksi täsmentää Tiilikaisen näkemyksiä asiasta ja sen vuoksi olen haastatellut häntä. Komentaja evp. Arvo Komulainen on kirjoittanut Ahvenanmaata käsittelevän teoksen joka täyttää tieteellisen tutkimuksen kriteerit. Komulaisen teos valaisee erittäin laajasti Ahvenanmaan osuutta sekä Suomen että Euroopan sotilaallisessa ja poliittisessä historiassa. Olen käyttänyt kirjaa historiallisen analyysin lähteenä.

Christer Ahlström on kirjoittanut Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellisesta asemasta raportin, jossa hän vertailee Ahvenanmaata muihin samankaltaisiin eurooppalaisiin alueisiin. Tämä teos täyttää niin ikään tieteellisen tutkimuksen kriteerit ja kirjoittaja käsittelee monenlaisia kansainvälisoikeudellisia näkökulmia kattavasti historiallisesta

¹² Russett, Starr, Kinsella, s. 91

¹³ Visuri 1997, s. 97, s. 164 ja s. 169

näkökulmasta. Olen käyttänyt Ahlströmin kirjaa käsitellessäni juridista näkökulmaa, ja täydentänyt näkemystä muista alan lähteistä.

Vaikka Ahvenanmaata ja sen merkitystä Suomelle onkin tutkittu aikaisemmin merkittävässä määrin, en rakenna tutkimustani suoranaisesti minkään työn jatkeeksi. Sotilasstrategisesti Ahvenanmaan merkitystä on tutkinut ainoastaan Anders Gardberg. Gardbergin tutkimus on julkaistu yli kymmenen vuotta sitten. Tästä johtuen katson, että tutkimustyöni on ajankohtainen ja perusteltu.

Tämä tutkielma ei rakennu minkään aikaisemman tutkimustyön pohjalle, lukuun ottamatta omaa sotatieteiden kandidaatin tutkielmaani samasta aiheesta. Kyseinen tutkielmani on laajennettu kirjallisuusraportti. Työn palautuksen jälkeen jotkut tutkimuksen kohteena olleet asiat ovat muuttuneet, ja sen vuoksi olen täydentänyt kaikkia siinä käsittelemiäni osioita. Olen käyttänyt asiantuntijahaastatteluja keskeisimpänä välineenä laajentaessani aiempaa tutkimustyötäni pro gradu -tutkielmaksi. Näitä haastatteluja olen käyttänyt Ahvenanmaan yhteiskunnallisesti strategisen merkityksen analysoinnissani. Tämä osio jäi sotatieteiden kandidaatin tutkielmassani kohtalaisen vähäiseksi.

Tämä pro gradu -tutkielma kokoaa käsiteltävää aihetta sivuavien teosten sisältöä yksiin kansiin. Päämääräni on analysoida tätä tietoa, yhdistää sitä turvallisuuspoliittisten linjausten ja tiettyjen suomalaisten viranomaisten julkaisemien raporttien keskeisiin kohtiin, täydentää sitä asiantuntijahaastatteluihin ja tehdä johtopäätökset Ahvenanmaan strategisesta merkityksestä.

2. MIKÄ ON AHVENANMAA?

2.1 Ahvenanmaa maantieteellisenä alueena ja alueen sijainti

Ahvenanmaa on Turun ja Tukholman saaristojen välissä sijaitseva saariryhmä, joka muodostaa osan Suomen valtion länsirajasta Ruotsiin. Ahvenanmaan alue on eri yhteyksissä määritelty eri tavoin, joista tässä tutkimustyössä sovelletaan vuodelta 1921 olevan kansainvälisen valtiosopimuksen ("Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus") määrittelemien rajojen sisäpuolista aluetta. Suurin osa kyseisestä alueesta on kansainvälisin valtiosopimuksin demilitarisoitu ja neutralisoitu. Tässä tutkimuksessa Ahvenanmaalla tarkoitetaan kuitenkin koko aluetta vesialueineen, eikä ainoastaan sen sisällä olevia kareja ja luotoja. Kuva Ahvenanmaan alueesta ja kulmapisteluettelo on tämän työn liitteessä 5.

2.2 Ahvenanmaan oikeudellinen asema

Ahvenanmaa on Suomen valtioon kuuluva itsehallinnollinen maakunta. Ahvenanmaan oikeudellinen asema määrittyy niin Suomen sisäisen oikeusjärjestyksen kuin kansainvälisten valtiosopimusten perusteella. Ahvenanmaan itsehallintoon kuuluvien asioiden osalta Ahvenanmaan maakuntapäivillä on itsenäinen toimivalta, ja sellaiset kansainväliset valtiosopimukset, jotka saattavat olla ristiriidassa itsehallintolain kanssa, tulee hyväksyä itsehallintolaissa määrättyllä tavalla. Muissa tapauksissa sopimukset eivät tule voimaan Ahvenanmaan osalta. Muut valtiosopimukset tulevat voimaan Ahvenanmaan osalta siten kuin Suomen valtio ne solmii. Näin kaikki Suomen valtiosopimukset ovat voimassa Ahvenanmaalla, mukaan luettuna ihmisoikeussopimukset ja sodan oikeussäännöt. Alue kuuluu EU:hun osana Suomea, mutta on jätetty unionin vero- ja tulliliiton ulkopuolelle. Ahvenanmaan asukkaille on annettu Ahvenanmaan itsehallintolaissa erityisiä alueellisia kansalaisoikeuksia, joiden nojalla he ovat mm. vapautettuja asevelvollisuudesta. Vuodesta 1922 lähtien Ahvenanmaalla on ollut omat parlamenttivaalit, joilla valitaan Maakuntapäivät.¹⁴

¹⁴ Takamaa, Kari: Ahvenanmaan asemaan liittyvät oikeudelliset järjestelyt - johdanto (luentosarja 2004)

Ahvenanmaa on maakunta, jolla on itsehallinto. Itsehallinnosta on säädetty Ahvenanmaan itsehallintolaissa, jonka viimeisin versio on päivätty 16.8.1991 ja jota on päivitetty viimeksi vuonna 2004. Itsehallintolakia on ollut neljää eri sukupolvea, joista jokaisen välityksellä on Suomen valtakunnan toimesta laajennettu entiseltään itsehallinnon valtaa. Maakunnan väestöä edustaa Ahvenanmaan itsehallintoa koskevissa asioissa Ahvenanmaan maakuntapäivät. Maakunnan yleinen johto ja hallinto kuuluvat Ahvenanmaan maakuntahallitukselle ja sen alaisille viranomaisille. Maakunnassa hallitusta edustaa maaherra, jonka tehtävään nimitetään henkilö, jolla on tarpeelliset edellytykset hoitaa maakunnan hallintoa hyvin sekä valvoa valtion turvallisuutta. Maakunnan toimivallasta säädetään Ahvenanmaan Itsehallintolain neljännessä luvussa. Ahvenanmaan maakunta on ruotsinkielinen ja valtuuskunnan virkakieli on ruotsi. Maakunnassa valtion ja maakunnan viranomaisten sekä kunnallishallinnon virkakieli on ruotsi.¹⁵

2.3 Ahvenanmaa kansainvälisten valtiosopimusten kannalta katsottuna

Ahvenanmaata koskevat keskeisimmät valtiosopimukset ovat:

- 1 Pariisin rauhansopimuksen XXXIII artikla vuodelta 1856 sekä rauhansopimuksen liite 2; ”Ranskan, Suurbritannian ja Venäjän välinen, Ahvenanmaansaaria koskeva sopimus”
- 2 Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus vuodelta 1921
- 3 Sopimus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista vuodelta 1940
- 4 Pariisin rauhansopimuksen ”Rauhansopimus Suomen kanssa” vuodelta 1947 -osa¹⁶

¹⁵ Haastattelu Kari Takamaa 28.10.2005 klo 9.30 - 12.00; Ahvenanmaan itsehallintolaki, 1. luku, 3§, 30.1.2004/68 ja 6. luku, 36§

¹⁶ Haastattelu Kari Takamaa 28.10.2005

Edellä mainittujen lisäksi Suomen ja Neuvostoliiton sekä Suomen ja Venäjän välille on laadittu, vuoden 1940 valtiosopimuksen voimassaolon vahvistamiseksi, seuraavat kahdenväliset valtiosopimukset:

- Vuoden 1944 välirauhansopimus
- Vuoden 1948 Pariisin rauhansopimuksen 12. artiklan nojalla annettu virallinen ilmoitus (Tiettyjen valtiosopimusten palauttaminen voimaan)
- Venäjän ja Suomen välinen pöytäkirja vuodelta 1992 (Valtioiden kahdenvälisen suhteiden oikeudellisena perustana olevien asiakirjojen luettelointia)

Suomen EU:hun liittymisen yhteydessä laadittuja Ahvenanmaan erikoisasemaa koskevia asiakirjoja on kolme.¹⁷ Valtiosopimukset jaetaan alla olevan taulukon mukaisesti yleisesti kahteen eri kategoriaan. Kattegoria 1 sisältää monenväliset eli vuosien 1856 ja 1921 valtiosopimukset, ja kattegoria 2 sisältää kahdenvälisen vuoden 1940 valtiosopimuksen. Pariisin rauhansopimus ei sinänsä kuulu kumpaankaan kategoriaan, vaan siinä vahvistetaan molempien kattegorioiden valtiosopimukset. Lisäksi kattegorian 2 valtiosopimus vahvistetaan vuoden 1992 Venäjän ja Suomen välisellä valtiosopimuksella.¹⁸

Kategoria	Valtiosopimukset	Vahvistavat valtiosopimukset
1	1856, 1921	1947
2	1940	1947, 1992

Taulukko 1 - valtiosopimusten jako kahteen kategoriaan

1 Pariisin rauhansopimuksen XXXIII artikla vuodelta 1856, sekä rauhansopimuksen liite 2; "Ranskan, Suurbritannian ja Venäjän välinen, Ahvenanmaansaaria koskeva sopimus":

Valtiosopimus laadittiin Krimin sodan päätyttyä, ja se luo perusteet Ahvenanmaan alueen erikoisjärjestelyille määrittäen linnoittamattomuuden sekä sotilaallisten rakennelmien ja laivastorakennelmien kiellon.¹⁹

¹⁷ Takamaa 2004

¹⁸ Haastattelu Takamaa, 5.1.2007

¹⁹ Takamaa 2004

2 Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus vuodelta 1921:

Asiakirja on yleissopimus Ahvenanmaan saarten linnoittamattomuudesta ja puolueettomuudesta. Valtiosopimuksen ovat allekirjoittaneet Italia, Latvia, Puola, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi, Tanska, Viro ja Yhdistyneet Kuningaskunnat. Valtiosopimuksessa järjestely laajennetaan käsittämään demilitarisoinnin lisäksi myös neutralisointia. Lisäksi asiakirjassa määritetään Ahvenanmaan alueen rajat ja niiden kulmapisteet.²⁰ Huomattavaa on, ettei Neuvostoliitto ollut tämän valtiosopimuksen laatimisessa mukana. Asiasta on eri näkemyksiä, joista yhden mukaan Neuvostoliitto oli vallankumouksellinen ja epävakaa valtio, eikä sitä kelpuutettu mukaan. Toinen näkemys painottaa, ettei Neuvostoliitto itse halunnut mukaan, sillä valtiosopimuksen henki ei ollut sen kansallisen intressin mukainen.

3 Sopimus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista vuodelta 1940:

Tämä sopimus on Suomen ja Neuvostoliiton laatima kahdenvälinen valtiosopimus Ahvenanmaata koskevista järjestelyistä talvisodan päätyttyä. Sopimus ulottaa Ahvenanmaan aluetta koskevan järjestelyn koskemaan myös Neuvostoliittoa sikäli, että sille luetaan velvollisuus estää saarten sotilaallinen hyväksikäyttö. Kuten yllä mainitaan, Neuvostoliitto ei ole osallisena vuoden 1921 valtiosopimukseen. Vuonna 1940 kahdenvälisen valtiosopimuksen voimassaolosta on muodostunut monia erilaisia käsityksiä Neuvostoliiton hajottua vuonna 1991. Venäjä on ilmoittanut perivänsä sopimuksen määrittämät velvoitteet Neuvostoliitolta. Valtiosopimuksen sisältö eroaa osittain sisällöltään aikaisempien monenvälisten valtiosopimusten sisällöstä, ja kaksipuolisuudesta huolimatta se asettaa velvollisuuksia lähinnä Suomelle.²¹ Keskeistä tämän valtiosopimuksen osalta on huomata, että Neuvostoliitto ei sitoutunut sen myötä noudattamaan alueen neutralisointia. Tämä tarkoittaa sitä, että Neuvostoliitto ei ollut velvollinen pitämään Ahvenanmaata mahdollisten sotatoimiensa ulkopuolella, vaikka se olikin sitoutunut estämään alueen sotilaallisen hyväksikäytön. Nämä velvoitteet ja

²⁰ Takamaa 2004

²¹ Takamaa 2004; Komulainen, Arvo: Taistelu Ahvenanmaasta - Oolannin iäisyyskysymys, Ajatus kirjat, Gummerus Kustannus Oy, Jyväskylä 2005, s. 268

oikeudet ovat edelleen voimassa Venäjän osalta. Käsittelen niitä yksityiskohtaisemmin kohdassa 2.4.

4 Pariisin rauhansopimuksen osa ”Rauhansopimus Suomen kanssa” vuodelta 1947:

Tässä valtiosopimuksessa vahvistetaan aikaisempien valtiosopimusten voimassaolo toisen maailmansodan jälkeen. Osa valtiosopimuksen kohdista on Suomen yksipuolisella ilmoituksella todettu vanhentuneiksi ja sen myötä kumotuiksi. Ahvenanmaata koskevat kohdat ovat edelleen voimassa.²²

Ahvenanmaan järjestely demilitarisoinnin, neutralisoinnin ja itsehallinnon yhdistelmänä on ainutlaatuinen Euroopassa. Tämä johtuu siitä, että demilitarisointi- ja neutralisointijärjestelyihin yhdistyy Suomen perustuslaissa taattu alueen itsehallinto-oikeus. Demilitarisoituja alueita Euroopassa on edelleen muutamia. Ahvenanmaan lisäksi ainoa sekä demilitarisoidun että neutralisoidun statuksen omaava alue on Norjan hallinnoima Huippuvuoret.²³ Ahvenanmaan tyyppinen kokonaisuus sai talvella 2005 - 2006 julkisuutta, kun asiantuntijat ehdottivat samantyyppistä mallia toimeenpantavaksi Acehin kiistan ratkaisuksi. Samantyyppistä järjestelyä on myös esitetty Keski-idän kurdikansoille.

2.4 Kansainvälisoikeudellisia näkemyksiä

Kansainvälisen oikeuden yleisesti hyväksytyt lähteet ja normisto ovat YK:n peruskirjan liitteessä, kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön 38. artiklan 1. kohdassa. Sen mukaan kansainvälinen tuomioistuin soveltaa:

- a. kansainvälisiä yleis- tai erityissopimuksia, jotka sisältävät riitapuolina olevien valtioiden nimenomaan tunnustamia sääntöjä (kansainvälisiä valtiosopimuksia)

²² Takamaa 2004

²³ Huippuvuoria koskeva kansainvälinen sopimus, SopS 15/1925, sähköisenä [www-osoitteessa](http://www.osoitteessa) <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1925/19250015>

- b. kansainvälistä tapaa velvoittavaksi oikeudeksi tunnustetun yleisen käytännön ilmauksena (kansainvälistä tapaoikeutta)
- c. sivistyskansojen tunnustamia yleisiä oikeusperiaatteita
- d. ottaen huomioon 59. artiklan määräyksen oikeudellisia ratkaisuja sekä eri maiden etevimpien tutkijain oppeja apukeinona oikeussääntöjen määrittelemiseksi.²⁴

Kohdassa d viitatussa, saman liitteen 59. artiklassa on määritetty, että kansainvälisen tuomioistuimen ratkaisu sitoo yksinomaan riitapuolia ja ainoastaan ratkaistuun asiaan nähden.

Yllä mainituista kohdista a, b ja c ovat normiston primäärilähteitä ja d sekundaarilähde. Olen rajannut käsittelyn tässä luvussa kohtiin a ja b, sillä Ahvenanmaan kansainvälistä asemaa koskevat keskeiset asiat ovat luettavissa niistä. Lueteltuja kohtia ei sovelleta luetellussa järjestyksessä, eli kansainväliset valtiosopimukset eivät sinänsä käy kansainvälisen tapaoikeuden edellä. Kansainväliset valtiosopimukset ja kansainvälinen tapaoikeus luovat siis yhdessä perustan kansainvälisen oikeuden soveltamiselle, ja ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.²⁵ Tämä johtaa mielenkiintoiseen asetelmaan. Kuten aikaisemmin todettiin, Venäjä ilmoitti perivänsä Neuvostoliiton veloitteet kansainvälisistä valtiosopimuksista liiton luhistuttua. Kuten aikaisemmin myös on mainittu, vuoden 1940 valtiosopimus ei velvoita Venäjää noudattamaan Ahvenanmaan neutralisointia eli pitämään aluetta mahdollisen sotänäyttämön ulkopuolella. Jos Venäjä ei olisi ilmoittanut perivänsä vuoden 1940 valtiosopimuksen veloitteita, se olisi nykyään velvollinen soveltamaan vuoden 1921 valtiosopimusta kansainvälisen tapaoikeuden mukaan. Tällöin Venäjä olisi velvollinen kunnioittamaan myös neutralisointia. Koska kuitenkin YK:n peruskirjan määrittämiä kohtia ei sovelleta missään tietyssä järjestyksessä, kansainväliset valtiosopimukset voivat käydä tapaoikeuden edellä. Tästä syystä voisi olla mahdollista, että Venäjä voisi lukea itselleen oikeudeksi olla kunnioittamatta neutralisointia siten kuin se on vuoden 1940 kahdenvälisen valtiosopimuksen mukaan sitoutunut noudattamaan ainoastaan demilitarisointia koskevia veloitteita.

²⁴ YK:n peruskirja, sähköinen lähde [www-osoitteessa](http://www.osoitteessa):

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001>

²⁵ Haastattelu Kari Takamaa 5.1.2007

Voitaneen olettaa, että Neuvostoliiton ajatus vuoden 1940 sopimuksen osalta oli juuri se, että erillisen sopimuksen laatiminen oli kansallinen intressi. Näin voitaisiin tulkita, ettei vuoden 1921 sopimusta (joka siis käsittää myös neutralisoinnin) tarvitse noudattaa, koska Neuvostoliiton sitoutuminen Ahvenanmaata koskeviin rajoitteisiin luettiin erillisessä kahdenvälisessä valtiosopimuksessa. Arvailujen ja veikkailun varaan jää kuitenkin, miten Venäjä tulkitsee sopimuksia Neuvostoliiton luhistumisen jälkeen. Jokaisen ulkopoliittisen toimenpiteen analyysissä on helppo vedota kansalliseen intressiin tapahtuman jälkeen. On muistettava, että edellä mainittu Venäjän ilmoitus valtiosopimusten perimisestä tehtiin aikanaan kovassa kiireessä, kuten myös muiden Neuvostoliitolta perittyjen valtiosopimusten käsittelyt. Tähän vedoten voidaan olettaa, että mitään syvällisiä analyysejä kansallisesta intresseistä ei ole tuolloin ehditty tekemään.²⁶

Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellisesta asemasta ja valtiosopimusten voimassaolon purettavuudesta on vuosien mittaan esitetty monenlaisia näkemyksiä. Ahvenanmaan kansainvälisen merkityksen osalta voidaan erottaa kolme erilaista ulottuvuutta – juridinen, poliittinen ja sotilasstrateginen ulottuvuus. Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellista asemaa on eri aikoina tarkasteltu oikeuskirjallisuudessa muutamien apukäsitteiden avulla. Kansainvälisen tapaoikeuden puolestapuhujat ovat painottaneet Ahvenanmaan järjestelyä nk. *objektiivisena regiiminä*, eli että sen asema on määritelty valtiosopimuksissa, mikä luo hyötyä myös valtiosopimuksen ulkopuolisille osapuolille. 1900-luvun alussa vuoden 1856 valtiosopimuksen katsottiin muodostuneen osaksi kansainvälistä tapaoikeutta. Suomen tulisi sen takia noudattaa sitä objektiivisena regiiminä, vaikkei se suoranaisesti kuulunutkaan valtiosopimuksen allekirjoittaneisiin osapuoliin. Tämä johtuu valtioseuraannon, *state succession*, periaatteista, sillä Suomi kuului valtiosopimuksen allekirjoittaneeseen Venäjään ja itsenäistyttyään sen tuli noudattaa Venäjän solmimia valtiosopimuksia.²⁷

Osa kansainvälisen politiikan asiantuntijoista katsoo myös, että Ahvenanmaan sopimukset muodostavat *kansainvälisen servituutin* eli rasiitteen. Servituutissa ”palvelevalle osapuolelle”, Suomelle, on langetettu velvollisuuksia tietyn alueen suhteen.

²⁶ Haastattelu Kari Takamaa, 5.1.2007

²⁷ Ahlström, Christer: Demilitariserade och neutraliserade områden i Europa, Ålands fredsinstitut, Maa-rianhamina 2004, s. 75 – 76 sekä Malanczuk, Peter: Akehurst’s modern introduction to international law seventh revised edition, Routledge, Lontoo 2004, s. 158 - 159

Nämä velvollisuudet ovat hyödyksi ”hallitsevalle osapuolelle”, muille valtiosopimusten osapuolille sekä ulkopuolisille tahoille. Käyttäen kansainvälisen servituutin käsitettä tukenaan Ruotsi saattoi puuttua Suomen vuonna 1918 aloittamiin linnoittamistöihin, vaikkei se kuulunutkaan vuoden 1856 valtiosopimuksen allekirjoittaneisiin osapuoliin. Ruotsilla oli kansallinen intressi asian suhteen, koska Ahvenanmaa vaikutti myös Tukholman ja lähialueen turvallisuusjärjestelyihin. Ruotsin kannan puolesta puhuu se, että Kansainliiton asettama juristikomitea julisti vuoden 1856 valtiosopimuksen ”eurooppalaisten intressien mukaiseksi” ja hyväksyi siksi Ruotsin vetoimuksen ulkopuolisuudesta huolimatta.²⁸

Kansainvälisten valtiosopimusten tulkinnasta on monia eri näkemyksiä. Tiukimmillaan on esitetty, että valtiosopimuksia ovat sitoutuneet noudattamaan ainoastaan niiden osapuolina olevat valtiot. Tämä on kanta, jota edustavat esimerkiksi sellaiset kansainvälisen oikeuden kriitikot, jotka eivät tunnusta kansainvälisen tapaoikeuden kohtia objektiivisista regiimeistä tai kansainvälisistä servituuteista. Vaikka yllä mainittu YK:n peruskirja määrittääkin kansainvälisen oikeuden yksiselitteisesti, kritiikin kohteeksi on joutunut tapauskohtaisuus tällaisten kohteiden aseman määrittämisessä. Tähän nojaten onkin aiheellista miettiä, miten Ahvenanmaata koskevat valtiosopimukset ovat saaneet sen korkean arvostuksen jota ne nykypäivänä nauttivat. Vaikuttaisi siltä, että objektiivisista regiimeistä ainoastaan sellaiset, joihin kuuluu demilitarisointi, ovat jääneet voimaan, kun muut ovat rauenneet.²⁹ Syyt lienevät poliittisia, ja on todettava, että juridinen ja poliittinen ulottuvuus usein kulkevat käsi kädessä ja täydentävät toisiaan vaikka niiden parissa käsitelläänkin kansainvälisiä suhteita kovin eri tavalla.

Juridisesti yksinkertainen asia voi usein olla poliittisesti vaikea. Esimerkki tällaisesta on Ahvenanmaalla järjestetty Tall Ships Race -purjehduskilpailu, johon osallistui useita vieraiden valtioiden sota-aluksiksi luokiteltuja aluksia. Suomen ulkoministeriö halusi selvyuden valtiosopimusten tulkintaan, ja asiasta ilmoitettiin jokaiselle Ahvenanmaan-sopimuksen allekirjoittaneelle valtiolle. Yksikään valtioista ei vastustanut tulkinnan laajentamista. Tämän ilmoituksen tarkoitus oli selkeyttää (ja käytännössä laajentaa) juridista tulkintaa valtiosopimuksista, sillä ne eivät ole tulkinnallisesti täysin yksiselitteisiä. Tulkinnanvaraisuus perustuu muun muassa erikielisiin käännöksiin:

²⁸ Ahlström, s. 75 - 76

²⁹ Ahlström s. 75 - 76

esimerkiksi ranskankielinen versio ja englanninkielinen versio eroavat hieman, mikä on täysin ymmärrettävää. Jotkut kansainvälisen politiikan kriitikot esittivät muiden valtioiden sota-alusten vierailun seurauksena johtopäätöksen, että kaikki osapuolet hyväksyivät valtiosopimusten ”rikkomuksen” ja siten myös mahdollisesti niiden purkamisen. Näin ei siis kuitenkaan ollut, vaan kyseisessä ilmoitusmenettelyssä Suomi haki ainoastaan valtiosopimusten tulkintaan laajennusta, joka hyväksyttiin ilman vastalauseita. Tapaus ei siis ollut rikkomus, vaan kyseessä oli kansainvälisoikeudellisen käytännön selkeyttävä tulkinta. Nykyään valtiosopimusta tulkitaan siten, että Ahvenanmaan alueella saa *kutakin vierasta valtaa kohti* vierailia yksi sota-alus³⁰.

Ei ole kovin vaikeaa perustella olettamusta, että poliittisesti valtiosopimusten purkaminen saisi aikaan reaktioita muissa, valtiosopimusten ulkopuolisissa valtioissa. Tällaisia valtioita ovat esimerkiksi Ruotsi ja Venäjä. Tämä on nähty 90-luvulla, kun Suomessa käytiin keskustelua asiasta. On muistettava, että vaikka asiat voidaan joissain tilanteissa selittää yksinkertaisemmin juridisesti kuin poliittisesti, tarvitsevat nämä ulottuvuudet kuitenkin tukea toisiltaan perusteltaessa kansainvälisten valtiosopimusten laatimista, muokkaamista tai kumoamista.³¹ Pohdittaessa kansainvälistä oikeutta on hyvä pitää mielessä, että esimerkiksi poliittisen realismin koulukunta painottaa, ettei ole olemassa sellaista kansainvälistä poliittista valtaa, joka toimeenpanee kansainvälistä lainsäädäntöä ja sen valvontaa.³²

³⁰ Haastattelu Kari Takamaa, 5.1.2007

³¹ Malanczuk, s. 157 - 158

³² Russett, Starr & Kinsella, s. 282

3. AHVENANMAAN STRATEGINEN MERKITYS YHTEISKUNNALLISESTI TARKASTELTUNA

3.1 Ahvenanmaa kauppameriliikenteen kannalta katsottuna

Toimiva meriliikenne on Suomelle elinehto niin normaali- kuin kriisiaikanakin. Viime aikoina varmuusvarastointia on vähennetty sen korkeiden kustannusten takia. Seuraus on luonnollisesti se, että riippuvuus toimivasta meriliikenteestä kasvaa. Sotiemme aikana Ahvenanmaan suojaisia reittejä pitkin kulki suurin osa merikuljetuksistamme, joiden avulla turvattiin väestön toimeentulo. Tarkemmin näitä seikkoja on käsitelty luvussa 4.1, mutta tässä luvussa esitän lyhyesti tilastotietoa nykyajan meriliikenteestä Ahvenanmaan läheisyydessä. Luvussa esitetyt tilastotiedot ovat taulukoina liitteessä 3.

Alusliikenne Ahvenanmaan ja sen alueen välittömän lähialueen kautta on vilkasta. Vuonna 2005 Ahvenanmaan satamiin kulkeva liikenne jakaantui viiteen satamaan, joihin saapui yhteensä 7 120 alusta, joista 6 941 oli matkustaja-aluksia. Ylivoimaisesti suurin satama on Maarianhaminan satama. Pohjanlahdelle suuntautuva liikenne kulkee niin ikään Ahvenanmaan alueen kautta tai sen ohi. Pohjanlahden satamiin saapui vuonna 2003 yhteensä 6 333 alusta neljääntoista satamaan. Suurimpia satamia ovat Rauman, Porin, Raahen ja Kemin satamat mainitussa järjestyksessä. Myös Turun saariston ja sen lähialueen satamiin kulkeva alusliikenne kulkee Ahvenanmaan alueen ohi. Kyseisen alueen alusliikenne jakaantui vuonna 2005 kymmeneen satamaan, joihin saapui yhteensä 4 785 alusta. Suurimmat satamat ovat Turun ja Naantalin satamat. Pohjanlahden satamat ovat rakenteeltaan ja toiminnaltaan suunniteltu enemmän bulkkimateriaalin käsittelyyn, kun taas Suomenlahden satamat ovat erikoistuneet konttikuljetuksiin.³³ Vuonna 2008 valmistuva Vuosaaren satama tuo osittaisen muutoksen tähän.

Vuoden 2003 merikuljetuksista Ahvenanmaan ohi Pohjanlahden satamiin suuntautuva tuonti oli 17,84 miljoonaa tonnia, mikä oli vuoden kokonaistuonnista (51,83 milj. tn.) noin 34,4 prosenttia. Vastaavat luvut viennin osalta olivat 13,70 miljoonaa tonnia,

³³ Merenkululaitos: Alusliikenne 2005, Microsoft Excel-tiedosto Merenkululaitos - Liitetäulu_8a_05.xls sekä Meriliikenteen johtaminen ja suojaaminen poikkeusoloissa (TaktL 2001), Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 3, työpapereita, 5/2001, 2001, s.7

eli kokonaisviennistä (41,56 milj. tn.) noin 33 prosenttia.³⁴ Näin ollen voidaan siis todeta, että Ahvenanmaan kautta Pohjanlahdelle kulkee merikuljetuksin merkittävä osuus kokonaistonnistosta.

Liitteessä 4 olevasta kuvasta selviää graafisesti vuoden 2005 vesiliikenteen tavara-
virrat.

3.2 Ahvenanmaan merkitys ilmailuliikenteen kannalta katsottuna

Tässä luvussa käsittelen Ahvenanmaan alueella ja sen välittömässä läheisyydessä tapahtuvaa ilmailuliikennettä. Yleisesti ottaen ilmailuasioita ei tässä yhteydessä käsitellä missään julkaisussa tai tutkimuksessa. Ahvenanmaata käsiteltäessä meriliikenne on katsottu keskeiseksi ja tärkeäksi kokonaisuudeksi. En ole löytänyt aikaisemmasta tutkimuksesta tai julkaisuista viitteitä siitä, että alue katsottaisiin ilmailuliikenteen kannalta tärkeäksi. Tulen kuitenkin tässä luvussa osoittamaan, että Ahvenanmaa liittyy keskeisesti sekä Suomeen saapuvaan että maan yli suuntautuvaan ilmailuliikenteeseen. Ahvenanmaan alue muodostaa jopa kriittisen kohdan lentoliikenteen johtamisessa. Esitetyt tiedot perustuvat puhelinhaastatteluun Etelä-Suomen Lennonvarmistuskeskuksen lennonjohdon apulaispäällikkönä toimivan Jyrki Launteen kanssa. Ilmailulaitoksen suunnittelupäällikkö Christer Björkman on vahvistanut tiedot.

Maantieteellisessä tarkastelussa on asiaan vihkiytymättömänkin melko helppo todeta, että Ahvenanmaa saattaisi liittyä lännestä Suomeen kohdistuvaan ilmailuliikenteeseen. Pelkästään karttaa katsomalla on helppo nähdä, että Tukholmasta ja Oslosta saapuville lentokoneille lyhin reitti Helsinkiin kulkee Ahvenanmaan yli. Käytännössä Ruotsista ja Norjasta saapuvat koneet kulkevatkin juuri tuota reittiä, mutta ne muodostavat vain suhteellisen pienen osan Helsinkiin saapuvasta ilmailuliikenteestä. Helsinkiin tuleva ja sieltä lähtevä lentoliikenne ohjataan viittä eri kaksisuuntaista kanavaa pitkin. Kanavat on jaettu sektoreihin, jotka ovat yksisuuntaisia. Ahvenanmaan yli ja eteläpuolella kulkee kaksi lentoliikenteen sektoria, jotka ovat vilkkaasti liikennöityjä. Ahvenanmaan yli lentää normaaleja reittilentoja, 3 000 - 10 000 metrin korkeudessa. Myös ilmavoimien sotilasilma-alukset lentävät alueen yli, mutta vain kuljetus- ja reittikoneet. Ahvenanmaan yläpuolella on myös sellaista ilmatilaa, joissa Ilmavoimien

³⁴ Komulainen, s. 255

mat voi harjoitella. Nämä lentoreitit ovat normaalisti suljettuja, ja niiden avaamiseen tarvitaan perusteellinen ilmoitusmenettely. Ulkomaalaiset sotilasilma-alukset saapuvat Suomeen tarkasti määritettyä reittiä pitkin. Lentolupa anotaan erikseen joko yksittäiselle tai monelle lennolle. Lupa voi olla voimassa määräajan, esimerkiksi 12 kuukautta. Tällaiset reitit kiertävät aina Ahvenanmaan kaukaa, jopa 100 meripeninkulman päästä.³⁵

Ahvenanmaan yläpuolella sijaitsee ilmailuliikenteen sektori 2, ja alueen eteläpuolella sijaitsee sektori 1. Ahvenanmaan yli kulkeva sektori 2 on Suomen vilkkaimmin liikennöity lentoväylä ja näin ollen myös fyysisesti pienin ja ”ahtain”. Sitä kautta kulkee noin puolet Kaukoidästä Suomeen tulevasta liikenteestä. Sektorissa kulkee myös hieman yli puolet Helsinkiin menevästä ilmailuliikenteestä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sektorissa kulkee päivittäisenä ruuhka-aikana noin 30 lentokonetta puolessa tunnissa. Joissain tapauksissa koneita saattaa olla jopa enemmänkin. Sektorissa 2 kulkee myös hieman yli puolet Suomen yli lentävistä lentokoneista, joita vuodessa on noin 1 400. Nämä koneet eivät tee välilaskeutumista Suomeen, mutta lennonjohto ohjaa niitä ylilennon ajan eli myös Ahvenanmaan yläpuolella. Sektorissa 2 ei liikennöi lainkaan Suomesta ulospäin meneviä lentokoneita.³⁶

Edelliseen lyhyeen tilastotietoon vedoten voidaan helposti tehdä johtopäätös, että Ahvenanmaa on lentoliikenteen toimivuuden kannalta tärkeä. Kuvitteellinen asetelma, jossa Ahvenanmaalle asettuisi vihamielinen sotilasjoukko tai joku muu aseistettu joukko, saattaisi johtaa vakaviin seurauksiin. Tällainen skenaario aiheuttaisi toimenpiteitä, joilla pitäisi suunnitella uusia lentoreittejä huikalle määrälle liikennettä. Normaaliaväylät olisi suljettava. Tätä ei voi tehdä nopeasti vaarantamatta lentoturvallisuutta. Uusien reittien ilmoittaminen maailmanlaajuisesti perustuu jatkuvaan vuorovaikutukseen kansainvälisten ilmailuviranomaisten kanssa, mikä vaatii paljon aikaa. Lentokoneet eivät itse navigoi sektorissa 2, vaan lennonjohto johtaa niitä – ruuhka-aikaan siis jopa 30 lentokonetta puolessa tunnissa olisi johdettava pitkin muita reittejä, jotka Ahvenanmaan kiertämisen takia saattaisivat olla melko pitkiä. Konsultoimani asiantuntijan selkeä näkemys on, että näin ei saa käydä. Jos tällainen asetelma toteutuisi, ilmailuliikenne lamautuisi, ja sen johtaminen olisi mahdotonta. On myös

³⁵ Puhelinhaastattelu, asiantuntijana Jyrki Launne, Lennonvarmistuskeskus, 13.7.2006. Haastattelun muistiinpanot TLL IV, tutkijan hallussa.

³⁶ Puhelinhaastattelu Jyrki Launne

huomioitava, että sektori 1 kulkee noin 20 meripeninkulmaa Ahvenanmaasta etelään, joten sillekin voitaisiin ajatella kohdistettavan asevaikutusta.³⁷ On perusteltua olettaa, että Helsinkiin normaalisti suuntautuvaa rahtiliikennettä ei voi myöskään ohjata muille lentokentille, sillä ne ovat kapasiteetiltaan pienempiä. Tätä tukee myös se, että tavaraliikenteen logistiikkakeskus maassamme sijaitsee Helsingin seudulla.

On arvioitu, että ilmarahdiliikenteen suhteellinen arvo kasvaisi kriisiaikana. Tämä joutuisi yksinkertaisesti siitä, että joidenkin tavaroiden kuljettaminen meritse estyisi. Rahtiliikenteen pitää joka tapauksessa saapua pääkaupunkiseudulle, sillä sen edelleen toimittaminen maitse tapahtuu edellä mainitun logistiikkakeskuksen kautta.³⁸ Tähän perustuen voidaan todeta, että meri- ja ilmailuliikenne ovat kytköksissä toisiinsa rahtiliikenteen takia. Maamme logistiikkajärjestelyt joutuisivat siis aikamoisen haasteen eteen, jos Ahvenanmaa joutuisi vihamielisen vallan kouriin. Sekä meri- että ilmailuliikenne kohtaisivat mittavia ongelmia, ja tämän vuoksi tavarantoimitukset Suomeen vaikeutuisivat huomattavasti.

Ilmavoimien lentopalveluksen pysyväiskäsky määrittää Ahvenanmaan vyöhykkeen yli lentäminen sallituksi, mutta laskeutumisen kielletyksi, paitsi pakottavassa hätätilassa.³⁹ Mikäli Ahvenanmaan alueella siis tapahtuisi alueloukkaus, loukkaavan ilma-aluksen tunnistaminen on sallittua Ilmavoimien lentotoimenpitein. Tämä on luonnollista alueellisen koskemattomuuden kannalta, ja lukeutuu geopolitiikan perusolettamuksen, suvereenisuuden, puitteisiin. Yleisesti ottaen Puolustusvoimien meri- ja ilma-alukset voivat myös osallistua meripelastustehtäviin Ahvenanmaan alueella. Tällöin niitä johtaa vastuussa oleva pelastusviranomais.

3.3 Ulko- ja turvallisuuspoliittinen näkökulma

Siitä huolimatta, että kylmä sota päättyi yli kymmenen vuotta sitten ja että kansainvälisen politiikan kenttää leimaavat yhteistyö ja kansainvälisten järjestöjen toiminta, on

³⁷ Puhelinhaastattelu Jyrki Launne

³⁸ Majuri Kalle Pyöräniemen (Helsingin Sotilasläänin Esikunta) pitämä luento 90. kadettikurssille ja 73. Merikadettikurssille 9.1.2007 klo 13.00 - 17.00. Oppitunnin aiheena pääkaupunkiseudun puolustus. Viite lisätty opettajan luvalla.

³⁹ IlmavE ye-os PAK I 4:14 lentopalveluksen pysyväiskäsky: Sotilaslentomääräykset, kohdat 1 ja 3, 10.5.2005

helppoa todeta, että turvallisuuspolitiikka on edelleen Clausewitzin teorian mukaisesti monisäikeistä ja eri tasoihin jakautuvaa. Valtion on varauduttava useisiin eri uhkiin usealla eri tasolla. Vaikka julkilausutut tavoitteet ja suunnitelmat osoittavat avoimuutta ja yhteistyötä, valtiot varautuvat kuitenkin "kulissien takana" selviämään yksin kriisitilanteessa. Tämä on luonnollisesti yksi suvereenin valtion elinehto. Pekka Visurin mukaan strategiset ratkaisut pohjautuvat yhä enemmän geostrategiaan, jossa tärkeitä elementtejä ovat muun muassa liikenneyhteydet, tukialueet ja sotilaalliset voimavarat. Ahvenanmaalla on lentokenttä ja alueelle on hyvät meriyhteydet jopa talvisin, koska Maarianhaminan satama on talvisatama. Infrastrukturi mahdollistaa siis käytännön tasolla joukkojen siirron alueelle. Näin voidaan perustellusti todeta, että Ahvenanmaa on sotilasstrategisesti tärkeä alue.⁴⁰ Kynnyskysymykseksi sotilasjoukkojen ryhmittämisessä alueelle muodostuisi kuitenkin niiden huoltaminen, joka pitäisi suorittaa alueen ulkopuolelta.⁴¹

Kylmän sodan jännitystilän väistyminen on tehnyt tilaa perinteisen voimapolitiikan paluulle Euroopan turvallisuuspolitiikkaan. Naton ja EU:n laajenemiset ovat luoneet molemmille organisaatioille lähtökohdat, joissa kaikkien jäsenmaiden maantieteelliset, taloudelliset ja turvallisuuteen liittyvät intressit eivät ole samat. Tästä johtuen organisaatioiden sisälle on muodostunut tai saattaa muodostua pienempiä sisäisiä ryhmittymiä eri asiakokonaisuuksien ympärille. Vaikka samoihin kansainvälisiin organisaatioihin kuuluukin suurvaltoja, näiden välillä on kuitenkin aina jonkinlainen kilpailuasetelma. Suurvallat hoitavat myös usein asiansa kahdenkeskisesti eivätkä kansainvälisen organisaation kautta. Eri valtioiden, ja varsinkin suurvaltojen, strategiset tavoitteet eivät aina ole samansuuntaisia. Geopoliittisesti asiaa on myös syytä painottaa sen vuoksi, että valtioiden sotilaallinen ja taloudellinen kyky eivät kulje käsi kädessä. Tämä voi aiheuttaa vakaviakin jännitteitä tai kamppailua vaikutusvallasta. Tällaiset jännitteet heikentävät organisaatioiden vaikutusvaltaa ja uskottavuutta. Hyvänä

⁴⁰ Visuri, Pekka: Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi, Taloustieto Oy, Yliopistopaino, Helsinki 2002, s. 10 ja s. 26; Suomen meriliikenteen järjestelyt normaali- ja poikkeusoloissa (TaktL 2003) Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 4, työpapereita [VIRANOMAISKÄYTTÖ], 2003, s. 3

⁴¹ Lunabba, Johan: Försörjningsberedskapen på Åland år 2005, Julkaisuja 3/2005, Huoltovarmuuskeskus, Helsinki 2005, s. 39 - 44 - Ahvenanmaalla vuonna 2004 kulutetusta sähköstä 83 % oli Ruotsista ja 7 % Manner-Suomesta tuotua. 10 % kulutuksesta kyettiin siis kattamaan paikallisesti tuotetulla energialla, josta 6 % oli tuulivoimalaitosten tuottamaa. Dieselgeneraattori- ja kaasuturbiinikapasiteettia alueella ei ole suurta kulutusta varten, ainoastaan varajärjestelmien ylläpitoon. Kuljetustarkoituksia varten Ahvenanmaalla on polttoaineiden varastokapasiteettia n. 3 300 m³

esimerkkinä voisi olla Yhdysvaltojen aggressiivinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ennen hyökkäystä Irakiin vuonna 2003.⁴²

Itämeri on monesta eri näkökulmasta strategisesti tärkeä alue, ja suurimmilta osin Naton tai EU:n jäsenmaiden ympäröimä. Molempien organisaatioiden jäsenistössä on vaikutusvaltaisia valtioita. Lisäksi Itämeren valtioihin kuuluu Venäjä, ja Naton kautta Itämeri kuuluu jossain määrin myös Yhdysvaltojen intressipiireihin. Yksi Venäjän strategisista tavoitteista on Pietarin alueen suojaaminen muun muassa siellä sijaitsevien sotateollisten laitosten takia, ja Naton ja Venäjän rajat kulkevat nykyään Suomen pohjois- ja etelärajoilla. Ahvenanmaan merkitystä tämän merialueen keskellä ei voi vähätellä. Suomi Ahvenanmaan hallitsijana, siitä annettujen määräysten valvojana ja viime kädessä puolustajana, on siis keskellä poliittista pelikenttää. Pelikenttä on tällä hetkellä hyvin vakaa, mutta sen tasapaino saattaa ajan saatossa muuttua. Ruotsin edellinen hallitus arvioi Itämeren alueen olevan poliittisesti vakaa, ja maan turvallisuuspoliittisen kehityksen aiheena on aktiivinen kansainväliseen yhteistyöhön osallistuminen. Itämeren aluetta tässä kehityksessä koskee muun muassa yhteistyö Suomen Merivoimien kanssa ja yhteisen rannikkojääkäripataljoonan kouluttaminen. Ruotsin laivasto- ja amfibiojoukkoja karsitaan vuoteen 2008 mennessä lähes puolelta.⁴³

Venäjä on riippuvainen Itämerestä merikuljetusreittinä, ja sen asevoimien tehtäviin lukeutuukin ”varmistaa Venäjän taloudelliset ja poliittiset intressit – ylläpitää kansalliset intressit aluevesillä, mannerlohkolla ja ympäröivällä talousvyöhykkeellä ja maailman merillä sekä operaatiot taloudellisilla ja poliittisilla intressialueilla”.⁴⁴ Vuonna 2010 käyttöön otettava Viipurista Saksan Greifswaldiin kulkeva kaasuputki lisää Itämeren merkitystä Venäjälle entisestään. Kaasuputken omistus on 51-prosenttisesti

⁴² Valtioneuvoston kanslia: Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia (YETTS 2003), Valtioneuvoston periaatepäätös 27.11.2003, Edita Prima Oy, Helsinki 2003 liite 2, s. 9 - 10 sekä Turvallisuus- ja puolustusasiain komitea: Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia (YETTS 2006), Valtioneuvoston periaatepäätös 23.11.2006, Puolustusministeriö/Kirjapaino Keili Oy, Helsinki 2006, s. 60 - 61

⁴³ Ruotsin hallitus: Regeringens proposition 2004/05:5 - Vårt framtida försvar (FB 2004), 2004, s. 18 ja s. 64

⁴⁴ YETTS 2003 liite 2 s.11 sekä Venäjän Federaation Puolustusministeriö: The priority tasks of the development of the armed forces of the Russian Federation (PTD), s. 63 (lainaus on kirjoittajan oma käännös)

venäläisellä Gazpromilla, joka on vahvasti valtiollisesti johdettu ja kontrolloitu yhtiö.⁴⁵ Öljykuljetusten määrä Suomenlahdella tulee kasvamaan jonkin verran seuraavina vuosina. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että Venäjä joutuu myymään raakaöljyä, koska sillä ei ole jalostusteollisuutta. Venäjän jalostusteollisuus ei taas tule kehittymään ilman länsimaiden taloudellista tukea ja teknistä osaamista, mutta maan hallitus ei päästä länsimaalaisia yhtiöitä sijoittamaan omiin, varsin tiukasti valtiollisesti ohjattuihin energiamarkkinoihin. Venäjällä ei ilmeisesti ole aikomustakaan erottaa energiavientiään turvallisuuspolitiikasta.⁴⁶ Venäjän ja Valko-Venäjän väliset kiistat tammikuussa 2007 sekä Venäjän ja Ukrainan väliset kiistat tammikuussa 2006 osoittavat myös konkreettisesti, että Venäjä on ollut valmis käyttämään vientienergiaansa painostusvälineenä. Tästä nähdään helposti, että maan taloudelliset intressit Itämerellä ovat laajat. Yhteiskytkös energian ja turvallisuuspolitiikan välillä luo tässä tapauksessa myös voimakkaan sidonnaisuuden taloudellisten ja turvallisuuspoliittisten intressien välille. Yllä mainitut Itämeren laivaston tehtävät korreloivat tämän kanssa. Näin ollen on perusteltua päätellä, että Ahvenanmaa on geopolittisesti tarkasteltuna hallitsevan sijaintinsa puolesta tässäkin kontekstissa merkityksellinen alue.

Kansainvälisoikeudellisesti ja ulkopoliittisesti Suomi on sitoutunut valvomaan Ahvenanmaata koskevien kansainvälisten määräysten toteutumista. Turvallisuuspoliittisesti tämä tarkoittaa, että alueellinen ja uskottava puolustus ulottuu myös Ahvenanmaan alueelle, jossa puolustusvalmisteluja ei kuitenkaan rauhan aikana saa käytännössä tehdä ollenkaan. Jos oletetaan tässä työssä aikaisemmin esiteltyjen tietojen pohjalta Ahvenanmaan olevan strategisesti tärkeä, on ilmiselvää, että järjestelyt asetavat edellä mainittua taustaa vasten turvallisuuspoliittisesti varsin mittavia haasteita. Maanpuolustuksella pyritään vastaamaan kansallisin voimavaroin kaikkiin sotilaalli-

⁴⁵ <http://www.nord-stream.ru/fin/project/> sekä Smith, Keith: Russian Energy Policy and its Challenge to Western Policy Makers, Den Norske Atlanterhavs Komite, Security Policy Library 4-2006, Oslo, Norja, 2006, s. 28 - 31

⁴⁶ Smith, s. 33 ja s. 27 sekä Macalister, Terry: We won't be turning off the taps, Russia's gasman reassures Britain - Gazprom deputy on Putin, Ukraine and ambitions to increase output to the UK, The Guardian, 18.1.2006, Lontoo, Iso-Britannia. Gazpromin apulaisjohtaja Alexander Medvedev sanoi haastattelussa "It is too naive to say that the energy business can be completely separated from foreign policy. Politics is always there, maybe not directly but indirectly." Artikkelin osoitteessa <http://business.guardian.co.uk/story/0,,1688855,00.html>. Sähköisessä muodossa tutkijan hallussa sellaisenaan kuin esiintyi 10.1.2007

siin kriiseihin ja uhkiin.⁴⁷ Miten Ahvenanmaan osalta valmistaudutaan esimerkiksi strategisen iskun torjuntaan ja sitä mahdollisesti seuraavan pitkittyneen sotatoimen ennaltaehkäisyyn? Tällainen sotatoimi voisi olla esimerkiksi alueen valtaaminen, pitäminen ja sen hyväksi käyttäminen omien etujen valvomiseen tai sotatoimeen kolmatta osapuolta vastaan. Operatiivista suunnittelua toteutetaan tietysti, ja Suomella onkin kansainvälinen velvoite kaikissa tilanteissa puolustaa aluetta, joka on maalle tärkeä myös muista näkökulmista. Harjoittelu alueella ei kuitenkaan ole mahdollista.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa vuodelta 2004 katsotaan laajamittaisen hyökkäyksen todennäköisyyden pienentyneen. Jos kuitenkin valmistaudutaan heijastekriisiin, sotilaallisen, poliittisen ja taloudellisen painostuksen sekä strategisen iskun ennaltaehkäisyyn ja torjuntaan, on myös valmistauduttava laajamittaisen hyökkäyksen torjuntaan. Tämä sen takia, että jos ensin mainittujen torjunnassa onnistutaan, ei vastustajalle anneta muuta vaihtoehtoa kuin laajamittainen hyökkäys. Laajamittaisen hyökkäyksen aloittaminen perustuu arvioon siitä, ovatko odotettavissa olevat tappiot pienemmät kuin sotatoimella saavutettava hyöty. Sellaisen alueen valtaaminen, jolla ei ole puolustajan sotajoukkoja, aiheuttaa tuskin suuria tappioita. Puolustavan osapuolen taas olisi tiedustelun avulla kyettävä reagoimaan tulevaan sotatoimeen siten, että Ahvenanmaalle lähetettäisiin joukkoja hyvissä ajoin. Geostrateginen arviointi Ahvenanmaan tärkeydestä kuitenkin puhuisi sen puolesta, että alueen valtaamisen kautta saavutetaan niin suuri hyöty, että sotatoimi saattaisi olla kannattava. Siksi Suomen kannalta on ensisijaisen tärkeää, että tiedustelu on antanut ennakkovaroituksen ja Ahvenanmaalle voidaan herkällä ja nopealla reagoinnilla ennaltaehkäisevästi lähettää joukkoja puolustusta varten. Tämä tiedustelujärjestelmä on jatkuvan kehityksen alla, ja Puolustusvoimien operatiivinen suunnittelu mahdollistaa nopean reagoinnin.

3.4 Huoltovarmuus, yhteiskunnan elintärkeät toiminnot ja varautuminen poikkeusoloihin ahvenanmaalaisesta näkökulmasta

Puolustusministeriön Strategia 2025 määrittää turvallisuudeksi yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen. Huoltovarmuus ja tietoliikenneyhteydet kuuluvat näi-

⁴⁷ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004 (VNS), Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004, 2004, s.97

hin, niin kuin myös valtakunnan sotilaallinen puolustaminen. Ahvenanmaa on ratkaisevassa asemassa muutamien tällaisten toimintojen osalta.⁴⁸ Yksi näistä on aikaisemmin käsitelty meriliikenne ja sen toimivuus. Toinen tärkeä toiminto on ilmailuliikenne.

Ahvenanmaata koskeva rauhanaikainen varautuminen poikkeusoloihin kuuluu yleisvaltakunnallisten viranomaisten toimintaan ja on näin ollen osa valtakunnallista strategiaa. Varautumista varten Ahvenanmaalle on perustettu *Valmiusasioiden yhteistyövaltuuskunta*, jota johtavat maaherra ja maaneuvos. Ahvenanmaan osalta on annettu Presidentin asetus poikkeusoloihin varautumista koskevien tehtävien hoitamisesta.⁴⁹ Ahvenanmaan maaherra Peter Lindbäckin mukaan varautumisyhteistyö sujuu hyvin. Manner-Suomi eli ahvenanmaalaisien termien mukaisesti Valtakunta (vrt. Ahvenanmaa = Maakunta) on syytä mieltää virallisena instanssina, joka toimii Ahvenanmaalla jatkuvana hallinto-osana edustettuna läänihallituksessa. Läänihallituksen virkamiehet ovat kaikki kuitenkin ahvenanmaalaisia. Maaherra johtaa läänihallitusta ja vastaa toiminnasta Suomen hallitukselle. Maakuntahallitus taas on korkein itsehallinnon elin. Yhteistyö valtakunnan ja maakunnan välillä toteutetaan läänihallituksen ja maakuntahallituksen välillä, eli yhteistyötä toimeenpanevat siis ahvenanmaalaiset, jotka tosin ovat vastuusta toiminnastaan kahdelle eri elimelle. Tämä on kaikin puolin luontevaa ja maakunnan etu on varmasti valvottua. Yhteistyö toimii maaherran mukaan erittäin hyvin, ja kriisiajan harjoituksia järjestetään toistuvain välein.⁵⁰

Valmiusasioiden yhteistyövaltuuskunnassa, joka on valtakunnan ja maakunnan välinen yhteistyöelin, on myös edustajia rajavartiolaitoksesta. Rajavartiolaitoksen läsnäolo valtuuskunnassa koetaan Ahvenanmaalla eräänlaisena linkkinä sotilaallisiin toimintoihin. Joustavuutta valtuuskunnan työskentelyyn luo korkeimman johdon läsnäolo kaikessa suunnittelussa. Korkeimmassa johdossa ovat sekä maakunta että valtakunta edustettuina. Maaherra ei koe, että puolustusvoimien puuttuminen vaikuttaa suunnittelutyöhön, ja tämä käsitys perustuu keskusteluihin sotilaallisen johdon kanssa. Mielestäni tämä kuulostaa loogiselta, sillä Ahvenanmaan johdon tietoisuus operatiivisista suunnitelmista, ”millainen alus menee mihin, missä vaiheessa ja miksi”, luo

⁴⁸ Perustelu TLL II, tutkijan hallussa.

⁴⁹ Takamaa 2004

⁵⁰ Maaherra Peter Lindbäckin haastattelu 29. – 30. 6. 2006. Haastattelun muistiinpanot ja äänitallenne turvaluokiteltuja (TLL III), tutkijan hallussa.

luottamusta. Tietoisuus puoltaa sitä, että vastarintaa kansan keskuudessa ei synny, vaikka joukkojen siirto Ahvenanmaalle alkaisi kovin aikaisessa kriisin vaiheessa, kunhan kansainvälisten valtiosopimusten määrittämiä poikkeussääntöjä noudatetaan.⁵¹

Läänihallituksen virastotalon alla sijaitsevaan luolaan on rakennettu kriisiajan johtokeskus, jonka tiloissa voi työskennellä sekä maakuntahallitus että läänihallitus. Lisäksi luolassa on tilat Maarianhaminan kaupungin johdolle, yleisradiolle, hälytyskeskukselle ja rajavartiolaitokselle. Luolaan on suunniteltu työskentelytilat 1300 henkilölle. Kriisiaikaan varautuminen on osa valtakunnan ja maakunnan välistä yhteistyötä, suurimpana poikkeuksena muuhun Suomeen se, että puolustusvoimat ei voi harjoitella Ahvenanmaalla. Puolustusvoimien suunnittelu on kuitenkin toki mahdollista, ja tähän sekä muihin valmius- ja maanpuolustuksellisiin asioihin liittyen maaneuvoksella, joka johtaa maakuntahallitusta, on mahdollisuus pyytää tapaamista puolustusministerin kanssa. Vuosittain järjestetään myös yksi palaveri merivoimien korkeimman johdon kanssa. Maaherra kertoo, että hänellä on ollut kahden viimeisimmän Turun- ja Porin sotilasläänin komentajan kanssa erittäin lämpimät suhteet ja että hän on päässyt näiden kautta hyvään keskusteluun puolustusvoimien kanssa.⁵²

Maaherra kertoo, että maakunnan ja valtakunnan väliset suhteet ovat viime vuosien aikana lämmenneet johtuen sotilaallisen johdon ymmärryksestä ahvenanmaalaisien tiedon tarpeeseen. Tämän myötä asiasta on muodostunut avoin keskustelusuhde. Merivoimien Ahvenanmaan alueelle suuntautuvista AKT-aluksista ilmoitetaan nykyään etukäteen Ahvenanmaan johdolle, joka jakaa tietoa tiedotusvälineille julkisuusluokituksen puitteissa. Ahvenanmaalaisia on aina kiinnostanut sotilaiden liikkeet alueella. Aikaisemmin, kun sotilasjohto koki, ettei tieto kuulunut ahvenanmaalaisille, tiedon puute synnytti vastarintaa.⁵³ Sittenkin, kun puolustusvoimien ja Ahvenanmaan johdon välille on syntynyt avoin dialogi, kansa saa tietää, miksi alukset liikkuvat alueella eikä vastarintaa sotilaalliselle toiminnalle juurikaan ole. Operatiivisten suunnitelmien rungot on niin ikään selvitetty maakunnan johdolle, mutta niistä ei luonnollisesti ole tiedotettu sen kummemmin turvaluokittelun vuoksi. Ahvenanmaalaiset

⁵¹ Maaherra Lindbäckin haastattelu

⁵² Maaherra Lindbäckin haastattelu

⁵³ Lindbäck, Peter: Den mödosamma vägen från objekt till subjekt, Demilitarisointiseminaarin käsikirjoitus 21.3.2006, Helsinki, s. 2 - 3

elävät maaherran mukaan ikään kuin pumpulissa; sotilaallinen uhka tuntuu kaukaiselta ja puolustusvoimiin luotetaan. Ahvenanmaalaisten asenne maanpuolustukseen on yleensäkin positiivinen, ja he tietävät maakuntansa olevan osa alueellista puolustusjärjestelmää. Ahvenanmaalaiset tuntuivat niin ikään ymmärtävän, että heidän alueensa sijainti on sellainen, ettei kansainvälisiä velvoitteita sen demilitarisoinnista ja neutralisoinnista välttämättä kunnioitettaisi kriisiaikana, kuten lähihistoriamme osoittaaakin. Tässä on tapahtunut huomattavaa kehitystä 1980-luvulta, jolloin mm. presidentti Mauno Koivisto kertoo ahvenanmaalaisten kokeneen että puolustusvoimien toiminta Ahvenanmaalla uhkasi heitä sen sijaan, että se olisi liittynyt heidän turvallisuuteensa.⁵⁴

Tavallaan voidaan sanoa, että puolustusvoimien suunnitelmat Ahvenanmaan sotilaalliseksi puolustamiseksi ovat ”toisen asteen” valmiustehtäviä. Varautuminen poikkeusoloihin on ensisijaisesti pelastustoimen kehittämistä, johon Ahvenanmaalla on hyvät valmiudet. Valmiussuunnittelun kehittämisen painopiste on lähivuosina ydinonnettomuuksiin varautumisessa Forsmarkin ydinvoimalan läheisyydestä johtuen sekä pakolaisvirtojen hallinnassa.⁵⁵ 25.7.2006 Forsmarkin ydinvoimalassa oli kriittinen käyntivirhe, joten varautumisen painopiste vaikuttaa olevan onnistuneesti valittu.

Viitaten lukuun 3.1 ja siinä esitettyihin tilastotietoihin on todettava, että mikäli meriliikenne Pohjois-Itämerellä ja Suomenlahdella jostain syystä häiriintyy, on Ahvenanmaalta käsin ja sen alueen kautta kyettävä turvaamaan valtakunnan toimeentulon varmistavat merikuljetukset ja mahdollisesti myös yli lentävät ilmakuljetukset. Jos Suomenlahden satamia joudutaan kriisin sattuessa sulkemaan, Ahvenanmaan alueen merkitys korostuu kiistatta, koska sen kautta kulkee suhteessa enemmän merikuljetuksia. Tässä kohtaa onkin väistämätöntä todeta se tosiseikka, että kauppamerenkulun kannalta Ahvenanmaan merkitys nivoutuu tiukasti yhteen sotilaallisen merkityksen kanssa. Kun tarve merikuljetusten kulkuun alueen kautta nousee, nousee myös tarve kyetä pitämään alue sotilaallisesti omassa hallinnassa ja sitä hyväksi käyttäen suojaamaan tärkeät kuljetusyhteydet. Huoltovarmuuden ja poikkeusoloihin varautumisen painopiste on muuttunut varmuusvarastoinnista meriliikenteen toimi-

⁵⁴ Lindbäck 2006, s. 3

⁵⁵ Maaherra Lindbäckin haastattelu

vuuden varmistamiseen päin.⁵⁶ Luvussa 4 käsittelen tarkemmin Ahvenanmaan merkitystä sotilaallisesti tarkasteltuna eri tilanteissa.

Kansainvälisen toiminnan turvaamisen kannalta Ahvenanmaa on keskeisessä asemassa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen osalta. Suomesta ulkomaille kulkevat tietoliikenneyhteydet kulkevat Euroopan mantereelle 1) Ahvenanmaan kautta, 2) Baltian maiden kautta ja 3) Venäjän kautta.⁵⁷ Koska ylivoimaisesti suurin osa yhteyksistä kulkee Ahvenanmaan kautta, niihin voitaneen helposti myös vaikuttaa manipuloimalla tai katkaisemalla ne. Vahingonteko voisi olla helppoa jo rauhan aikana, koska vedenalaiset kaapelit näkyvät esimerkiksi julkisissa merikartoissa. Kriisiaikana Ahvenanmaan alue tuottaisi huomattavan riskin huoltovarmuudelle aikaisemmin mainitun meriliikenteen hallitsemisen takia, jos ulkopuolinen osapuoli miehittäisi alueen. Jos alueelle sijoitettaisiin esimerkiksi maasta ilmaan ammuttavia ohjuksia sekä ilmatutkajärjestelmä, se saattaisi myös helpottaa alueen haltijan ilmaherruuden saavuttamista Itämeren alueella. Suurvalloilla on käytössään satelliittivälitteisiä tutkakuvajärjestelmiä, joilla saadaan käytännössä koko maailman kattava ilmatilannekuva käyttöön. Tällaista järjestelmää hyödyntäen Ahvenanmaalle sijoitetut ilma- ja pintatorjuntaohjukset eristäisivät Suomen käytännössä täysin. Huoltovarmuusjärjestelyissä Suomi varautuu yhden vuoden mittaiseen kriisiin. Polttoainevarastot kattavat omavaraisuuden viideksi kuukaudeksi normaalioloissa, kun taas poikkeusoloissa niiden arvioidaan riittävän kahdeksitoista kuukaudeksi. Vuoden mittaiseen omavaraisuuteen joutuminen ei ole kovin todennäköistä, mutta ilman meri- ja ilmakuljetuksia toimeen tullaan tuskin kovin kauan. Näin voidaan päätellä sen perusteella, että valtion tukipolitiikassa on linjattu, että pikemminkin tuetaan meriliikennettä kuin käytetään taloudellisia resursseja vastaavan huoltovarmuuden aikaansaamiseen varastoinnilla.⁵⁸

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiat vuosilta 2003 ja 2006 määrittävät sotilaallisten uhkien ennaltaehkäisyn kehittämisen tavoitetilän. Sen avainkohtana katsotaan olevan tiedustelu- ja valvontajärjestelmä, jolla luodaan sotilasstrateginen tilannekuva. Järjestelmän avulla saadaan ennakkovaroitus, jonka pohjalta

⁵⁶ TaktL 2003, s.18

⁵⁷ Haastattelu Förström, Carl-Gustav - Telia-Sonera Maarianhamina. Viittausaineisto turvaluokiteltu (TLL II), tutkijan hallussa.

⁵⁸ VNS, s.146; TaktL 2003, s.18

voidaan ryhtyä joustavaan valmiuden säätelyyn.⁵⁹ Ahvenanmaa muodostaa joustavan reagoinnin suhteen melkoisen haasteen, sillä sotilaallista valmiutta ei demilitarisoidulla alueella voi lakipykälän näkökulmasta säädellä: joko alueella on sotajoukkoja tai sitten ei. Kansainvälisten valtiosopimusten mukaista oikeutusta joukkojen lähettämiseen Ahvenanmaalle ei välttämättä saada niin nopeasti kuin pitäisi, koska nykyaikainen aseteknologia mahdollistaa hyvinkin nopeat yllätysiskut. Tätä näkökulmaa käsittelemme laajemmin luvussa 4.

Varautumisessa on helppo vedota siihen, että Itämeren alueella ei ole sellaista sotilaallista voimaa, joka kykenisi pitkäaikaisesti valtaamaan Ahvenanmaan. On kuitenkin syytä pitää mielessä, ettei sotilaallista voimaa välttämättä tarvita mittavien vahinkojen aiheuttamiseen. Tietyissä tilanteissa suuria vahinkoja voi aiheuttaa pelkkä paikallisen tason onnettomuus.⁶⁰ Lisäksi on hyvä tiedostaa, että vaikkei sotilaallisen potentiaalin kasvattaminen Itämeren alueella onnistu salaa, poliittinen ja taloudellinen vaikutusvalta ovat usein sotilaallista vaikutusvaltaa tehokkaampia painostuskeinoja. Itämeren alueella on muutamia sekä poliittisesti että taloudellisesti erittäin vaikutusvaltaisia toimijoita. Yksi näistä on Venäjä, jonka talous kasvaa jatkuvasti. Puolustusministeriön strategiassa 2025 todetaan, että Suomi on riippuvainen sekä energian tuonnista että vakaasta poliittisesta ympäristöstä. Vaikka sotilaallisen voiman muutos vie useita kuukausia, poliittisen linjan muutos saattaa tapahtua kovinkin nopeasti. Suomen turvallisuusympäristön keskeisimmiksi vaikuttajiksi on arvioitu EU, Venäjä, Yhdysvallat ja Nato.⁶¹ Kolme näistä toimijoista - Venäjä, EU ja Nato - vaikuttavat suoraan Itämeren alueella. Lisäksi Yhdysvaltojen vaikutusvalta Itämerellä on sekä poliittinen että sotilaallinen, Naton kautta.

⁵⁹ YETTS 2003, s. 25 ja YETTS 2006, s. 16

⁶⁰ Haastattelu Carl-Gustav Förström

⁶¹ Puolustusministeriön strategia 2025 ”Turvallisesti tulevaisuuteen”, s. 5

4. AHVENANMAAN STRATEGINEN MERKITYS SOTILAALLISESTA NÄKÖKULMASTA

4.1 Ahvenanmaa eri aikakausina

4.1.1 Talvisota ja jatkosota

Vuonna 1937 Neuvostoliitto aloitti uuden meristrategian laatimisen, jossa se katsoi sodan syttyessä Ahvenanmaan olevan ”Pohjolan avain”. Neuvostoliiton Itämeren laivaston tärkeimpiin tehtäviin kuului Ahvenanmaan saarten valtaaminen yhteistoiminnassa puna-armeijan kanssa. Yhtä tärkeäksi koettiin myös ruotsalainen Gotlanti.⁶²

Ahvenanmaan alueen yhteiskunnallinen merkitys Suomelle on kautta aikojen ollut kaksipuolinen. Osittain se on ollut auktoritaarinen ja osittain sotilaallinen turvallisuuskysymys. Ahvenanmaalaisten ja mannersuomalaisten väliset suhteet eivät ole aina olleet lämpimät, eikä asiaa parantanut vapaussodan jälkeinen ”separatismi”. Tuolloin ahvenanmaalaisten keskuudessa vallitsi voimakas halu itsenäistyä omaksi valtioksi. Sittenkin suhteet ovat lämmenneet, ja Ahvenanmaan maaherra Peter Lindbäck kertoi haastattellessani häntä, että hän on erittäin tyytyväinen muun muassa Ahvenanmaan johdon ja puolustusvoimien väliseen nykyiseen suhteeseen. Tämä tuli ilmi myös luvussa 3.4. Sotien aikana Ahvenanmaa on useaan otteeseen ollut ”uhkaskenaarioiden pelinappula”; Krimin sodassa Englanti ja Ranska tarjosivat aluetta Ruotsille, ikään kuin palkkiona sotaan liittymisestä. Ensimmäisessä maailmansodassa Saksa teki samoin. Ennen talvisotaa ja sen aikana Suomi taas yritti painostaa Ruotsia liittymään sotaan uhkaamalla tarjota Ahvenanmaan aluetta Neuvostoliitolle. Neuvostoliitto puolestaan pyrki samanaikaisesti saamaan Ruotsin pysymään sodan ulkopuolella tarjoamalla sille Ahvenanmaata.⁶³

Saksa suunnitteli vuonna 1943 operaatio Birken, jonka tarkoitus oli toimia varmistustoimenpiteenä omien joukkojen vetäytymiselle Pohjois-Norjan läpi, mikäli Suomi irtautuisi sodasta. Operaatiosuunnitelmaa laajennettiin myöhemmin käsittämään myös ”operaatio Tannen”, jossa vallattaisiin Suursaari (Tanne Ost) ja Ahvenanmaa (Tanne

⁶² Komulainen, s. 162

⁶³ Gardberg, Anders: Åland - En strategisk brännpunkt, Militärhögskolans Strategiska Institution, Sl:s Serie S:2 1996, s. 16.

West). Operaatioiden tarkoitus oli suojata malmikuljetukset Pohjois-Ruotsista ja nikkelimalmin kuljetukset Suomesta sekä sotamateriaalin ja joukkojen kuljetus ensin Pohjois-Suomeen ja myöhemmin sieltä pois. Ahvenanmaan rooli operaatiossa oli merkittävä, sillä tarkoituksena olisi ollut myös estää neuvostolaivaston poispääsy Suomenlahdelta Itämerelle ja näin suojata Saksan omaa laivastotoimintaa Itämerellä. Operaatio Tannen läpivienti oli suunniteltu neljän eri vaihtoehdon varaan, joista todennäköisimpänä pidettiin samanaikaista Suursaaren ja Ahvenanmaan valtausta. Tällöin Ahvenanmaalle olisi suoritettu maihinnousun lisäksi myös maahanlasku, sillä saksalaiset pelkäsivät suomalaista rannikkotykistöä, jota Ahvenanmaalla oli runsaasti (kts. taulukko 2). Maahanlaskulla olisi ensin vallattu linnakkeet, jotta niiden aseistuksella ei olisi voitu vahingoittaa maihinnousujoukkoja tai ohi kulkevia, Suursaarta kohti meneviä sota-aluksia. Tämä osoittaa, miten merkitykselliseksi ja vaaralliseksi Saksa koki Ahvenanmaan sotien aikana, kun Suomen rauhanpyrkimyksistä ja niiden aiheuttamasta välirikosta alkoi olla viitteitä. Tämä johtui alueella olevista, raskaalla aseistuksella varustetuista suomalaisista joukoista. Operaatio Tanne Westiä varten oli varattu huikea määrä kalustoa, sillä saksalaiset olivat epävarmoja vastarinnasta.⁶⁴ Operaatio oli erittäin lähellä toteutua, mutta viime hetkellä Hitler kuitenkin perui sen.

Sota	Raskaat rannikkotykit	Kevyet rannikkotykit ja ilmatorjuntatykit
Talvisota	16	27
Jatkosota	20	22

Taulukko 2: Sotien aikana Ahvenanmaalla sijainneet rannikkotykit ja ilmatorjuntatykit

Sodan aikana 55 prosenttia Suomen merikuljetuksista kulki Ahvenanmaan kautta Pohjanlahden satamiin, koska ne eivät Suomenlahdelle päässeet. Märketin kapeikon miinoitus, joka laskettiin heti talvisodan alettua ja uudestaan jatkosodan alettua, esti vuonna 1944 saksalaisten alusten pääsyn Suomenlahdelle osallistumaan operaatio Tanne Ostiin, ja Saksa joutui erikseen pyytämään Suomen Merivoimien komentajalta lupaa raivata alusten mentävä aukko sulutteen läpi. Eräs Neuvostoliiton sukellusvene pyrki kapeikon läpi pohjoiseen kesäkuussa 1944, mutta se tuhoutui miinoitteeseen. Näin ollen merisotatoimet Pohjanlahdella jäivät lähes olemattomiksi, kun Ahvenanmaa oli Suomen hallussa. Koska Suomenlahti oli laajalti miinoitettu ja Hankoniemellä

⁶⁴ Komulainen, s. 198-199

oli neuvostotukikohta, käytännössä kaikki Suomen meriliikenne ulkomaille johdatettiin Ahvenanmaan alueen kautta Saaristomerelle ja Pohjanlahdelle. Ahvenanmeren kautta kulkeneista saattueista oli lokakuuhun 1942 mennessä menetetty vain kaksi kauppa-alusta tuhannesta, joten Ahvenanmaan suojaavasta asemasta saatu tuki oli erittäin tärkeä.⁶⁵

Ensimmäisen välirauhansopimusehdotuksen luonnoksesta maaliskuulta 1944 ilmenee eräs mielenkiintoinen yksityiskohta Neuvostoliiton asenteesta Ahvenanmaata kohtaan jatkosodan lopussa. Ehdotuksessa Neuvostoliitto asetti Suomelle seitsemän ehtoa, joita Paasikivi ei hyväksynyt. Tästä johtuen neuvottelut keskeytyivät. Ehdotukseen oli hahmoteltu myös ehdot 8 - 12, joita ei kuitenkaan ehditty esitellä, sillä jatko-neuvotteluja ei tullut. Näissä jatkoehdoissa (8 - 12) Neuvostoliitto olisi vaatinut saada perustaa laivastotukikohdan Ahvenanmaalle siksi aikaa, kunnes vaarallinen tilanne Itämerellä olisi ohi.⁶⁶ Veikkailujen varaan jää, miten Neuvostoliitto olisi määritellyt ”vaarallisen tilanteen” ja koska se olisi tulkinnut sen päättyneeksi.

4.1.2 Ahvenanmaa osana Itämerta kylmän sodan aikana

Jatkosodan päätyttyä Suomen oli välirauhan jälkeen määrä palauttaa Ahvenanmaan sopimusten mukainen demilitarisointi. Välirauhansopimuksen noudattamisen valvontaa varten Suomeen asetetun Liittoutuneiden Valvontakomission (LVK) sisällä vallitsi kuitenkin erimielisyyksiä siitä, kuinka perusteellisesti sotilaallinen toiminta alueella piti lakkauttaa. Komission brittijäsenet epäilivät, että Neuvostoliitto antaa Suomen pitää Ahvenanmaan linnakkeita toimintakunnossa, jotta se kriisin tullessa voisi painostaa Suomea luovuttamaan ne käyttöönsä. Sittemmin tutkimuksissa on osoitettu, että britit katsoivat Suomen ja Pohjoismaiden edustavan kylmän sodan aikana ”ulointa puolustuskehäänsä” ja etteivät britit halunneet suoda Neuvostoliitolle pääsyä Ruotsiin ja Norjaan ”määrätilanteessa” eikä mahdollisuutta sulkea Pohjanlahtea. Ahvenanmaan katsottiin myös olevan mahdollinen lähtöasema hyökkäykselle. Epäilykset eivät olleet täysin aiheettomia, sillä marsalkka Mannerheimin ja valvontakomission puheenjohtajan, kenraalileversti Andrei Ždanovin keväällä 1945 solmimassa kahdenvälisessä so-

⁶⁵ Komulainen, s. 204 - 208

⁶⁶ Rentola, Kimmo: Stalin. Mannerheim ja Suomen rauhan ehdot 1944, Historiallinen aikakauskirja 1/2001, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, s. 51

pimuksessa vahvistettiin juuri vartiolinnakkeiden säilyttäminen toimintakunnossa. Linnakkeilla aiottiin suojata Ahvenanmaan alueelle tukeutuvia Neuvostoliiton Itämeren laivaston aluksia. Kyse oli kolmesta linnakkeesta, joissa oli alle 120 mm:n tykistöä. Iso-Britannia ja Ruotsi huolestuivat suunnitelmasta ja vaativat täydellistä demilitarisointia.⁶⁷

Puolustusvoimain komentaja, kenraali Aarne Sihvo laati puolustusmahdollisuuksia rauhansopimuksen puitteissa arvioivan muistion tasavallan presidentille 25. tammiukuuta 1949. Hän arvioi, että Suomella oli hyvät mahdollisuudet maitse ja meritse tulevien hyökkäysten torjuntaan, mutta ongelmakohtana oli skenaario, jossa Neuvostoliitto vaatisi saada tukikohtia Ahvenanmaalle ja Ruotsi liittyisi läntiseen liittoumaan, mistä siihen aikaan näytti olevan viitteitä.⁶⁸

Komentaja evp. Arvo Komulainen esittää kirjassaan ”Taistelu Ahvenanmaasta – Oolannin iäisyyskysymys” muuan mielenkiintoisen esimerkin kylmän sodan aikaisesta politiikasta. Komulainen kirjoittaa, että kun lakia Ahvenanmaan itsehallinnosta valmisteltiin vuonna 1950, Neuvostoliitto pakotti Suomen muuttamaan lakia siten, että kansainvälinen takuupykälä poistettiin. Mahdollisuutta saada apua Ahvenanmaan neutraaliuden puolustamisessa Kansainliiton seuraajalta tai Ahvenanmaan sopimuksen takaajavaltioilta ei Komulaisen mukaan käytännössä enää tämän jälkeen ollut. Tämä osoittaa, että Neuvostoliitto piti Ahvenanmaata edelleen strategisesti tärkeänä, ja halusi varmistua siitä, että mikäli se haluaa miehittää alueen, Suomi on sitä yksin puolustamassa. Ruotsi lähetti Suomelle nootin kuultuaan lakimuutoksesta.⁶⁹ On kuitenkin otettava huomioon, että vaikka Suomi muuttikin sisäistä lainsäädäntöään Neuvostoliiton painostuksesta, eivät kansainvälisoikeudelliset velvollisuudet suinkaan tämän vuoksi poistuneet. Tämä johtuu kansainvälisestä tapaoikeudesta, jota käsiteltiin luvussa 2.4.

Kun Suomi Berliinin kriisin jälkeen vuonna 1962 alkoi tunnustella mahdollisuuksia hankkia rauhansopimuksen kieltämiä ohjuksia, se konsultoi asiassa Iso-Britanniaa. Yhdysvallat sai asiasta vihiä ja esitti jyrkän kielteisen kantansa, sillä se pelkäsi suomalaisten ohjusten vahingoittavan sen pommikoneita, joiden suunniteltu kulkureitti

⁶⁷ Komulainen, s. 219 - 223

⁶⁸ Komulainen, s. 235

⁶⁹ Komulainen, s. 225 - 226

kulki Suomen ja Itämeren yli. Koko ohjustenhankintaprosessi oli lähtenyt käyntiin Neuvostoliiton puolustusministerin Rodion Malinovskin vierailusta. Malinovski oli vakuuttanut Neuvostoliiton olevan Suomen liittolainen mahdollisissa tulevilla kriiseissä ja kehottanut Suomea ryhtymään rahaa säästämättä kalustohankintoihin. Kun Berliinin muuri valmistui elokuussa 1961, Neuvostoliitto lähetti Suomelle nootin, jossa kehoitettiin ryhtymään tilanteen vaatimiin puolustusvalmisteluihin YYA-sopimuksen puitteissa. Neuvostoliittoa siis kiinnosti hyvin varusteltu Suomi, ja Yhdysvaltoja se pelotti. Tähän liittyen on tulkittu, että Ahvenanmaa olisi molemminpuolisesti herättänyt kiinnostusta eteen työnnettynä puolustusasemana, mikä ei liene ihan tuulesta temmattu kuvitelma.⁷⁰

Pääesikunnan tiedusteluosaston salaisessa 22.2.1972 päivätyssä asiakirjassa ”Eräitä näkökohtia ilma- ja meripuolustusvalmisteluissamme NL:n kannalta tarkasteltuna” esitetään sotilaallisen toiminnan arvioita Suomen lähialueella Neuvostoliiton näkökulmasta. Siinä Ahvenanmaata käsitellään tärkeänä alueena Pohjanlahden sulkemisen, Leningradin puolustuksen sivustan suojaamisen sekä pohjoisen Itämeren valvonnan ja puolustamisen kannalta. Pohjanlahden katsotaan olevan kriisiaikana tärkeä merikuljetuksille, esimerkiksi Pohjoiskalotin tarvikekuljetuksille. Neuvostoliiton arvioidaan olevan huomattavan kiinnostunut siitä, kuka Ahvenanmaata puolustaa, sillä Neuvostoliiton Suomenlahden etelärannikolle sijoittamalla tuon ajan rannikko-ohjuksilla ei olisi kyetty torjumaan Ahvenanmaata uhkaavia vieraan valtion laivastojoukkoja tai meritse kuljetettavia joukkoja.⁷¹

Kylmän sodan aikana Neuvostoliiton Itämeren laivasto oli suurimmilta osin sijoitettu Kaliningradiin ja Itämeren eteläosiin, joskin sivustaksi jäävällä Suomenlahden alueella oli pieni pohjoinen osasto. Tuolloin Itämeren alueelle sotatoimia suunnittelevan valtion olisi pitänyt päästä yhteisymmärrykseen Neuvostoliiton kanssa, sillä monipuolisesti aseistettu Neuvostoliiton Itämeren laivasto olisi Ahvenanmaata hyödyntäen varmasti kyennyt vastaamaan sotatoimiin Itämerellä. On siis perusteltua väittää, että Ahvenanmaan merkitys noihin aikoihin oli alhaisempi kuin sotien aikana, vaikka alue onkin Neuvostoliittoa kiinnostanut. Sodan aikaan verrattuna tilanne oli se, että kylmän sodan aikana Neuvostoliitolla oli hallinnassaan käytännössä koko Itämeri. Krii-

⁷⁰ Komulainen, s. 237 - 239

⁷¹ Pääesikunnan tiedusteluosasto (Petied-os): Eräitä näkökohtia ilma- ja meripuolustusvalmisteluitamme NL:n kannalta tarkastettuna

siajan varalta Neuvostoliittoa on kuitenkin kiinnostanut Suomenlahden pohjoisen rannikon saariston käytettävyys ja sen tarjoamat tukeutumisalueet. Näihin alueisiin on varmasti lukeutunut myös Ahvenanmaa. Eräiden analyysien mukaan Neuvostoliiton sotilasoperatiivisessa suunnittelussa olisi kylmän sodan aikaan pidetty Pohjanlahtea ihanteellisena ydin- ja torjuntaohjusten laukaisualueena. Näkemys juontaa juurensa geostrategiseen arvioon; alueelta voisi laukaista SS-N-21 -risteilyohjuksen, jonka kantama on 3 000 kilometriä, mille tahansa Pohjois-Euroopan tärkeälle alueelle. Naton ilmaisku Jäämeren laivaston tukikohtaan on arvioitu suoritettavaksi Norjan kautta Pohjois-Suomen yli. Pohjanlahdelta tapahtuva laukaisu olisi myös ollut painopistealueelta sivussa, joskin sen välittömässä läheisyydessä. Mikäli Ahvenanmaa olisi omien joukkojen hallussa, Pohjanlahti olisi täysin omien joukkojen hallussa ja puolustettavissa.⁷²

YYA-sopimuksen mukaan Suomi oli sitoutunut ilma- ja meripuolustuksen järjestelyin torjumaan sen alueen kautta Neuvostoliittoon suuntautuvat hyökkäykset. Tähän liittyen on arvioitu, että Neuvostoliittoa on kylmän sodan aikana kiinnostanut Suomen kyky hoitaa alueellinen meri- ja ilmapuolustuksensa uskottavasti. Luonnollisesti Neuvostoliittoa on kiinnostanut myös Ahvenanmaan kriisiajan puolustusjärjestelyt sekä meri- ja ilmavalvonnan havaintojen toimittaminen sen käyttöön. Tällaiset sotilaskonsultointiasiat eivät kuitenkaan olleet Suomen puolueettomuusasemaan nähden soveliaita, vaikka tiettyä sotilaallista dialogia maiden välillä onkin ollut.⁷³

4.1.3 Ahvenanmaa ja Itämeren alueen kylmän sodan jälkeiset muutokset

Neuvostoliiton hajottua strateginen painopiste Itämerellä on siirtynyt melkoisesti, johon muun muassa Saksojen yhdistymisestä ja Baltian maiden Nato-jäsenyydestä. Pekka Visuri arvioi 1997, että painopiste olisi siirtynyt pohjoiselle Itämerelle.⁷⁴ Tämä saattaakin tietyin sotilaallisin perusteluin pitää paikkansa, mutta kokonaisuutta tarkastellen olen kuitenkin osittain eri mieltä. Geopoliittisesti ja sotilaallisesta näkökulmasta tarkastellen voidaan todeta, että Venäjä on vetänyt laivastojoukkonsa Suomenlahden perukoille, Kaliningradin tukikohtaa lukuun ottamatta. Itämeren laivaston

⁷² Gardberg s. 33

⁷³ Komulainen s. 223; Petied-os

⁷⁴ Visuri 1997 s. 179

päätukikohta on Kronstadtissa, Kaliningradiin on sijoitettu vain pieni osa laivastosta. Venäjän mielestä yhteys Kronstadtista Kaliningradiin kriisiaikana on riippuvainen Suomen ja Viron asenteesta, mikä osoittaa, ettei Venäjä katso hallitsevansa Itämeren vanhaan tapaan.⁷⁵ Voidaan päätellä, että Kaliningradin laivastotukikohdan käyttö hankaloituisi Venäjälle huomattavasti, jos eteläisellä Itämerellä vaikuttaisi vahva sukellusvene- ja pinta-alusosasto. Kaliningradin käytöstä käydään jatkuvaa keskustelua Liettuan kanssa, ja on arvioitu että alueen sotilaallinen merkitys on vähenemässä ja muuttumassa lähinnä sosiaali- ja talouspoliittiseksi. Perustelu tähän on, että alueen väestö hakee identiteettiään enemmänkin lännestä kuin Venäjältä.⁷⁶

Itämeren alueen maista suuri osa on Naton jäseniä, ja Tanskan salmet ovat Nato- maiden valvonnan alla. Liittoutumattomaan Suomeen kuuluvan Ahvenanmaan strategisen merkityksen on arvioitu olevan huomattavasti isompi kuin kylmän sodan aikana, jolloin melkein koko Itämeri oli Neuvostoliiton vaikutuspiirissä. Itämerellä nykyisin vallitseva tilanne ei kuitenkaan puolla sellaista johtopäätöstä, että Ahvenanmaa olisi alueella täysin keskeinen strateginen kulmakivi. Jos tarkastellaan Suomen turvallisuuspoliittisia linjauksia Valtioneuvoston selonteoissa 1990-luvulta nykypäivään, voidaan havaita olennainen muutos uhkakuvissa. Aiemmin suurimpana uhkakuvana pidettiin Suomen alueen käyttöä suursodassa. Nykyään uhkakuvia on useampia: alkaen heijastekriiseistä johtuvista poliittisista ja sotilaallisista painostuksista aina strategiseen iskuun ja sitä mahdollisesti seuraavaan pitkittyneeseen sotatoimeen saakka. Itämeren merkitys on muuttunut Euroopan ja Venäjän välisen taloudellisen ja diplomaattisen yhteistyön suuntaiseksi.⁷⁷

Neuvostoliiton Itämeren laivastoon kuului kylmän sodan lopussa, 1990-luvun alussa, 232 sota-alusta, joista 32 oli sukellusveneitä. Laivaston tehtäviin kuului kriisin aikana Tanskan salmien sulkeminen ja vihollisen pääsyn estäminen Itämerelle. Nykyään laivastoon kuuluu kuusi isoa pinta-alusta, kaksi sukellusvenettä, viisi isoa maihinnousualusta ja satakunta pientä alusta. Pieniin aluksiin kuuluu 100 apualusta, 30 vartio-

⁷⁵ Juntunen, Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot, Ajatus kirjat, Gummerus Kustannus Oy, Helsinki 2003, s.118

⁷⁶ Huldt, Bo - Ries, Tomas - Mörtberg, Jan - Davidson, Elisabeth: Strategic Yearbook 2004 - The new northern security agenda – Perspectives from Finland and Sweden, The Swedish National Defence College, Elanders Gotab, Tukholma 2004, s. 277

⁷⁷ Visuri 1997 s. 179 sekä Puistola, Juha-Antero: Itämerellinen ajattelu Suomen turvallisuuspolitiikassa, Rannikon Puolustaja 1/2005, s. 10

alusta ja 19 miinanraivaajaa. Ainakin osan aluksista on arvioitu olevan heikossa kunnossa. Nykyisistä aluksista kaikki eivät ole operatiivisessa käytössä, ja Itämeren laivaston päätehtävät ovat turvata alueellinen koskemattomuus ja häiriötön talouden kehitys sekä liikenteen sujuminen tällä Venäjän tärkeimmällä ulkomaankauppareitillä.⁷⁸ Haastattelussa *Defence International* -sotilasaikakauslehdessä syksyllä 2005 venäläisen *Admiral Levchenko* -aluksen päällikkö, kommodori Dolgov toteaa, että Venäjällä on laivasto rannikon puolustamista ja diplomaattisten tavoitteiden tukemista varten sekä valtion intressien turvaamiseksi merellä.⁷⁹ Venäjän uusimman meridoktriinin myötä maassa on katsottu olevan tarvetta hyödyntää merialueita kokonaisvaltaisemmin sekä sotilaallisesti että taloudellisesti. Tätä varten on perustettu Meriasiain Neuvosto, joka johtaa kaikkien merellisten toimintojen kehittämistä. Sotalaivaston edustajilla ei ole erityistä painoarvoa neuvostossa. Meridoktriinissa määritellään Itämeri ennen kaikkea kauppameriliikenteen väyläksi, joka luo yhteistyömahdollisuuksia alueen muiden valtioiden kanssa. Itämerellä rannikopuolustuksen ja aluskaluston käyttöajatus on ylipäättään muuttunut mairinnousun suorittamisesta tai torjunnasta meriliikenteen suojaamiseen. Kalustoa on vähennetty huomattavasti tai jopa poistettu täysin. Muista Itämeren valtioista Saksa on käytännössä poistunut Itämereltä sotilaallisena toimijana, ja Puolan ja osittain Ruotsin arvioidaan seuraavan sen jalanjälkiä.⁸⁰ Näiden kommenttien jälkeen on kuitenkin syytä palauttaa mieleen Venäjän kasvavat taloudelliset intressit Itämerellä ja niiden yhteiskytkös turvallisuuspolitiikkaan – asiaan, jota käsitellään luvussa 3.3.

On olemassa päätelmiä siitä, että laajemmasta näkökulmasta katsottuna Ahvenanmaa, Hanko sekä Viron saaret muodostavat geostrategisen alueen. Tämän alueen hallinnalla voidaan estää pääsy Suomeen (Pohjanlahden ja Suomenlahden kautta), Venäjälle (Suomenlahden ja Pohjois-Itämeren kautta) sekä Ruotsiin (Pohjanlahden ja Pohjois-Itämeren kautta). Tämä käsitys on perua kylmän sodan ajoilta, ”meristrategisen kolmion” mallista, jossa Ahvenanmaa muodostaa yhden kulman, Saarenmaa-Hiidenmaa toisen ja Tanskan salmet kolmannen kulman kolmiossa, jonka avulla Neuvostoliitto olisi hallinnut Itämerta kriisin aikana.⁸¹ Nykyään tuskin millään valtiolla on Itämeren alueella sitä sotilaallista voimaa tai niitä laivastollisia resursseja, joita

⁷⁸ Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia (VAV & SS), Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 2 No 28, 2004, s. 49

⁷⁹ Chisholm, John: Cold Fleet, *Defence International* Autumn 2005, s.19

⁸⁰ VAV & SS, s. 53 ja s. 55; Puistola: Rannikon Puolustaja 1/2005, s. 10 - 12 ja Juntunen s.105

⁸¹ Komulainen, s. 260; Visuri 1997, s. 176

tällaiseen operaatioon tarvittaisiin. Lisäksi Venäjä on itse linjannut meridoktriinissaan, ettei Itämeren laivastoa kehitetä hyökkäykselliseksi tai ensi-iskukykyiseksi. Toisaalta tällaisen sulkuoperaation tarpeellisuutta ei näinä aikoina ole nähtävissä, koska vanha vastakkainasettelu on poistunut, eivätkä Venäjä ja Nato enää pidä toisiaan vihollisina. Venäjän pyrkimykset kehittää talouttaan ja infrastruktuuriaan ovat johtaneet tiedostettuun taloudelliseen ja teknologiseen yhteistyöhön EU:n kanssa, ja Venäjän EU-strategiassa määritetään EU:n oman puolustusidentiteetin kehittymistä Venäjän eduksi. Venäjän nykyinen sotilaallinen painopiste on Kaukasiassa, kun taas Itämeri on sille merireittinä taloudellinen elinehto.⁸² Venäjällä on kuitenkin valmisteilla uusi, tänä vuonna julkaistava sotilasdoktriini. Sen luonnoksessa määritellään mahdollisiksi tuleviksi vihollisiksi nykyiset strategiset kumppanit Nato ja Yhdysvallat.⁸³ Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista nähdä, miten Venäjän jatkuva energiaviennin tuoma vaurastuminen vaikuttaa asevoimien kehittämiseen.

Venäjä on maailman suurin öljyntuottaja, ja merkillepantavaa on, että öljyn kuljetus Suomenlahdella on viimeisen kymmenen vuoden aikana noussut 20 miljoonasta tonnista 70 miljoonaan tonniin. Vuoden 2010 vastaavan lukeman arvioidaan olevan 130 miljoonaa tonnia. Tästä kokonaismäärästä varsin pieni osa kulkee Suomeen. Vertailukohtana näihin lukuihin voidaan tarkastella Sköldvikin öljysataman vuonna 2005 käsittelemää öljymäärää, joka oli noin 9,5 miljoonaa tonnia.⁸⁴ Venäjän laivarahdista puolet kulkee Suomenlahden ja Itämeren kautta. Mikäli Ahvenanmaalta ja Itämeren saarilta käsin voitaisiin estää kaikki Pohjois-Itämeren ja Suomenlahden liikenne, olisi toimenpiteen aiheuttama kaupallinen merkitys huomattava. On kuitenkin huomioitava, että Itämeren meriliikenne voidaan lamauttaa tai tehdä vaikeaksi sulkemalla Tanskan salmet. Tämä on kansainvälisen lainsäädännön mukaan kiellettyä, mutta mikäli Ruotsin Barsebäckissä tapahtuisi ydinvoimalaonnettomuus, juuri tämä olisi

⁸² VAV & SS s. 60; Juntunen, s. 74 ja s. 80; VNS, s. 69

⁸³ Russia proposes new National Military Doctrine, People's Daily Online –verkkojulkaisu osoitteessa http://english.people.com.cn/200702/13/eng20070213_349630.html 2.3.2007; Russia's new military doctrine declares USA and NATO key potential enemies, Pravda.Ru -verkkojulkaisu osoitteessa http://english.pravda.ru/russia/kremlin/19-09-2006/84521-Russia_doctrine-0 2.3.2007 sekä haastattelu: majuri Juha Mäkelä, Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos, 29.1.2007 klo 9.00 – 10.30, muistiinpanot tutkijan hallussa.

⁸⁴ Merenkululaitos, Liitetäulu8a_05.xls, tilasto sähköisessä muodossa tutkijan hallussa

todennäköinen seuraus.⁸⁵ Onnettomuuden sattuessa varsin suuri talousalue olisi siis uhattuna meriliikenteen katketessa. Kriisitilanteessa salmien sulkeminen taas olisi hyvin tehokas menetelmä kauppameriliikenteen valikoidulle katkaisemiselle, eikä Ahvenanmaan hallitsemisesta olisi silloin juurikaan hyötyä meriliikenteen suojaamisen ja johtamisen kannalta. Salmien sulkeminen kriisitilanteessa olisi kuitenkin varsin riskialtis operaatio, koska se kielletään YK:n kansainvälisessä merioikeussopimuksessa, eikä siten saisi YK:n hyväksyntää.

Suomenlahden merkitys esimerkiksi Venäjälle on kiistaton. Sotavoimiensa uudelleenorganisoinnin myötä Venäjä on keskittänyt Leningradin sotilaspiiriin jatkuvan valmiuden joukkoja, mm. moottoroituja jalkaväkiprikaateja ja lentorykmenttejä. Venäjän ilmapuolustuksen painopiste on Moskovassa, Pietarissa ja Kuolan niemimaalla.⁸⁶ Tämä ei liene pelkästään kustannustekninen toimenpide tai seuraus Kaliningradin ongelmatilanteesta, vaan se osoittaa alueen tärkeyden ja tarpeen pystyä reagoimaan siellä nopeasti. On kuitenkin todettava, että Suomenlahti ja Itämeri eivät tällä hetkellä ole suunniteltuja sotänäyttämöjä, vaan taloudellisesta näkökulmasta tärkeitä kuljetusreittejä ja siksi sotilaallisesti suojattavia. Olennainen asia Venäjän intressien turvaamisen kannalta katsottuna on aikaisemmin mainittu valmisteilla oleva Viipurin-Greifswaldin kaasuputki. Venäjä on ilmoittanut suojaavansa putken ja valvovansa sen rakentamisen. Koska on todettu, että Itämeren laivaston tehtäviin kuuluu mm. Venäjän taloudellisten intressien suojaaminen, voidaan olettaa että laivaston liikkeet Itämeren alueella tulevat kasvamaan olennaisesti.

On hyvä muistaa, että Venäjän jatkuva myönteinen talouskehitys tulee ennen pitkää johtamaan vahventuviin asevoimiin. Näin voidaan olettaa tapahtuvan pelkästään historian tapahtumien perusteella; vaurastuessaan Venäjä on aina panostanut asevoimiin. Nykypäivänä sen intressit puoltavat täysin tätä näkemystä. Venäjän poliittinen ja sotilaallinen kehitys on sidoksissa maan taloudelliseen kehitykseen. Maan tavoitteellinen sotilasbudjetti on 3,5 % BKT:sta. Vuonna 2007 puolustusbudjetti on n. 75 miljardia euroa, joista noin puolet käytetään kaluston hankintaan.⁸⁷ Puolustusministeriön strategian 2025 mukaan Suomi on muun EU:n tapaisesti riippuvainen energian

⁸⁵ Oil transportation and terminal development in The Gulf of Finland, VTT Publications 547, 2004, s.4 sekä YEK 25 TaktL 2003, s.7; VNS, s. 29 ja TaktL 2003, s.19

⁸⁶ VNS, s. 68 sekä haastattelu majuri Juha Mäkelä

⁸⁷ Haastattelu majuri Juha Mäkelä: vuoden 2007 puolustusbudjetin ollessa BKT:sta n. 2,7 % eli reaalisesti n. 30 mrd €, suhteutettuna ostovoimapariteettiin kertoimella 2,5 saadaan 75 mrd €

tuonnista. Kun tilastot näyttävät, että EU:n energiasta tällä hetkellä noin puolet on tuontienergiaa ja Venäjän myyntiosuus tästä on noin 90 %, ei ole vaikeaa kuvitella millaista talouskehitystä tämä Venäjälle merkitsee.

Yllä esitettyjen tietojen valossa voidaan todeta, että Itämeri ja Suomenlahti ovat nykyään tärkeitä muilla tavoin kuin kylmän sodan aikana. Suomi ei suinkaan ole niiden "suurin pääkäyttäjä"; esimerkiksi Venäjän ulkomaankaupasta yli puolet suuntautuu muualle EU:n alueelle. Itämerestä on tullut EU:n ja Venäjän yhteinen sisämeri, jossa Ahvenanmaa on Suomelle tärkeä alue, mutta eurooppalaisessa mittakaavassa vähemmän merkityksellinen alue. Tällaisia päätelmiä on esitetty myös ajankohtaisissa lehtiartikkeleissa ja asiaa koskevassa kansainvälisessä kirjallisuudessa.⁸⁸

4.2 Maanpuolustuksen järjestelyt Ahvenanmaalla, uhkakuvat ja tavoitetila

Puolustusvoimat toteuttaa Ahvenanmaan aluetta varten operatiivista suunnittelua alueellisen puolustuksemme mallin mukaisesti. Sotilaskoulutuksemme peruselementteihin kuuluu kuitenkin reserviin sijoitettavan joukon harjoittaminen sen tulevilla toiminta-alueella, mikä ei Ahvenanmaan kohdalla ole mahdollista. Koska Suomen turvallisuuspoliittinen käytäntö perustuu valmiuden säätelyyn joustavalla reagoinnilla, Ahvenanmaa muodostaa ulko- ja sotilaspoliittisen haasteen. Tämä herättää kysymyksen: missä vaiheessa kriisiä joukkoja saa demilitarisoidulle alueelle siirtää siten, että se on kansainvälisten sopimusten asettamien ehtojen mukaisesti hyväksyttävää? Toinen kysymys on, että milloin joukkoja tulisi viimeistään lähettää "kilpajuoksu-tilanteen" ennaltaehkäisemiseksi? On selvää, että Suomen osalta sotilaallisen reagoitokyvyn on oltava korkea, sillä valmistelut alueella vievät paljon aikaa.

Uhkakuviksi aseellisen hyökkäyksen osalta arvioidaan yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiassa täsmä- ja strategiset iskut, jotka kohdistetaan varautumattomaan vastapuoleen. Tällaiset iskut kohdistetaan yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin, operatiivisten joukkojen tuki- ja huoltojärjestelmiin sekä vastapuolen heikoimmin suojattuihin osiin. Valtio pyritään eristämään muun muassa lamauttamalla kuljetusyhteyksiä, ja valtakunnallisia avainkohteita voidaan pyrkiä valtaa-

⁸⁸ Puistola: Rannikon Puolustaja 1/2005, s. 13 sekä Juntunen, s. 65 - 75; Visuri 1997, s. 124

maan.⁸⁹ Tällaiset sotatoimet on suhteellisen helppo kuvitella Ahvenanmaan ympäristöön. Ahvenanmaan voidaan alla luetelluin, aikaisemmin tutkimustyössä ilmennein perusteluoin olettaa olevan haluttu kohde sotilaallisesti:

- Suomen tietoliikenneyhteydet Manner-Eurooppaan, tai ainakin hyvin suuri osa niistä, voidaan katkaista alueelta käsin
- meriliikenne ja merikuljetukset Suomen satamiin ja niistä ulospäin voidaan pysäyttää tai niitä voidaan ratkaisevasti hankaloittaa
- Suomeen saapuvalla ja sieltä lähtevällä ilmailuliikenteelle voidaan aiheuttaa vakavia häiriöitä
- laivastojoukkojen mahdollisia tukeutumisalueita voidaan valvoa alueelta, ja sinne voidaan tukeuttaa aluksia
- alueen valtaaminen on yllätysoperaatiolla suhteellisen vaivatonta johtuen "sotilaallisesta tyhjiöstä", sotajoukkojen ja sotilaallisen puolustuksen täydellisestä puuttumisesta

Aikaisemmin mainitun "meristrategisen kolmion" mallin mukaista on, että mikäli valtio haluaa hyötyä vallatusta Ahvenanmaasta, on sen hallittava myös Tanskan salmia. Sieltä käsin voidaan sulkea koko Itämeri. Yllä luetelluista kohdista voidaan kuitenkin todeta, että Suomeen voidaan vaikuttaa jo pelkästään Ahvenanmaalta käsin.

Tärkeimmät Ahvenanmaata koskevat kansainväliset valtiosopimukset on koottu liitteeseen 2. Tässä luvussa valtiosopimukset on käsittelyn helpottamiseksi numeroitu, ja alla olevassa luettelossa kunkin kohdan lopussa on merkitty sulkuihin, mikä valtiosopimus kyseisen säännön määrittää. Valtiosopimukset on numeroitu seuraavasti:

- 1 Pariisin rauhansopimuksen XXXIII artikla vuodelta 1856 sekä rauhansopimuksen liite 2; "Ranskan, Suurbritannian ja Venäjän välinen, Ahvenanmaansaaria koskeva sopimus"
- 2 Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus vuodelta 1921
- 3 Sopimus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista vuodelta 1940

⁸⁹ YETTS 2003, liite 2 s.11 - 12 ja YETTS 2006, s. 61 - 62

4 Pariisin rauhansopimuksen ”Rauhansopimus Suomen kanssa” vuodelta 1947 -osa

Kansainvälisten valtiosopimusten määrittelemät maanpuolustusta koskevat pääsäännöt ovat seuraavat:

- minkään maan tai valtion sotavoimien tunkeutuminen alueelle tai oleskelu siellä ei ole sallittu (2, 3)
- aseiden ja sotatarvikkeiden valmistaminen alueella tai niiden tuonti, kauttakuljetus ja vienti alueelle tai sen kautta on kielletty (2)
- sodan aikana vyöhyke on katsottava puolueettomaksi alueeksi eikä sitä saa käyttää sotilaalliseen toimintaan; mikäli näin kuitenkin käy, on vuoden 1921 sopimuksen allekirjoittaneilla valtioilla *oikeus antaa apua* (2)
- sopimuksen määräykset pysyvät voimassa huolimatta Itämeren tilanteen muutoksista (2)

Poikkeaminen valtiosopimuksista ja sallitut toimenpiteet kaikkien valtioiden osalta ovat:

- Suomen suostumuksella yksi ”vieraan vallan” laivastoalus kerrallaan voi tulla saaristoon ja tilapäisesti ankkuroitua sen vesialueella (2)
- aluemerellä on yleisesti oikeus ns. *viattomaan kauttakulkuun* tietyin rajoituksin

Kansainväliset valtiosopimukset osoittavat Suomelle oikeuksia tiettyihin toimenpiteisiin, jotka eivät muille valtioille ole sallittuja. Tärkeimmät tähän liittyvät asiakirjat ovat vuosien 1856 ja 1921 valtiosopimukset. Niiden mukaan Suomella on Ahvenanmaan alueella oikeus ja velvollisuus:

- poikkeuksellisten olosuhteiden vaatiessa lähettää alueelle aseellisia joukkoja *järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi*
- sallia yhden tai kahden kevyen pintasota-aluksensa vierailta ja ankkuroitua ajoittain alueelle
- tärkeiden erityisolosuhteiden vaatiessa lähettää alueelle ja pitää siellä muita pinta-aluksia tilapäisesti, kuitenkin näiden yhteenlasketun tilavuuden ylittämättä 6000 tonnia
- lentää sotilasilma-aluksin alueen ylitse ja laskeutua pakkotilanteissa (2)

- tilapäisesti, jos Itämeri joutuu sodan vaikutuksen alaiseksi, laskea miinoitteita saarten aluevesille ja tätä tarkoitusta varten ryhtyä tarpeellisiin merenkulkua koskeviin toimenpiteisiin, jotka ovat *ehdottoman välttämättömiä* (2)
- oikeus ja velvollisuus "jos Ahvenanmaata tai sen kautta Suomen mannermaata vastaan suunnattu äkillinen hyökkäys saattaisi vyöhykkeen puolueettomuuden vaaraan" ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi, kunnes sopimuksen osapuolina olevat valtiot saattavat puuttua asiaan (2).⁹⁰

Poikkeuksia näihin määräyksiin tulkitaan siten, että kaikkien suoritettavien sotilaallisten toimenpiteiden tarkoituksena ja päämääränä on ensisijaisesti alueen aseman erityisjärjestelyn turvaaminen. Soveltamis- ja tulkintaongelmat ratkeavat yleisen kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaisesti.⁹¹ Kansainvälisen oikeuden periaatteita ja normistoa käsitellään luvussa 2.4.

Kaikki toimenpiteet valmiutta kohotettaessa eivät luonnollisestikaan ole sidonnaisia sotilaskäskyasioihin tai valmiuslainsäädäntöön. Esimerkiksi merenkulkuun ja sen turvalaitteisiin liittyville asioille on oma valtakunnallinen lainsäädäntönsä. Väylien sulkemisesta tai turvalaitteiden poistamisesta voi käskää merenkulkupiirin päällikkö, ja tämä on mahdollista jo perusvalmiudessa. Muihin merenkulkupiirin päällikön oikeuksiin perusvalmiudessa kuuluvat mm. kauppa-aluksen käskeminen toiseen satamaan ja liikenteen kieltäminen erikseen käskettyyn satamaan. Yhteistoiminta akselilla Merenkulkulaitos - Rajavartiolaitos - merivoimat mahdollistaa siis valvonnan tehostamisen perusvalmiudessa miltei välittömin seurauksin, koska merivartiostoilla on perusvalmiudessa oikeus tarkastaa aluksia Suomen aluevesillä. Ahvenanmaan tilanteeseen tällainen valmius vaikuttaa olennaisesti, koska alueella ei muuten saa ylläpitää käytännössä juuri minkäänlaista sotilaallista valmiutta. Normaali rauhanajan aluevalvonta ulottuu luonnollisesti myös Ahvenanmaan alueelle. Sopimusten ja määräysten mukaan alueella saa liikkua Suomen sota-aluksia. Lisäksi eräitä aluevalvontaan liittyviä teknisiä laitteita hyödynnetään kaukokäytetysti Ahvenanmaan alueen valvonnassa merivalvonta-aluekeskuksista käsin. Kun Ahvenanmaa on omien joukkojen hallussa, sinne voidaan kriisioloissa normaalikäytännön mukaisesti perustaa alueellinen meriliikenteen johtokeskus. Tällöin merenkulkupiiri siirtäisi liikenteenohjauksen meri-

⁹⁰ Takamaa 2004

⁹¹ Takamaa 2004

puolustusalueen operatiiviselle osastolle. Näin meriliikennettä voisi ohjata ja johtaa valmiussuunnitelmien mukaan varsin hyvin.⁹²

Sotilaallisen valmiuden kohottamisen problematiikkaa lisää se todennäköiseltä tuntuva skenaario, että ennen kuin YK:n turvallisuusneuvosto ehdittää kutsua koolle käsittelemään mahdollista oikeutusta joukkojen lähettämiseksi Ahvenanmaalle, alue on jo vallattu nykyajan sodankäynnin nopein menetelmin. Näin voisi tapahtua, mikäli Suomi ei ole vuoden 1921 valtiosopimuksen oman tulkinnan turvin ryhtynyt sotilaallisiin toimenpiteisiin alueella. Ilman puolustusvalmisteluja tämä vaikeutuu, ja tiedustelun antaman ennakkovaroituksen olisi ainakin syytä tulla hyvissä ajoin.

Suomen turvallisuuspoliittiset uhkakuvat Ahvenanmaan osalta eivät niinkään kohdistu alueeseen demilitarisoituna alueena, jonka oloja Suomi on sitoutunut valvomaan, vaan geostrategisesti merkittävään osaan Suomen aluetta uskottavan puolustuksen haasteellisena kohtana. Kylmän sodan aikaisen vastakkainasettelun voidaan osoittaa olevan historiaa, mutta suurvaltojen välisiä intressi- ja mielipide-eroja tulee aina olemaan. Luvussa 3 todetaan, että vaikka kansainvälistä turvallisuuspolitiikkaa leimaa-kin yhteistyö, Itämeren strategisen painopisteen on viimeisen kymmenen vuoden myötä arvioitu siirtyneen pohjoisemmaksi. Geopoliittinen arviointi ja voimavara-analyysi kuitenkin osoittavat, ettei mikään Itämeren valtio ylläpidä ensi-iskukykyä alueella ja että kylmän sodan jälkeinen uusi kiinnostus geopolitiikkaan yhdistää entisiä ”vihollisia” yhteistyöhön ja strategiseen kumppanuuteen taloudellisissa merkeissä.

Entiset Varsovan liiton jäsenet Puola ja Baltian maat kuuluvat nykyään Natoon. Venäjä, joka niin ikään on entinen läntisen blokin vihollinen, haluaa kohentaa omaa infrastruktuuriaan ja talouttaan lähentymällä EU:ta. Naton sotilaskartoissa Itämeren alue Pohjanlahtea ja Suomenlahden puoliväliä myöten on merkitty liiton vastuualueen pohjoisen johtoportaana alaisuuteen kuuluvaksi. Nato ja Venäjä eivät näe toisiaan vihollisina, joskin Venäjä on määrittänyt turvallisuuspoliittiseksi uhkakuvakseen sotilasliittojen työntymisen sen rajojen läheisyyteen niin, että voimatasapaino näillä alueilla muuttuu. Venäjän tulevan sotilasdoktriinin luonnoksessa Nato kuitenkin määrittää mahdolliseksi tulevaksi viholliseksi. Venäläisen geopolitiikan tutkijoista osa onkin sitä mieltä, että Naton laajeneminen on turhaa, sillä ”Venäjä ei uhkaa ketään, eikä kukaan uhkaa Venäjää”. Näillä perusteilla kyseiset piirit myös kummastelivat Baltian

⁹² TaktL 2003, s.16 ja s.25

maiden turvallisuuspyrkimyksiä Natoon liittymisen perusteena huolimatta siitä, että mailla oli menneisyys neuvostovaltioina.⁹³

Yllä mainituin perustein voidaan katsoa, että vaikka maailman tilanne onkin erilainen kuin kylmän sodan alkuvaiheessa, on Ahvenanmaa Itämeren keskellä sijaitseva Suomelle geostrategisesti merkityksellinen alue. Eurooppalaisesta näkökulmasta Ahvenanmaan merkitys osana Itämeren kokonaisuutta on kuitenkin huomattavasti pienempi kuin sotiemme ja kylmän sodan aikana. Kylmän sodan aikana Nato ja Varsovan liitto suunnittelivat käyttävänsä aluetta hyökkäyksen lähtöalueena tai puolustusasemana. Nykyään se voisi olla Suomelle lukko, jonka avulla turvataan kriisin aikana oma toiminta ja valvotaan vastustajan toimintaa. Historia toistaa itseään mielenkiintoisella tavalla. Aleksanteri II vastasi Haminan rauhanneuvotteluissa 1809 seuraavasti Ruotsin pyyntöön saada pitää Ahvenanmaa itsellään Suomen siirtyessä Venäjän hallintoon: "Suomi ilman Ahvenanmaata on kuin laukku ilman lukkoa". Lukon merkitys on kuitenkin nykyään hieman erilainen kuin Aleksanteri II:n aikana.

4.3 Meriliikenteen suojaaminen ja järjestelyt kaikissa olosuhteissa

Meriliikenteen suojaamisen tavoitteena on taata kauppameriliikenteen jatkuminen suunnitellulla tavalla. Toiminta jaetaan kaukosuojaukseen, lähisuojaukseen ja saatto-toimintaan. Meriliikenteen suojaaminen koostuu monista eri osakokonaisuuksista, kuten esimerkiksi meritiedustelusta sekä meritilannekuvan muodostamisesta ja jakamisesta, alustarkastuksesta, merenkäytön rajoittamisesta, merimiinoituksesta ja sukellusveneentorjunnasta. Kriittisiä tekijöitä ovat kyky pitää oma väylästä käyttökelpoisena ja kyky estää vastustajaa vaurioittamasta aluksia. Merenkulkulaitos ohjaa ja suuntaa meriliikennettä, ja merivoimat suojaa kohteet ja toteuttaa saattotoimintaa.⁹⁴

Yleisesikuntaupseerikurssi 25:n merivoimalinja (YEK 25) on laatinut Maanpuolustuskorkeakoulun taktiikan laitokselle raportin meriliikenteen suojaamisesta vuonna 2003. Siinä arvioidaan yhdeksi meriliikenteeseen kohdistuvaksi poikkeusolojen uhaksi skenaario, jossa vastustaja valtaa Ahvenanmaan. Muita uhkia ovat muun muassa Suo-

⁹³ Puistola: Rannikon Puolustaja 1/2005, s. 10 - 12; Juntunen s. 36 - 44; Komulainen, s. 273; PTD, s. 45; Juntunen, s.117

⁹⁴ TaktL 2003, s. 28

menlahden käytön estyminen meriliikenteeltä, toisen valtion suuntaama meriliikenne Suomen alueen kautta vastoin Suomen tahtoa, jos Suomi itse on kriisiin osallisena sekä saarto ja öljyn saatavuuden heikentyminen.⁹⁵ Aluevalvonnallisesti ja kansainvälisten valtiosopimusten asettamiin velvoitteisiin nojaten Ahvenanmaa liittyy olennaisesti näihin kaikkiin uhkiin. Kriisitilanteessa jokaista Itämeren valtiota kiinnostaa Suomen kyky valvoa alueensa koskemattomuutta varsinkin Ahvenanmaan suhteen. Mikäli tässä havaittaisiin puutteita, saattaisi seurauksena hyvinkin olla vakava painostus.

On olemassa monia käsityksiä Ahvenanmaan merkityksestä. Kenraaliluutnantti Ermei Kanninen kirjoittaa *Rannikon Puolustaja* -lehdessä 2/2001: "...alueen haltijalla on ollut valta säädellä tarvittaessa tai niin halutessaan meriliikennettä Pohjoisella Itämerellä, mikä on johtanut alueen demilitarisointiin merenkulun vapauden nimissä". Ahvenanmaa on edelleen Pohjois-Itämeren käytettävyyden kannalta strategisesti tärkeä alue, kuten tässä luvussa osoitan. On kuitenkin muistettava aikaisemmat päätteyt Itämeren luonteen muuttumisesta sotilaallisesta altaasta kaupalliseksi reitiksi. Tähän näkemykseen esitän myös tilastollista tukea tässä luvussa.⁹⁶

Ulkomaankaupan osuus Suomen bruttokansantuotteesta on noin kaksi kolmasosaa. Suomen tuonnista kuljetetaan 70 % ja viennistä 90 % meritse. Suomi on siis hyvin pitkälti riippuvainen meriliikenteen toimivuudesta, etenkin koska EU:lla ei ole yhteistä lainsäädäntöä merenkulun turvaamisesta poikkeusoloissa eikä myöskään yhteistä merikuljetusten kriisinhallintajärjestelmää. YEK 25:n laatiman raportin mukaan tämä viittaa siihen, että EU luottaa kriisitilanteen tullessa Naton organisaatioon ja sen toimintamalleihin. Yhteisten järjestelyiden puuttumiseen ei myöskään liene ihan lähiaikoina tulossa muutosta, koska EU:n perustuslakisopimus on torjuttu tietyissä maissa ja näin asetettu kyseenalaiseksi.⁹⁷

Jos meriliikenne Suomenlahdelle estyy, toiminta siirretään varasatamiin. Sköldvikin öljynjalostamo jalostaa noin 75 % Suomeen normaaliaikana tuotavasta raakaöljystä. Naantalin jalostamo kykenee jalostamaan noin 50 % Suomen perushuoltotason öljytarpeesta. Jos Sköldvikin jalostamon toiminta estyisi, olisi siis turvauduttava valmiiksi

⁹⁵ TaktL 2003, s. 20

⁹⁶ Kanninen, Ermei: Onko Ahvenanmaan merkitys vähentynyt?, *Rannikon Puolustaja* 2/2001, s.13

⁹⁷ TaktL 2003, s.1, s. 3 ja s. 10

jalostettujen öljytuotteiden tuontiin, mikä on aika paljon kalliimpaa. Mikäli Naantalinkin jalostamon toiminta estyy, olisi koko raakaöljyn tuonti korvattava valmiiksi jalostetuilla tuotteilla.⁹⁸ Jos vastustaja hallitsisi Ahvenanmaata, se saattaisi hyvinkin onnistua estämään molempien jalostamojen öljyn saannin, sillä öljy kuljetetaan jalostamoihin meritse satamien kautta. Selvää on, ettei tarvittavaa öljymäärää voida kuljettaa Suomeen millään muulla tavalla kuin meritse.

On perusteltua katsoa, että väite “käytännössä Suomi on geopolittisesti saari” pitää paikkansa. Perustelu on yksinkertainen – jos potentiaalinen hyökkääjä ottaa Suomenlahden ja Pohjois-Itämeren haltuunsa, sen on suhteellisen helppo eristää Suomi ottamalla haltuunsa Ahvenanmaa ja esimerkiksi miinoittamalla umpeen Märketin ja Gotska Sandönin välinen merialue. Toisin päin katsottuna: ennen varsinaista suunniteltua sotilaallista operaatiota Itämerellä hyökkääjä saattaisi pyrkiä ottamaan Ahvenanmaan haltuunsa. Vallatun Ahvenanmaan alueelta se voisi eristää Pohjanlahden ja vahvasti valvoa Suomenlahtea. Ahvenanmaalle tukeutunut vahva laivasto-osasto voisi Märketin kapeikon lisäksi miinoittaa Hankoon johtavan väylän ja käyttää sinne tulta katkaistakseen meriliikenteen siellä. Tällä tavoin voitaisiin sulkea myös koko Suomenlahden suu. Kenraaliluutnantti Kanninen kirjoittaa aikaisemmin mainitussa artikkelissa: “Saaristo on erinomainen laivaston tukialue, siellä on yksi hyvä lentokenttä, monia helikopteryksikköjen tukialueita, tieverkosto tarjoaa liikkuville tykistö- ja ohjusyksiköille toimintamahdollisuudet. Saariston haltija valvoo ja hallitsee Pohjanlahden suun ja Pohjois-Itämeren alueet. Entä Tukholman saaristo väylineen? Alueen tulivoimaista valtaajaa tai miehittäjää ei ole sieltä helppo karkoittaa, jos tämä on saanut vähänkin aikaa valmistella puolustusta. Alueen meriväylien sulkemisessa on merimiinoituksilla suorastaan ratkaiseva osuus.” Kannisen kommentteista puuttuu kuitenkin olennainen asia, nimittäin huollon järjestäminen muualta käsin. Suomen kannalta meriliikenteen suojaamisen yksi edellytys on Ahvenanmaan pitäminen omien joukkojen hallussa. Rikkonainen saaristo väylineen tarjoaa suojaisat liikennereitit ja hyvät saattomahdollisuudet sekä tukeutumisalueet aluksille ja uusille liikkuville rannikkojoukoille, joilla voidaan osallistua saattotoimintaan tai tulenkäyttöön vastustajan häirinnän estämiseksi. Tällaisin toimenpitein kyettiin suojaamaan oma meriliikenne niin talvi- kuin jatkosodassa, kuten luvussa 4.1 esitetään.⁹⁹

⁹⁸ TaktL 2003 s. 20

⁹⁹ Kanninen, s.14 - 15; Komulainen, s. 260 ja s. 208

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa vuodelta 2004 tarkastellessa voi pohtia sitä, kykeneekö Suomi valtaamaan hyökkääjän miehittämän Ahvenanmaan takaisin. Takaisinvaltaamisoperaatioon soveltuvia Merivoimien liikkuvia joukkoja on käytettävissä kaksi rannikkojääkäripataljoonaa, kaksi rannikko-ohjuskomppaniaa sekä erillisiä rannikkojääkärikomppanioita.¹⁰⁰ Vanhaa kolminkertaisen ylivoiman sääntöä soveltaen laskutoimitus siitä, minkä vahvuisen vihollisen tuolla määrällä joukkoja voi lyödä, jää kovin lyhyeksi. Hyökkäyssotatoimessa ylivoiman olisi vihollisen painopistesuunnassa oltava suurempi kuin kolminkertainen. Tosin tällainen ikivanhoihin nyrkkisääntöihin pohjautuva operaatioanalyysi on alkeellinen, mutta rannikon ja saariston olosuhteet huomioon ottaen se on tässä yksittäisessä tapauksessa suuntaa antava. Maavoimien operatiivisia joukkoja olisi varmasti myös käytössä takaisinvaltaamisoperaatioon, mutta ongelmaksi muodostuisi niiden kuljetus alueelle.

4.4 Kielletty alue - uskottavan puolustuksen koetinkivi

Ahvenanmaan asema tulee aina olemaan Suomelle herkkä, sillä Suomen on kyettävä joka tilassa osoittamaan, että se kykenee valvomaan ja turvaamaan sitä koskevat erikoismääräykset, mutta samalla sen on kyettävä noudattamaan niitä itse. Kriisin sattuessa Suomi saattaisi joutua hyvin hankalaan tilanteeseen, teki se Ahvenanmaan suhteen miten tahansa. Selvää on, että alueen osalta tehdään operatiivista suunnittelua sotilaallisen varautumisen näkökulmasta, aivan kuten muidenkin valtakunnan alueiden kohdalla. Ahvenanmaata koskevat kansainväliset valtiosopimukset sallivat tiettyjä sotilaallisia toimenpiteitä alueella, mutta ne ovat osittain ristiriidassa keskenään, kuten aikaisemmin on todettu. Sodankäynnin keinona vastustajan saarto on sallittu ja siihen liittyen vastustaja saa tarkastaa saarrettavan osapuolen kauppa-alukset ja takavarikoida ne. Sotatoimena puolustava valtio saa merimiinoittaa. Lisäksi sotaa käyvä maa voi takavarikoida vihollismaahan menevän puolustusmateriaalin mistä tahansa kauppa-aluksesta. Suljetun Suomenlahden ja suljetun Pohjanlahden suulla tällaisia toimenpiteitä voitaisiin suorittaa Ahvenanmaalta käsin, minkä takia alue on kriisitilanteessa Suomelle tärkeä sotilaallisesta näkökulmasta. Vastaavasti vastustaja, joka miehittämällä ottaisi Ahvenanmaan haltuunsa, voisi toimia edellä mainituilla tavoilla, joskin Märketin kapeikon sulkeminen on kansainvälisin lakipykälän kielletty.¹⁰¹

¹⁰⁰ VNS, s. 110

¹⁰¹ TaktL 2003, liite 8, s. 1

Kylmän sodan aikana Suomi joutui ohjusten hankintaan liittyvässä tunnusteluprosessissa kahden suurvallan välisen poliittisen pelin uhriksi. Tuon aikaista vastakainasettelua ei ole enää vuosiin ollut, mutta voimapolitiikka on viime vuosien aikana taas noussut varteenotettavaksi työkaluksi suurvaltojen strategisissa ja ulkopoliittisissa pyrkimyksissä. Kun tällainen suurvalta vielä arvioi ”useiden kansainvälisten järjestöjen heikentyneen” ja ”eräiden poliittisten, kansainvälisen turvallisuuden alan järjestöjen ajautuneen vakavaan kriisiin”, voidaan olettaa, että omavaltainen toiminta tulee jatkossakin olemaan keino omien intressien turvaamiseksi.¹⁰² Kuten luvussa 4.2 totean, Nato on määrittänyt Itämeren alueen Pohjanlahtea ja Suomenlahden puoliväliä myöten kuuluvan vastuualueeseensa. Suomi sijaitsee siis edelleen kahden suurvallan välisen rajan keskellä. Kylmän sodan aikaan verrattuna nykyinen tilanne on kuitenkin taloudellisen yhteistyön leimaama, ja on muistettava yllä monesti mainittu tosiseikka, että suurvallat eivät enää, tai tällä hetkellä, näe toisiaan vihollisina.

Ajatuksia siitä, pitäisikö Ahvenanmaan demilitarisointi purkaa, on esitetty toisen maailmansodan jälkeen muutamia kertoja. Tätä esitettiin heti sodan päättyttyä sekä 1990-luvulla. Näkökantoja on luonnollisesti kaksi. Professori Erik Castrén totesi jo vuonna 1942, että vuoden 1921 valtiosopimusta ei noudatettu silloin, kun sitä kipeimmin olisi tarvittu - talvisodassa ja jatkosodassa. Tuolloin eivät sen kummemmin Kansainliitto kuin sopimusosapuoletkaan tulleet avuksi. Valtiosopimuksesta olivat siis voimassa vain Suomelle asetetut velvoitteet. Castrén totesi myös, että vuoden 1921 ja vuoden 1940 valtiosopimukset ovat sisällöltään erilaisia, mutta ne ovat edelleen voimassa. Keskustelu näiden valtiosopimusten luonteista perustuu kansainvälisoikeudelliseen periaatteeseen siitä, että kahdenvälinen valtiosopimus ei voi muuttaa monenvälistä. Vertailtaessa vuosien 1921 ja 1940 valtiosopimuksia voidaan todeta, että näin ei suoranaisesti tapahdukaan. Valtiosopimuksia verratessa on muistettava, että ne järjestävät eri osapuolten välisiä suhteita ja ovat siksi sisällöltään erilaisia. Suurin syy tähän on, että Neuvostoliitto aikanaan ajoi vuoden 1940 valtiosopimuksella omia valtionintressejään.¹⁰³

Vuosina 1993 - 94 maamme poliittisessa ja sotilaallisessa johdossa käytiin keskustelua demilitarisoinnin purkamisesta. Ahvenanmaalla tämä herätti voimakkaita tunteita.

¹⁰² PTD s. 19

¹⁰³ Komulainen s. 269 ja haastattelu Kari Takamaa 2007

Valtion ja puolustusvoimien korkeimmilta tahoilta kuitenkin muistutettiin ahvenanmaalaisia siitä, että rauhan ja kriisin aikaiset periaatteet ovat erilaisia eikä konflikteja suinkaan voi välttää pelkästään sillä, ettei niihin valmistaudu. Ahvenanmaalainen maaneuvos Ragnar Erlandsson totesi lehtihaastattelussa vuonna 1993, etteivät ahvenanmaalaiset halua demilitarisoinnin poistamista. Hän arvioi kuitenkin, että "Ahvenanmaan maantieteellinen asema olisi kriisin aikana niin tärkeä, että se vallattaisiin heti takaisin, jos alueella olisi vieraita joukkoja". Maaneuvos siis myöntää alueen merkityksellisen aseman, mutta siitä huolimatta hän ei ole valmis sallimaan puolustusvalmisteluja rauhan aikana. Näkemys siitä, että alue kyettäisiin muitta mutkitta valtaamaan takaisin, vaikuttaa hieman perustelemattomalta. Näin voidaan väittää esimerkiksi tarkastelemalla historian osoittamaa faktaa siitä, minkä vahvuisella joukolla Saksa valmistautui operaatio Tanne Westiin tai Neuvostoliitto Ahvenanmaan valtaamisoperaatioon vuonna 1940. On kuitenkin syytä huomioida, että vaikka keskustelu oli 1990-luvulla välillä kiivastakin, valtionjohto ei kuitenkaan missään vaiheessa ilmaissut aikomukseksi pyrkimystä muuttaa valtiosopimusten asettamia velvoitteita.¹⁰⁴

Ahvenanmaan aseman määrittävistä kansainvälisistä valtiosopimuksista voitaisiin tietysti sanoutua irti yksipuolisesti samalla tavalla kuin Suomi teki vuonna 1990 todessaan Pariisin rauhansopimuksen 17., 20. ja 21. kohdan rauenneen. Tällöin voitaisiin vedota aseteknologian kehitykseen, joka on 1900-luvun alusta lähtien ollut niin huimaa, ettei valtiosopimusten Suomelle asettamia velvollisuuksia Ahvenanmaan puolustamiseksi voida panna täytäntöön ilman demilitarisaation purkamista. On kuitenkin vaikea perustella, miksi näin olisi, sillä Ahvenanmaan puolustamisen haasteena on aseteknologian kehityksestä huolimatta mielestäni edelleen sotilaallisen reagoinnin oikea ajoitus. Tällaiset perustelut herättävät arkaluonteisia kysymyksiä: ketä vastaan Ahvenanmaata sitten puolustettaisiin? Minkä uhkamallin Suomi kokee niin vahvana, että sen on saatava varautua siihen Ahvenanmaalla? Kysymykset ovat siinänsä aiheettomia, sillä vuoden 1921 valtiosopimus velvoittaa torjumaan kaikki hyökkäykset. Yhtäkkäinen halu ryhtyä valmistautumaan herättäisi kuitenkin varmasti kummastusta. Eduskunnan puhemies Ilkka Suominen esitti toukokuussa 1993 Maanpuolustuskurssiyhdistyksen kokouksessa yleisestä poikkeavan kantansa, jonka mukaan "kantalinnoitettu asema ei pidä tapanaan hyökätä".¹⁰⁵ Tuolta kannalta katsottuna so-

¹⁰⁴ Komulainen, s. 269 ja s. 250

¹⁰⁵ Komulainen, s. 276 ja s. 251

tilaallista valmistautumista Ahvenanmaalla voitaisiin pitää harmittomana, jos sen voitaisiin osoittaa olevan puhtaasti puolustuksellista.

5. AHVENANMAA JA MAHDOLLINEN SOTILAALLINEN LIITTOUTUMINEN

Tässä luvussa käsittelen mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutusta Ahvenanmaan asemaan ja tämän kokonaisuuden Suomelle. Aineistona olen käyttänyt suurimmaksi osaksi asiantuntijahaastatteluja, sillä aiheesta ei ole julkaistu käytännössä yhtään kirjoitettua aineistoa. Taustatietojen ja perusteiden saamiseksi olen käyttänyt eräitä Natoa käsitteleviä asiakirjoja ja julkaisuja, joiden sisältöön olen tukeutunut laatiessani haastattelujen kysymyksiä. Johtopäätöksiin pääsen vertailemalla taustatietoja ja haastattelujen tuloksia, mikä on osoittautunut varsin mielenkiintoiseksi. Haastatteluiden lähdekritiikki on viimeisessä luvussa.

5.1 Poliittinen, juridinen ja sotilaallinen ulottuvuus

Tässä vaiheessa on syytä palauttaa mieleen jo esille tulleet asiat Ahvenanmaan merkityksellisyydestä tietyistä näkökulmista. Kuten jo aikaisemmin todettiin, Ahvenanmaan aseman määrittäviä kansainvälisiä valtiosopimuksia tulkittaessa on otettava huomioon kolme ulottuvuutta: poliittinen, juridinen ja sotilasstrateginen.¹⁰⁶ Valtiosopimukset määrittävät mahdollisuuksia ja rajoitteita hieman eri tavalla näiden ulottuvuuksien rajoissa. Juridista ja poliittista ulottuvuutta käsittelen luvussa 2.4. Nämä kaksi ulottuvuutta kulkevat useimmiten käsi kädessä. Kun tarkastellaan juridista ulottuvuutta, Ahvenanmaan asema on kuitenkin paljon yksinkertaisempi perustella kuin poliittista ulottuvuutta tarkasteltaessa. Sotilasstrategisesti Ahvenanmaan asema ja merkitys on niin ikään melko yksinkertaisesti määriteltävissä, kuten edellisessä luvussa todettiin. Ahvenanmaa sijaitsee hallitsevassa kohtaa Itämeren, ja se on lisäksi demilitarisoitu. Alueella on hyvä infrastruktuuri, joka soisi sotilaallisesti sen hallitsevalle sotajoukolle melkoisen edun, jos sama valta hallitsisi Itämeren alueen ilmatilaa.

Jos haluttaisiin pyrkiä muutoksiin Ahvenanmaan aseman määrittävien kansainvälisten valtiosopimusten suhteen, vaikeinta olisi poliittinen perustelu. On kuitenkin olennaista punnita, mitä etuja ja haittoja tällaisista muutoksista olisi ja miten nämä vaikuttaisivat Ahvenanmaan merkitykseen Suomelle ja muille Itämeren maille. Kuten luvussa 4 todetaan, Ahvenanmaa muodostaa haasteen Suomen sotilaalliselle puolustami-

¹⁰⁶ Tiilikainen, Teija: Ahvenanmaa, Suomi ja eurooppalainen turvallisuus, Ahvenanmaan rauhaninstituutti, Maarianhamina 2002, s. 44 sekä haastattelu Teija Tiilikainen

selle. Tämä on sidoksissa poliittiseen päätöksentekoon, joka taas on oikeudellisesti kytköksissä kansainvälisiin valtiosopimuksiin. Niissä määritetään, mitä sotilaallisia oikeuksia ja velvollisuuksia Suomella on Ahvenanmaan suhteen. Vuoden 1921 valtiosopimuksen 8. artikla määrittää, että valtiosopimuksen määräykset pysyvät voimassa, vaikka Itämeren status quossa tapahtuisi ”mitä muutoksia tahansa”.¹⁰⁷ Tämän voidaan tulkita tarkoittavan myös mahdollista sotilasliiton laajentumista uusilla jäsenillä, vaikka tuona aikana liittoumat olivatkin yleensä kahden- tai kolmenvälisiä. Valtiosopimus siis tavallaan velvoittaa noudattamaan itseään, vaikka alueella puhkeaisi kriisi, kuten on usein tapahtunutkin. Lisäksi valtiosopimusta on noudatettava, vaikka Itämeren alueella oleva voimatasapaino muuttuisi.

5.2 Suomi, EU ja Nato

Suomi on sotilaallisesti liittoutumaton. EU:n yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on vasta alkutekijöissään, vaikka sen päämäärät määritetään toisessa Maastrichtin sopimuksessa, joka on allekirjoitettu vuonna 1993. EU ei ole sotilasliitto, eikä jäsenyys unionissa tuota turvatakuita muilta jäseniltä. On esitetty arvioita, ettei EU:sta koskaan tulekaan sotilasliittoa. Tämä perustellaan sillä, että useimmat unionin jäsenmaista ovat myös Nato-jäseniä ja toteuttavat nyt ja tulevaisuudessa yhteisen puolustuksen Naton puitteissa. EU:lla ei ole Natosta erillistä kykyä toteuttaa yhteisen puolustuksen mukaisia turvatakuita.¹⁰⁸

Nato on Itämerellä vahvasti vaikuttava sotilasliitto, sillä useat sen jäsenmaista sijaitsevat Itämeren ympärillä. Jos Suomi liittyisi Natoon, myös Ahvenanmaasta tulisi luonnollisesti osa liittoa. Tämä ei välttämättä kuitenkaan vaikuttaisi Naton suoranaiseen läsnäoloon demilitarisoidulla alueella, jos Ahvenanmaata koskeva kansainvälis-oikeudellinen asetelma päätettäisiin säilyttää. Lähihistoriasta on löydettävissä esimerkkejä siitä, että Nato kunnioittaa jäsenmaidensa demilitarisoituja tai niihin rinnas-

¹⁰⁷ Vuoden 1921 valtiosopimus, kts. liite 2.

¹⁰⁸ Haastattelu Tiilikainen; Puuperä, Jaakko: Otanko vai enkö ota? Kuuma kysymys, Suomen Sotilas 4/2006 s. 8 - 12 sekä Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle, Puolustusministeriö, Helsinki 2004, s. 11 (sähköisenä www-osoitteesta http://www.defmin.fi/files/304/2520_1866_SelvitystyO_03_-_Loppuraportti2_1_.pdf, sellaisena kuin esiintyi 29.1.2007)

tettavia alueita. Tämän osoitan myöhemmin tässä luvussa. Sotilaallisten voimasuhteiden muuttuminen Itämeren alueella olisi kuitenkin ilmiselvää Naton yhteisvastuulausekkeen vuoksi.

Kansainvälisten valtiosopimusten asemaa ja statusta tutkittaessa on hyvä katsoa historiaan 1990-luvulle, jolloin Suomi liittyi EU:hun. Tuolloin EU-komissio ja muut jäsenmaat ilmaisivat halunsa säilyttää Ahvenanmaan erityisasema kansainvälisten valtiosopimusten mukaisesti.¹⁰⁹ Nämä olivat samoja EU-maita jotka ovat myös Nato-jäsenmaita. Tähän perustuen vaikuttaisi kummalliselta, jos samat maat eri foorumissa lähtisivät ajamaan valtiosopimusten muuttamista tai perumista, mikäli Suomi itse ei sitä erikseen pyytäisi. On toki muistettava, että EU:n ja Naton tarkoitusperät eivät ole täysin samat.

5.3 Asiantuntijoiden näkemyksiä

Teija Tiilikainen kirjoittaa julkaisussaan ”Ahvenanmaa, Suomi ja eurooppalainen turvallisuus”, että hän uskoo Naton noudattavan samaa varovaista linjaa mahdollisen Suomen jäsenyyden kanssa kuin se on noudattanut entisten itäblokin maiden jäsenyyden toimeenpanossa.¹¹⁰ Tiilikainen uskoo, että tällä pyrittäisiin välttämään Venäjän tahallista ärsyttämistä. Ahvenanmaan maaherra Peter Lindbäck on samoilla linjoilla Tiilikaisen kanssa. Käsitettä ”Venäjän ärsyttäminen” on tässä tilanteessa syytä hieman selventää. Tiilikainen ja Lindbäck tarkoittavat ärsyttämällä tässä tapauksessa sitä, että Itämeri on tärkeä Venäjälle ja että hallitsevassa asemassa olevalle Ahvenanmaalle sijoitettu sotilasliiton tukikohta olisi Venäjälle tietynlainen riski. Näkemystä tukee aikaisemmin esitetyt tiedot Venäjän huikkeista öljykuljetusten määrästä Itämerellä. Kuten olen tutkielmassa aikaisemmin todennut, Venäjä hyötyy nykyisestä asetelmasta siltä osin kuin on tulkittavissa, ettei se ole suoranaisesti sitoutunut kaikkiin vuoden 1921 valtiosopimuksen asettamiin velvoitteisiin. Kun tähän lisätään Venäjän tämänhetkinen voima Itämerellä, voidaan todeta, että valtio joutuisi kasvattamaan potentiaaliaan alueella huomattavasti, jos se haluaisi vastata siihen riskiin tai uhkaan, jonka mahdollisen vastustajan sotilastukikohta Ahvenanmaalla muodostaisi.

¹⁰⁹ Tiilikainen 2002, s. 38

¹¹⁰ Tiilikainen 2002, s. 53

Sotilaslakimies Kari T. Takamaa on sivunnut tässä luvussa käsiteltäviä asioita Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksen julkaisussa ”Turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen Suomen puolustusjärjestelmälle aiheuttamia vaikutuksia”. Takamaa kirjoittaa tekstissään, että mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen tullessa kyseeseen Suomen tulisi sopimusneuvotteluissa huolehtia Ahvenanmaan erityisjärjestelyjen säilyttämisestä. Tämän hän perustelee samanlaisella viitekehyksellä kuin alaluvussa 5.1 päätellään: viitaten strategiisiin, taloudellisiin ja poliittisiin kysymyksiin ja niiden yhteisvaikutuksiin. Takamaa tuo kuitenkin myös ilmi, että mahdollisen kriisin sattuessa Suomen keinovalikoima Ahvenanmaan suhteen laajentuisi, jos Suomi olisi Naton jäsen. Tällöin Suomi voisi kansainvälisten valtiosopimusten sallimien toimenpiteiden nojalla pyytää apua myös Natolta sen lisäksi että se pyytäisi sitä valtiosopimusten muilta osapuolilta ja YK:lta.¹¹¹ Tässä yhteydessä voidaan hieman eri valossa tarkastella luvun 4.3 spekulatiota Ahvenanmaan takaisin valtaamisesta, jos se olisi vieraan sotajoukon vallassa. Naton nopean toiminnan joukot, *Nato Response Force (NRF)*, olisivat huomattava lisävoima tällaisen operaation toteuttamiseen. Niitä voitaisiin käyttää turvatakuulausekkeen mukaisissa operaatioissa myös Suomen alueella.¹¹² Tulkinnanvaraiseksi jää, miten Ahvenanmaata koskevat kansainväliset valtiosopimukset tuollaisen operaation sallisivat. Takamaa viittaa käsittelyssään myös Ahvenanmaan erityisaseman huomiointiin Suomen liittyessä EU:hun. Asiantuntijoiden viesti on siis selkeä: nykyinen asetelma tulisi todennäköisesti säilymään.

5.4 Yhteenveto

Maaherra Peter Lindbäck kertoo, että 1970-luvulla ahvenanmaalaiset suhtautuivat demilitarisointiin vapaasti, jopa suhteellisen välinpitämättömästi. Tuolloin he olivat tottuneita näkemään sota-aluksia Maarianhaminan länsisatamassa ja sotilaspukuisia nuoria miehiä kaupungin kaduilla. Perustelua puolustusvoimien läsnäoloon demilitarisoidulla alueella ei ymmärretty, eikä sitä pääesikunnasta kyseltäessä saatu. 80- ja 90-luvuilla asia alkoi herättää närkästystä.¹¹³ Nykyään puolustusvoimien ja ahvenanmaalaisen välillä vallitsee avoin dialogi. Ahvenanmaalaiset kokevat demilita-

¹¹¹ Sirén, Puistola, Raitasalo, Takamaa, Tavaila, s. 29 - 30

¹¹² Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle, s. 13

¹¹³ Lindbäck 2006, s. 1 sekä haastattelu

risoinnin ja neutralisoinnin osaksi itsehallintoa. He eivät ole halukkaita muuttamaan järjestelyä, vaikka suhtautuvatkin myönteisesti maanpuolustukseen.¹¹⁴ Ne EU-maat, jotka kuuluvat myös Natoon, tuskin haluaisivat muuttaa Ahvenanmaan kansainvälis-oikeudellisen aseman määrittäviä valtiosopimuksia, sillä asema haluttiin säilyttää Suomen liittyessä EU:hun. Mikäli Suomi liittyisi Natoon, sen sotilaallinen kyky turvata Ahvenanmaan asema kaikissa tilanteissa, mikä on Suomen kansainvälisoikeudellinen velvollisuus, kasvaisi Naton yhteisvastuulausekkeen myötä. Tämän näkemyksen perustelen mahdollisuudella pyytää Natolta tukea Ahvenanmaan puolustamisessa, esimerkiksi lähettämällä NRF-joukkoja alueelle. Tämä muodostaisi pelotteen, ja siten myös ulkopuolisen toimijan kynnyksen miehittää Ahvenanmaa nousisi.

Kun Saksan Liittotasavalta ja Saksan Demokraattinen Tasavalta yhdistyivät, yksi Nato-jäsen laajeni huomattavasti. Entisenä Neuvostoliiton satelliittivaltiona Itä-Saksa muodosti haasteen Nato-jäsenyydelle, ja Nato lupasi olla ryhmittämättä alueelle ydinaseita. Nato on niin ikään sittemmin luvannut Venäjälle olla asettamatta Baltian maihin strategista aseistusta. Kreikan saaret Korfu, Paxos, Mytilene, Chios, Samos ja Nikaria ovat demilitarisoituja alueita, vaikka ne kuuluvat Nato-jäsenmaalle. Itse asiassa Nato on kunnioittanut näiden saarten demilitarisaatiota täydellisesti, toisin kuin Kreikka itse Nato-jäsenyytensä aikana. Kreikka on yksipuolisesti julistanut, ettei Lemnoksen ja Dodecanesoksen demilitarisointi ole enää voimassa. Tästä vallitsee kansainvälisesti edelleen erilaisia käsityksiä. Nato on kuitenkin harjoituksissaan noudattanut näiden alueiden demilitarisointia täysin.¹¹⁵ Niin ikään Norjan hallinnoima Huippuvuoret on pidetty demilitarisoituna, vaikka se sijaitsee Ahvenanmaan tavoin maantieteellisesti hallitsevassa paikassa.¹¹⁶ Edellisen perusteella voidaan päätellä, että Nato on laajentumisestaan huolimatta haluton ärsyttämään Venäjää.

Tämän lyhyen katsauksen pohjalta voin ensimmäisenä johtopäätöksenä todeta, ettei Suomen mahdollinen sotilaallinen liittoutuminen todennäköisesti vaikuttaisi Ahvenanmaan erikoisasemaan mitenkään. Toisena johtopäätöksenä totean, että Pohjois-Atlantin sopimuksen viidennen artiklan tuoma turvatakuu nostaisi huomattavasti mahdollisen vastustajan kynnyksen miehittää Ahvenanmaa. Näin ollen sotilaallinen

¹¹⁴ Maaherra Lindbäckin haastattelu

¹¹⁵ Ahlström, s. 52 - 53, s. 59 - 60 ja s. 68 ja Tiilikainen 2002, s. 50

¹¹⁶ Huippuvuoria koskeva kansainvälinen sopimus, SopS 15/1925, sähköisenä [www-osoitteessa](http://www.osoitteessa) <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1925/19250015>

liittoutuminen helpottaisi Suomen velvoitteiden käytännön täytäntöönpanoa Ahvenanmaan suhteen. Lisäksi on tietysti olemassa lukuisia perusteita ja toimintoja, jotka vaikuttaisivat asiaan epäsuorasti. Tällaisia ovat esimerkiksi yhtenäinen tiedustelujärjestelmä joka saattaisi luoda paremmat mahdollisuudet ennakointiin tilannekuvan perusteella ja ilmavalvontatutkat.

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Ahvenanmaan merkitys Suomelle muuttuvassa Euroopassa

Kuten tässä tutkimustyössä on todettu, Itämeri on monille eri valtioille tärkeä alue. Ensi kädessä tulevat taloudelliset sekä poliittiset intressit, ja luonnollisena jatkumona seuraa sotilasstrateginen ja operatiivinen merkitys. Itämeren alue on viime vuosien aikana käynyt läpi mittavia muutoksia. Tällä hetkellä kehitys on siinä mielessä seisahnut, että uusia jäsenmaita EU:hun tai Natoon ei Itämeren valtioista ole lähitulevaisuudessa tulossa. Valtapolitiikka tekee kuitenkin nousua kansainvälisten suhteiden kentällä. Yhtenä esimerkkinä tästä toimii vuoden 2007 tammi-helmikuussa keskustelua herättänyt Venäjän ja Yhdysvaltojen välinen kiista ohjuspuolustusjärjestelmien osien sijoittamisesta Eurooppaan. Toisena esimerkkinä taas toimii energiapolitiikkaan liittyvä turvallisuuspoliittinen keskustelu, joka syntyi venäläis-saksalaisen Nord Stream -yhtiön suunnitelmista rakentaa kaasuputki Itämeren pohjaan. On selvää, että kävi näiden asioiden kehityksessä miten tahansa, meriliikenne Suomenlahdella ja Itämerellä lisääntyy edelleen.

Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä on esitetty, että se koituisi ajan mittaan hyödyksi sen suurimmalle vastustajalle Venäjälle maan kielteisestä asenteesta huolimatta. Näin on arvioitu, koska Suomen on ajateltu pystyvän toimimaan keskustelukanavana Venäjän ja Naton sekä Yhdysvaltain välillä. Toisaalta tämä ei tunnu järkevältä, sillä Venäjä on aina hoitanut asiat Yhdysvaltain kanssa kahden kesken. Natoon liittyminen ei aiheuttaisi muutosta Ahvenanmaan asemassa. Hyvä esimerkki tästä on Norjan liittyminen Natoon ja Huippuvuorten demilitarisoidun aseman säilyttäminen. Suomen liittyessä EU:hun Ahvenanmaan erityisasema huomioitiin myös.¹¹⁷ On kuitenkin eri asia pohtia siitä, miten esimerkiksi Suomen reagointikyky Itämerellä tai vaikkapa Ahvenanmaan suhteen kehittyisi Nato-jäsenyyden myötä. Edellisen luvun johtopäätökset osoittavat, että kyky kasvaksi ja ulkopuolisen valtion kynnys valloittaa Ahvenanmaa nousisi.

¹¹⁷ Visuri 1997, s. 151 - 153; Turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen Suomen puolustusjärjestelmälle aiheuttamia vaikutuksia, Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksen julkaisusarja 2 No 26, 2004, s. 29 - 30

Ruotsi kehittää puolustusvoimiaan yhä enemmän kriisinhallintatehtäviin. Palkatun henkilöstön ja sodan ajan joukkojen vahvuuden voimakkaat supistukset juontavat juurensa maan edellisen hallituksen arvioon. Siinä Eurooppa ja Itämeri on arvioitu tulevaisuudessa vakaiksi, ja arvioon sisältyy vankka uskomus kansainväliseen yhteistyöhön. Lisäksi asiakirjassa arvioidaan, ettei Ruotsi joutuisi kriisissä ”olemaan yksin”. Naton Itämeren vastuualueesta esitetyn tiedon perusteella tällainen arviointi on perusteltu. Kriittisimmät lausunnot Ruotsin puolustusjärjestelyistä kyseenalaistavat maan alueellisen puolustuskyvyn. Kritiikki ei välttämättä ole ihan aiheetonta, sillä vuoden 2008 tavoitevahvuudet ovat esimerkiksi Suomeen verrattuna vaatimattomat. Puolustuspäätöksessä on asetettu tavoitevahvuuksiksi operatiivisten joukkojen osalta mm. kahdeksan mekanisoitua pataljoonaa, yksi amfibio-pataljoona, kaksi haupitsipatteristoa ja kaksi ilmatorjuntapatteristoa. Alueellisia joukkoja on suunniteltu 60 kodinturvapataljoonan verran, 30 000 sotilasta. Laivastojoukkojen osalta tavoitevahvuudet ovat seitsemän pinta-alusta, seitsemän raivaajaa, neljä sukellusvenettä sekä yksi elektronista tiedustelua varten varusteltu pinta-alus. Yhteistyö suomalais-ruotsalaisen rannikkojääkäripataljoonan kouluttamiseksi jatkuu, mutta Ruotsin intressit mahdollisen kriisin sattuessa Itämerellä kohdistunevat pääasiassa alueellisen koskemattomuuden turvaamiseen. Ruotsi ei ole samalla tavalla riippuvainen keskisestä ja pohjoisesta Itämerestä kuin Suomi, sillä osa Ruotsin suurista satamista sijaitsee Tanskan salmien välittömässä läheisyydessä.¹¹⁸ Viipurin ja Greifswaldin välinen venäläis-saksalainen kaasuputki on kuitenkin aiheuttanut huolestuneisuutta Ruotsin turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Putken huoltoa varten Gotlannin saaren ulkopuolelle kaavailtu lautta on herättänyt epäilyjä. Seurauksena tästä kehitteillä on uusi Itämeren olosuhteisiin sopiva fregattiluokan alus.¹¹⁹

Venäjä rakentaa uusia öljysatamia Suomenlahden perukoille. Kuten tutkimuksessa aikaisemmin todettiin, Venäjä kasvattaa merikuljetuksiaan entisestään. Uhkana taloudelle on energian ja raaka-aineiden hinnan lasku, jolloin maa joutuu noidankehään raaka-aineen ja energian tuottajana; kyvyttömänä luomaan itselleen kunnollista jalostusteollisuutta ja infrastruktuuria.¹²⁰ Tällöin raaka-aineiden vientiä, josta siis yli puolet kulkee Suomenlahden ja Itämeren kautta, on kasvatettava edelleen, jolloin Suomenlahden rajallinen kapasiteetti joutuu koville. Asemaansa kansainvälisenä toimijana

¹¹⁸ FB 2004, s. 19, s. 24, s. 38 ja s. 64

¹¹⁹ Haastattelu majuri Juha Mäkelä

¹²⁰ VNS, s. 65

korostava valtio pyrkii turvallisuuspolitiikallaan turvaamaan kansalliset intressinsä lähimerialueillaan, ja ryhtyneee kriisin tullessa hyvin nopeasti sotilaallisiin toimiin Itämeren alueella. Tämä siitä huolimatta, että sen doktriinissa on todettu, ettei Itämeren laivasto ylläpidä ensi-iskukykyä. Viime sodissa Ahvenanmaa on kiinnostanut Venäjää kovasti, joten lienee perusteltua olettaa, ettei tämä asenne ole muuttunut. On kuitenkin syytä erotella tosiseikat: 1) Venäjä rakentaa Suomenlahden perukoille *öljysatamia*, ei laivastoasemia ja 2) Itämeren laivastoa ei myöskään ole laajennettu, päinvastoin. Näillä perusteilla voidaan todeta, että Venäjä suunnittelee käyttävänsä Itämerta kuljetusreitteinä, ei ”sotilaallisena näyttämönä”. Lisäksi voidaan todeta, että Venäjä käyttää sotilaallista voimaa kuljetusten turvaamiseen, joka on yksi asevoimien tehtävistä. Rajoitetut sotilaalliset operaatiot intressien turvaamiseksi ovat toki aina mahdollisia. Venäjän vaurastuminen johtaa todennäköisesti ennen pitkää sotilaallisen voiman kasvattamiseen Itämerellä intressien turvaamisen vuoksi. Tämä on pääteltävissä myös maan puolustusbudjetin koosta.

Venäjä kehittää suhteitaan EU:hun ja Natoon tietyn perusvaatimuksin. Se määrittää yhdeksi turvallisuuspoliittiseksi uhkakuvaksi ”sellaisten joukkojen kokoamisen, joka saattaisi häiritä voimatasapainoa raja-alueidensa tai sen liittolaisten lähetyillä tai lähimerialueilla” sekä ”sotilaallisten liittojen laajenemisen siten että ne uhkaisivat Venäjän turvallisuutta”. EU:lta Venäjä vaatii tasapuolisia suhteita ja haluaa unionin tunnustavan ehdottoman alueellisen koskemattomuutensa sekä kunnioittavan sen oikeutta taistella kaikkea terrorismia vastaan. Vaatimus lienee tulos EU:n syyttelystä ihmisoikeusrikkomuksista Venäjän Tšetšenia-operaatioissa. Naton suhteen Venäjä toteaa tarkkailevansa sotilasliiton doktriinia tarkasti ja ryhtyvänsä toimeen strategiansa uudistamisessa, mikäli se havaitsee doktriinissa venäläisvastaisia piirteitä. Venäjä toteaa myös päättävänsä ydinasevoimiensa organisaation omin päin, salassa muilta. Nato-suhdetta kehitetään ja ylläpidetään erimielisyyksistä huolimatta.¹²¹ Kun kuitenkin tarkastellaan Itämeren aluetta edellä mainittujen uhkakuvien kannalta, voidaan voimavaranäkökulmasta todeta, että alueelle on käymässä päinvastoin. Nato on kyllä laajentunut itään, mutta sotilaallista voimaa Itämerellä ollaan vähentämässä. Kuten luvussa 4 todettiin, Saksa, Puola ja Ruotsi ovat tehneet näin.

¹²¹ PTD, s. 45 ja s. 40; Berger, Heidi: Vladimir Putinin venäläinen demokratia - Venäjä määrittelee demokratian uudelleen, Suomen Sotilas 2/2005, s. 11; PTD, s. 40, s. 70 ja s. 33

EU on Venäjän tärkein kaupallinen yhteistyökumppani, kun taas IVY-maat ovat sen tärkein ulkopolitiikan yhteistyöfoorumi. Venäjä on viime aikoina palannut aktiiviseksi kansainväliseksi toimijaksi, ja se korostaa itseään suurvaltana. Sen kansallisen turvallisuusdoktriinin mukaan maan intresseihin kuuluu moninapainen maailma, eikä Venäjä näin ollen ole periaatteessa hyväksynyt Yhdysvaltojen dominoimaa unipolaarista maailmankuvaa. Tämä ajattelu juontaa juurensa Primakovin doktriiniin vuodelta 1996.¹²²

Venäläiset geopolitiikan tutkijat painottavat moninapaisen maailman tarvetta. Niin tekee myös maan presidentti Vladimir Putin.¹²³ Tällaisessa moninapaisessa maailmassa Venäjä toimii uuden euraasialaisen näkemyksen mukaan ratkaisijan asemassa – eräänlaisena siltana EU:n, Naton, Yhdysvaltojen ja Kiinan välillä. Sotaa ei arvioida olevan tulossa, ja näkemyksissä painotetaan luopumista turhista ideologisista ja historiallisista painolasteista. Eräs näkemys painottaa yhteistyötä Länsi-Euroopan ja EU:n kanssa siten, että Venäjä tukisi näiden kehitystä ja tällä tavoin kohentaisi omaa infrastruktuuriaan, jotta se voisi estää Yhdysvaltojen ylivallan ja luoda moninapaisen maailmankuvan. Tämä on uusgeopoliittinen ajattelutapa, jolla kuitenkin halutaan luoda voimatasapainoa.¹²⁴ Asevoimia kehitetään sopimussotilasjärjestelmällä ammattimaiseksi, ja koulutusta uusitaan. Vahvojen asevoimien katsotaan olevan merkittävä geopoliittinen tekijä, kun kansainväliset järjestöt heikentyvät. Venäjän sotilaallinen painopiste on kuitenkin muualla kuin Itämerellä. Kaiken tämän perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että nämä venäläiset näkemykset heijastavat *uutta geopolitiikkaa*, jossa on irrottauduttu sotilasstrategian korostamisesta ja keskittymisestä valtioihin. Uutena mielenkiinnon kohteena ovat valtioiden ylä- ja alapuoliset toimijat, maailmantaloudelliset kysymykset ja teknologiseen hallintaan liittyvät valtiopoliittiset näkökohdat. Painopiste on ihmisten vuorovaikutuksessa sekä yhteiskuntien ja talouden toiminnassa maantieteellisessä ympäristössä, jossa muutostekijöiden ja muutosten vaikutusten tarkastelu on keskeistä. Tärkeintä on kuitenkin se, ettei valtakamppailu ole poistunut, vaan muuttanut muotoaan. Taloudellisella ja teknologisella yhteistyöllä,

¹²² FB 2004, s. 19; VNS, s. 67; PTD, s. 39 – 40 sekä Berger, Heidi: Suurvallan logiikka ja venäläiset pelisäännöt, Suomen Sotilas 2/2005, s.9

¹²³ President of Russia official web portal - Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118135.shtml 4.3.2007. Sähköinen tiedosto (pdf-tuloste) tutkijan hallussa

¹²⁴ Juntunen, s. 36 - 37 ja s. 44

joka hyödyttää yhteistyöosapuolia, halutaan poistaa Yhdysvaltojen ylivoima ja luoda moninapainen maailma, jossa Venäjä suurvaltana on yksi napa.

Tällaisten toimijoiden ja olosuhteiden ympäröimänä Suomi siis pohdiskelee sotilaallispoliittista tulevaisuuttaan, joka tällä hetkellä näyttäisi jatkuvan liittoutumattomuuden merkeissä. Kuten tutkimuksessa on todettu, Ahvenanmaan asema on sekä normaali-että kriisioloissa merkittävä. Suomen on pystyttävä osoittamaan kykenevänsä täyttämään ne velvoitteet, jotka sille on alueen suhteen asetettu. Tämän lisäksi on myös kyettävä hoitamaan alueellinen puolustus Ahvenanmaalla, jonka asukkailla on oikeus samaan turvallisuuteen kuin muillakin suomalaisilla. Kuten kenraali Gustav Hägglund sanoi *Nya Åland* -lehden haastattelussa 22. maaliskuuta 1994: ”...te ette saa tuudittautua väärään turvallisuuteen. Joka kerta, kun sota on puhjennut Itämerellä, se on koskettanut suoraan Ahvenanmaata. Se, että Ahvenanmaa on demilitarisoitu rauhan aikana, ei ole mikään takuu sille, että niin olisi myös sodan aikana, pikemminkin päinvastoin.”¹²⁵ Itämeren tilanne näyttäisi nyt kuitenkin olevan kehittymässä päinvastaiseen suuntaan, kuin mitä kylmän sodan jälkeen on arvioitu. Ahvenanmaan merkitys tässä uudessa *mare liberum* – kaupallisen yhteistyön sisämeressä on edelleen Suomelle tärkeä, mutta Itämeren strategisesta näkökulmasta huomattavasti pienempi kuin aikaisemmin.

6.2 Johtopäätökset

Maailmanjärjestys on kylmän sodan jälkeen radikaalisti muuttunut. Kansainvälinen yhteistyö sai tyystin uuden merkityksen, kun maailman suurvallat yhdistyivät ”sotaan terrorismia vastaan”, New Yorkin syyskuun 2001 tapahtumien jälkeen. Itämeri oli vielä 20 vuotta sitten käytännössä sotilaallisesti täysin Neuvostoliiton hallussa, kun se tänään on EU:n, Naton ja Venäjän merkittävä taloudellinen sisämeri. Keskellä tätä sisämerta sijaitsevat ”rauhan saaret” eli Ahvenanmaa; alue joka aikanaan oli ”pistooli” suunnattuna suoraan ties kuinka monen valtion sydämeen. Venäjä on ainakin joksikin aikaa vetäytynyt Suomenlahden pohjukkaan, ja Itämeren strategisesta painopisteestä on keskusteltu paljon.

¹²⁵ Komulainen, s. 251

Kylmän sodan vastakkainasettelun aikana Neuvostoliitto hallitsi lähes koko Itämeren, eikä kukaan pystynyt kiistämään sen sotilaallista ylivoimaa alueella. Kukaan ei olisi kyennyt sulkemaan Tanskan salmia Neuvostoliitolta. Nykyään vastakkainasettelua ei ole, eikä Euroopan tai Itämeren alue ole enää samalla tavalla sotilaskoalitioiden suunniteltu taistelutanner. Päinvastoin itä ja länsi käyvät kauppaa keskenään ja ovat jopa riippuvaisia toisistaan: esimerkiksi Venäjän viennistä yli puolet suuntautuu EU:n alueelle. Pekka Visuri kirjoitti jo vuonna 1997 teoksessaan *Turvallisuuspolitiikka ja strategia* valloillaan olevasta kasvaneesta tarpeesta pyrkiä kansainväliseen yhteistoimintaan sekä talouden että politiikan alalla. Visuri totesi, ettei sotilaallinen strategia voi välttää tästä seuraavia vaatimuksia.¹²⁶ Entisiä Varsovan liiton jäseniä on liittynyt Natoon, ja New Yorkin terrori-iskujen jälkeen alkoi kiivas keskustelu siitä, mikä on Naton tehtävä. Kun vanhaa perinteistä vihollista ei enää ole, turvallisuutta uhkaakin epäsymmetrinen sodankäynti ja kansainvälinen terrorismi. Suurvallat ovat yhtäkkiä saaneet yhteisen vastustajan.

Naton itälaajentumisen myötä arvioidaan Euroopan uuden kahtiajaon mahdollisuuden poistuvan ja Itämeren alueen yhtenäistyvän tällä tavoin. Vuoden 1997 Nato - Venäjä -peruskirjassa Nato vakuuttaa, ettei sillä ole aikomusta, suunnitelmaa tai tarvetta sijoittaa ydinaseita tai pysyvästi miehitettyjä tukikohtia uusien jäsenmaiden alueelle. Venäjä taas on ilmaissut halunsa säilyttää Itämeri vapaana ydinvoimalla toimivista ja ydinasein varustetuista aluksista, kuten se oli Neuvostoliitto-aikana. Tuolloin Neuvostoliitto kykeni itse pitämään Itämeren sellaisena, kun taas nykyään Venäjä ei sitä kykene yksin hallitsemaan. Venäjä on ilmaissut halunsa aloittaa keskustelut sotilaallisen toiminnan rajoittamisesta Itämerellä. Nato ja Venäjä ovat julistaneet, etteivät ne pidä toisiaan vihollisina, vaikka kanssakäymisessä onkin poliittinen perusjännite. Suurvaltasota on arvioitu epätodennäköisemmäksi kuin koskaan johtuen muun muassa kansainvälisen kaupan kasvavasta riippuvuudesta.¹²⁷ Venäjä on kuitenkin viime aikoina osoittanut olevansa valmis käyttämään energiavientiään poliittisen painostuksen välineenä. Lisäksi vuoden 2007 alussa Venäjällä heräsi keskustelua ydinaseistuksen uudelleen sijoittamisesta Euroopan alueella, seurauksena Yhdysvaltojen suunnitelmista sijoittaa ohjuspuolustusjärjestelmänsä osia Puolaan ja Tšekkiin. Tämä keskustelu ulottui myös kansainvälisiin keskusteluihin muun muassa presidentti Puti-

¹²⁶ Visuri 1997, s. 82

¹²⁷ VNS, s. 60; Juntunen, s.105; VNS s. 67; Puistola, Juha-Antero: Muuttuva maailma ja ennustamisen vaikeus, Sotilasajakauslehti 3/2005, s.57

nin ja yleisesikunnan päällikkö Juri Balujevskin välityksellä.¹²⁸ Lausunnoista on havaittavissa selkeitä valta- ja voimapolitiikan merkkejä, ja tulevaisuuden haasteita onkin vaikea arvioida, mikäli Venäjän sotilaallinen voima Itämerellä alkaa kasvaa.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa arvioidaan, että Itämeri tulee kasvavan talouden ja kaupan, sisä- ja oikeusasioiden sekä sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden tutkimus- ja tiedeyhteistyön myötä olemaan tulevaisuudessa keskeinen taloudellinen ja maantieteellinen yhtymäkohta EU:n ja Venäjän välillä. Selonteon mukaan Suomenlahden ja Itämeren strateginen merkitys energian kuljetusreittinä kasvaa. Venäjän sotilaallinen päähuomio on Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa. Venäjän rajanaapureista Pohjois-Euroopan ja EU-maiden valtiot ovat vakaimpia. Yhteisiä uhkakuvia kaikille Itämeren valtioille ovat ympäristökatastrofit ja terrorismi, joiden torjumisen valmistautumisessa on tehty yhteistyötä.¹²⁹ EU on riippuvainen Venäjän öljystä, kun taas Venäjä tarvitsee öljylleen ostajan.

Esitettyjen tietojen valossa päädyn johtopäätökseen, että kaikkien Itämeren valtioiden yhteinen etu on säilyttää Itämeri vapaasti käytettävänä. Se kohta, jossa *mare liberum* voidaan muuttaa *mare clausumiksi*, on Tanskan salmet. Itämeren valtiot tarvitsevat Itämerta kokonaisuudessaan, kuljetusreittinä; ei niinkään osia siitä sotilaallisiin tarkoituksiin. Tiettyjen alueiden merkitys yksittäiselle valtiolle korostuu vasta silloin, jos alueelle syttyy kriisi Tanskan salmien hallitsijan ja Itämerta kuljetusreittinä tarvitsevan valtion välille. Itämeren strateginen painopiste ei siis suinkaan ole Suomenlahden suulla, kuten sen on kylmän sodan jälkeen arvioitu näinä päivinä olevan, vaan Tanskan salmien ja eteläisen Itämeren alueella. Salmet katkaisevat mahtavan kuljetusreitit, ja eteläiseltä Itämereltä liikennettä useaan eri valtioon voidaan vaikeuttaa. Itämeren käytöstä keskusteltaessa painostusvälineenä näyttää nykyään olevan energia, kun se ennen oli sotilaallisen voiman käyttö. Aikaisemmin mainittu yhteiskytös energia- ja turvallisuuspolitiikan välillä on johtanut siihen, että EU ei puhu yhdellä äänellä turvallisuuspolitiikassa. Tämä johtuu siitä, ettei se tee sitä myöskään energiapolitiikassa, koska osa EU:n jäsenmaista soveltaa kahdenvälistä energiapolitiikkaa ja -kauppaa Venäjän kanssa.

¹²⁸ Bozhyeva, Olga: A false thrust to the west, Moskovsky Komsomolets, 15.2.2007, s. 4; verkkokulkaisuna [www-lähteestä http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=11535182](http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=11535182), 4.3.2007. Sähköinen tiedosto (pdf-tuloste) tutkijan hallussa.

¹²⁹ VNS, s. 66 ja s. 69

Ahvenanmaa ja sen saaristo on ollut Suomelle tärkeä koko 1900-luvun ajan. Sotiemme aikana se tarjosi suojan kauppalaivastolle, jonka esteetön kulku oli eilinehto saarrossa olevalle maalle. Ahvenanmaa on Suomelle yhteiskunnallisesti merkityksellinen seuraavin perusteluin:

- meriliikenne on edelleen Suomelle eilinehto, ja kriisin syttyessä Ahvenanmaa on nykyaikana yhtä lailla tärkeä meriliikenteen ja -yhteyksien toimivuudelle ja tätä kautta huoltovarmuudelle
- Ahvenanmaa on erittäin keskeisessä asemassa myös Suomen ilmailuliikenteen toimivuuden kannalta; varsinkin kun on arvioitu, että ilmailuliikenteen suhteellinen arvo olisi poikkeusoloissa korkeampi kuin normaalioloissa
- tietoliikenneyhteystämme osa kulkee Ahvenanmaan kautta, ja ne ovat olennainen osa ulkoisen toimintakykymme ja kansainvälisen toimintamme turvaamisessa
- ulko- ja turvallisuuspoliittisesti alue asettaa haasteen Suomelle sikäli, että sen erityisasemaa on kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti kyettävä valvomaan ja puolustamaan kaikissa tilanteissa

Sotilaallisesti Ahvenanmaan strateginen merkitys on Suomelle olennainen samoista syistä kuin sotien aikana. Meriliikenteen suojaaminen kriisiaikana olisi tuskin mahdollista, mikäli saaret joutuisivat vastustajan haltuun. Ilmailuliikenteen kannalta katsottuna tilanne on sama ja osittain jopa vielä kriittisempi. Tämä sitoo alueen yhteiskunnallisen ja sotilaallisen merkityksen lujasti toisiinsa. Sotilaallisesti alue tarjoaa kriisiaikana Itämerellä suoritettaviin operaatioihin, kuten erilaisiin saatto- ja etsintäoperaatioihin osallistuville laivasto- ja rannikkojoukoille tukeutumismahdollisuuksia. Lisäksi alue luo hyvät mahdollisuudet valvonnan tehostamiselle. Laajemmasta näkökulmasta katsottuna nämä toiminnot yhdistettynä ilma-aseen käyttöön ja tukeutumiseen alueella mahdollistavat sen, että Ahvenanmaa voisi kriisiaikana turvata mahdollisuuden estää vastustajaa käyttämästä Pohjois-Itämeren ja Suomenlahtea sotilaallisesti Suomea vastaan. Tällaiset skenaariot eivät ole vallitsevassa tilanteessa kovin todennäköisiä, mutta kriisin sattuessa niiden toteutuminen on tärkeää meri- ja ilmailuliikenteen toimivuuden turvaamiseksi. Geopoliittinen näkökulma on siis Ahvenanmaan merkityksen tarkastelussa hyvä. Alueen merkitys on Suomelle olennainen niin kaupallisesti, poliittisesti kuin sotilaallisestikin juuri alueen maantieteellisestä sijainnista johtuen. Merkitys korostuu kriisiaikana, jolloin nämä kolme näkökulmaa kytkeytyvät lujemmin toisiinsa kuin normaalioloissa.

Kansainvälisesti, Itämeren valtioiden näkökulmasta tarkasteltuna, Ahvenanmaan merkitys on vähentynyt kylmän sodan päättymisen jälkeen. Tutkimustyössäni olen todennut, että Itämeri on nykypäivänä kaupallisesti yhdistävä tekijä idän ja lännen välillä. Ahvenanmaa ei enää ole sotilaallisesti yhtä ratkaisevassa asemassa koko Itämeren käytön estämisessä sikäli, että tällaisiin operaatioihin on hallittava myös Tanskan salmet. Sellaista sotilaallista voimaa ei Itämeren alueella tällä hetkellä ole, eikä sen kokoaminen tapahdu huomaamatta. Varautumisen ja suunnitelmien toteuttamisen osalta olennainen tekijä on ahvenanmaalaisten ja heidän poliittisen johtonsa asenne maanpuolustukseen ja puolustusvoimiin. Olen tehnyt tutkimustyössä johtopäätöksen, että se on myönteinen.

Suomen mahdollinen liittyminen sotilasliitto Naton jäseneksi ei muuttaisi Ahvenanmaata koskevaa kansainvälisoikeudellista järjestelyä mitenkään. Se tarjoaisi kuitenkin Suomelle laajemman keinovalikoiman täytettäessä niitä kansainvälisiä velvoitteita, jotka valtiosopimukset Suomelle Ahvenanmaan osalta määrittävät. Tällaisia keinoja ovat muun muassa sotilaallisen tuen pyytäminen Natolta Ahvenanmaan aseman turvaamiseksi esimerkiksi tilanteessa, jossa Itämeren alueella puhkeaa kriisi, joka uhkaa levitä demilitarisoidulle alueelle.

Ahvenanmaan saarten demilitarisaatiota on yritetty purkaa tai tarkistaa muutamia kertoja lähinnä sotilaiden toimesta. Koska valtiosopimukseen, jotka määräävät asiasta, liittyy niin monta takaajaa ja kun ne vielä keskenään ovat ristiriitaisia, eivät yritykset ole johtaneet mihinkään. Lisäksi politiikan soveltaminen ei modernissa Euroopassa kuulu sotilaiden tehtäviin. Valtiosopimuksia ei ole nykytilanteessa tämän tutkimustyön johtopäätösten nojalla tarvetta muuttaa eikä liene syytä yrittääkään, mikäli kaikkia aluetta ympäröiviä valtioita ja yhteistyöjärjestöjä ei saada saman pöydän ääreen asiasta keskustelemaan. Halukkuuttakaan tähän tuskin on olemassa.

7. TUTKIMUSTYÖN LUOTETTAVUUS JA LÄHDEKRITIIKKI

Tässä luvussa pyrin tuomaan esille aineiston, tutkimustyön aiheen, rajauksen ja työskentelyaikaikkunan keskeiset vahvuudet ja heikkoudet. Analysoin tärkeimpien lähteiden luotettavuutta ja esitän, mihin tarkoitukseen olen niitä käyttänyt. Näin pyrin selvittämään tutkimustyön validiuden.

Keskeisimpinä lähteinä tutkimustyön luotettavuuden kannalta pidän valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa vuodelta 2004 ja valtioneuvoston periaatepäätöstä 27.11.2003 Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiasta, sekä vuodelta 2006 peräisin olevaa vastaavaa asiakirjaa, joka on päivätty 23.11.2006. Valtioneuvoston periaatepäätöksiä yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiasta (YETTS) olen käyttänyt täydentämään toisiaan, vaikka vuoden 2006 periaatepäätös ilmentääkin tällä hetkellä käynnistyvää politiikkaa. Molempien YETTS-asiakirjojen käyttöön olen päätenyt siitä syystä, että ne ovat melko samansuuntaisia. Lisäksi olen molempia käyttämällä muodostanut itselleni kuvan strategian kehittymisestä. Tärkeä turvallisuuspolitiikkaa käsittelevä lähde on myös puolustusministeriön strategia 2025 ”Turvallisesti tulevaisuuteen”. Edellä mainitut asiakirjat ovat Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa ohjaavia asiakirjoja ja olennaisia tämän aihealueen tutkimustyölle. Ne viitoittavat ne toiminnot, joita Suomi pyrkimyksissään soveltaa. Lisäksi asiakirjat ovat melko tuoreita. Näitä asiakirjoja olen käyttänyt sekä luvussa 3 että 4, sikäli kuin ne käsittelevät puolustusvoimien kehittämistä, yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja, Itämeren ympäristöä ja naapurivaltioitamme.

Tärkein Suomen meriliikennettä käsittelevä lähde tämän tutkimustyön laatimisessa on Maanpuolustuskorkeakoulun taktiikan laitokselle vuonna 2003 laadittu yleisesikuntaupseerikurssin merivoimalinja 25:n laatima raportti ”Suomen meriliikenteen järjestelyt normaali- ja poikkeusoloissa”. Lähde on suhteellisen tuore, ja siinä esitellään tilastotietoa meriliikenteestä ja toimintamalleja eri tilanteissa. Meriliikenteen merkityksellisyydestä johtuen lähde on tässä tutkimustyössä tärkeä. Lähteen luotettavuutta lisää mielestäni se, että sen laatineeseen työryhmään kuului eri toimialojen erikois-asiiantuntijoita.

Yhtenä keskeisenä ulkomaalaisena lähteenä olen käyttänyt Venäjän Federaation puolustusministeriön asiakirjaa *Priority tasks of the development of the armed forces*

of the Russian Federation. Se on valtion julkinen asiakirja, ja koska se on käännetty englanniksi, sen on myös selkeästi tarkoitus kertoa Venäjän asevoimien kehittämisestä ulkomaille. Turvallisuuspolitiikan monisäikeisyyteen viitaten olen sitä mieltä, että asiakirjassa ei tämän takia kaikkea kerrota. Tämän tutkielman tarkoituksen ja päämäärän kannalta asiakirja esittää kuitenkin varsin selkeää yleistietoa Venäjän asevoimien tehtävistä eri tilanteissa ja niiden kehittämisestä. Tästä johtuen pidän lähdeä luotettavana niiltä osin, kuin olen sitä käyttänyt. Lähde antaa tutkimukselle lisäarvoa siinä mielessä, että se tarjoaa mahdollisuuden arvioida tutkimusaihetta koskevia kysymyksiä ulkomaisesta näkökulmasta. Se käsittelee kuitenkin aihetta pelkäämään sotilaallisesta näkökulmasta. Toinen ulkomaalainen lähde on ollut Ruotsin hallituksen asiakirja *Regeringens proposition 2004/05:5 - Vårt framtida försvar* vuodelta 2004. Siitä olen selvittänyt Ruotsin turvallisuus- ja puolustuspoliittisen toimintalinjan ja puolustusvoimien kehittämistoimenpiteet. Teos on hyvin laaja (lähes 300 sivua) ja olen käyttänyt siitä vain pientä osaa. Asiakirjassa esitettyjen perusteiden pohjalta olen kyennyt analysoimaan Ruotsin puolustuksen järjestelyjä Itämerellä. Pidän lähdeä luotettavana, vaikka se on edellisen hallituksen laatima. Luotettavuuden perustelen sillä, että sen määrittämää linjaa sovelletaan edelleen Ruotsissa muutamien poikkeuksin. Tukea analyysiin ovat antaneet majuri Juha Mäkelän ja dosentti Alpo Juntusen haastattelut. Sekä Venäjän puolustusministeriön että Ruotsin hallituksen asiakirjat ovat olleet geopoliittisen lähestymistavan kannalta tärkeitä, sillä niiden avulla on ollut mahdollista analysoida valtioiden soveltamaa turvallisuuspolitiikkaa Itämeren alueella.

Teos, johon olen ylivoimaisesti eniten viitannut, on vuonna 2005 ilmestynyt kommentaari evp. Arvo Komulaisen *Taistelu Ahvenanmaasta – Oolannin iäisyyskysymys*. Tätä lähdeä käytän toistuvasti historiallisessa katsauksessa, jolloin lähteestä väistämättä tulee osittainen sekundaarilähde. Sen takia olen varmistanut viitattavien asioiden paikkansapitävyyden muun muassa haastatteleamalla sotilaslakimies Kari Takamaata. Muita vertailukohteita ovat olleet Kimmo Rentolan ja Tuomo Polvisen julkaisut. Komulaisen aktiiviura puolustusvoimissa ajoittuu 1900-luvun puolenvälin tienoille ja hänen näkemyksensä perustuvat osittain kylmän sodan poliittiseen ja sotilaalliseen ympäristöön. Hän esittää välillä omia mielipiteitään Ahvenanmaan asemasta niin menneissä kuin tulevaisuudessa asiayhteyksissä. En täysin jaa Komulaisen mielipiteitä, joten olen käyttänyt teosta enimmäkseen historiaan liittyvänä lähteenä. Tähän tarkoitukseen se on laajasta tutkimuspohjastaan johtuen mitä mainioin. Teoksen lähdeluettelo käsittää yli sata teosta.

Saadakseni mahdollisimman laajan näkemyksen Itämeren alueella vallitsevasta tilanteesta ja siihen liittyvistä mielipiteistä, olen käyttänyt lähteinä lehtiartikkeleita ja internetissä julkaistuja kirjoitelmia. Lisäksi olen pyrkinyt tutustumaan muiden kuin suomalaisten kirjoittajien aineistoon. Näistä esimerkkinä Heidi Bergerin kirjoitelma *Suomen sotilaassa* 5/2005, kenraaliluutnantti Ermei Kannisen artikkeli *Rannikon puolustaja* -lehden numerossa 2/2001, sekä Nadia Alexandra Arbatovan osio teoksessa *The New Northern Security Agenda 2004*. Kahteen ensimmäiseen suhtaudun kriittisesti, koska ne ovat luonteeltaan yksittäisen henkilön omien mielipiteiden esittelyjä. Kolmanteen suhtaudun vakavammin, koska se on enemmän tutkimusluonteinen. Näitä lähteitä olen käyttänyt lainauksiin, joiden avulla olen tuonut esiin, mitä mieltä tutkimustyössäni käsiteltävistä asioista yleisesti ottaen ollaan. Tällaisia lainauksia olen tehnyt myös Komulaisen teoksesta ja esimerkiksi presidentti Mauno Koiviston, puhemies Ilkka Suomisen ja kenraali Gustav Hägglundin puheista ja lausunnoista. Viimeksi mainitut ovat kaikki 1990-luvun alkupuolelta, jolloin kansainvälisen politiikan luonne ja ympäristö oli toisenlainen kuin tänään.

Yhtenä sellaisena lähteenä, joka käsittelee samaa aihetta kuin tämä tutkielma, olen käyttänyt Anders Gardbergin vuonna 1994 laatimaa tutkimustyötä Ahvenanmaan strategisesta merkityksestä. Teos on hyvin laadittu, mutta se on kirjoitettu täysin erilaisen maailmantilanteen vallitessa kuin nyt. Pidän Gardbergin tutkimustyötä luotettavana lähteenä, mutta olen käyttänyt sitä ainoastaan historiallisesta näkökulmasta, koska teos kuvaa kirjoitusaikansa poliittista ja sotilaallista tilannetta, ja työssä esiteltyjen johtopäätösten lähtökohdat ja perusteet ovat toisenlaiset kuin nyt kymmenen vuotta myöhemmin omassa työssäni.

Tilastotieteellistä näkemystä olen kartuttanut Merenkululaitokselta sähköpostitse saadusta taulukosta (Liitetaulu_8a_05.xls) ja VTT Publicationsin julkaisusta (Hänninen & Rytkönen). Nämä asiakirjat esittävät tilastoitua faktaa. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko esittää osittain samaa tietoa kuin VTT:n julkaisu, ja koska tieto on hyvin samansuuntaista, olen todennut sen oikeaksi. Juridisen näkemyksen ja kansainvälisten sopimusten määritykset olen hankkinut sotilaslakimies, OTL Kari Takamaan luentorungosta. Takamaa on kansainväliseen oikeuteen erinomaisesti perehtynyt henkilö ja arvostettu asiantuntija.

Strategian vallitsevien näkökulmien ja teoreettisten käsitteiden avaamiseen olen käyttänyt eversti evp, VTT Pekka Visurin teosta *Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi*

vuodelta 2002. Teos sopii mielestäni tähän erittäin hyvin, sillä se on raportti maailmanpolitiikan ja kansainvälisen yhteistyön luonteen muutoksesta New Yorkin terrori-iskujen 11.9.2001 jälkeen. Raportin julkaisun jälkeen on kuitenkin tapahtunut monia asioita, joita siinä vasta ennustetaan, joten teos on osittain jo vanhentunut. Olen pyrkinyt välttämään sellaisen aineiston käyttöä tutkielmassa, eikä se merkittävästi kosketakaan aiheitani. Havaintoihin perustuva teoksessa esitetty fakta, joka pohjautuu kirjoitushetkellä jo tapahtuneisiin asioihin, on mielestäni luotettavaa. Näin ollen katson teoksen olevan luotettava lähde tutkimustyössäni niiltä osin, kuin olen sitä käyttänyt.

Strategian teorian lähteenä olen käyttänyt useita teoksia. "World politics – The menu for choice 7th edition" on strategian laitoksen professori Pekka Sivosen mukaan maailman suosituin kansainvälisen politiikan oppikirja. Se on kirjoitettu ja toimitettu Yhdysvalloissa, ja olen käyttänyt sitä lähestymistapojen analysointiin. Teos käsittelee kansainvälisiä suhteita erittäin laajasti ja monesta näkökulmasta, joskin siitä on nähtävissä tietty valtiokeskeisyyden painotus. Vilho Harlen ja Sami Moision "Muuttuva Geopolitiikka" ja Alpo Juntusen "Itään vai länteen – Venäjän vaihtoehdot" muodostavat teorianrunkoni geopolitiikan suhteen. Pidän teoksia luotettavina ja olen kokenut niiden suomalaisläheisen näkökulman hyväksi tutkimustyön laatimisessa. Teokset täydentävät toisiaan erinomaisesti, sillä Harlen ja Moision teos koostuu eri tutkijoiden kirjoittamista artikkeleista ja on melko ylimalkainen, kun taas Juntusen teos käsittelee teoreettista lähestymistapaa yksityiskohtaisemmin. Juntusen teos sisältää Itämeren alueen strategian historian ja vallitsevien olosuhteiden ymmärryksen kartuttamiseksi loistavaa tietoa venäläisestä geopolitiikasta ja sen nykytutkimuksesta. Kirja on vuodelta 2003, ja sen vuoksi siinä käsitellään melko ajankohtaisia näkemyksiä, joista osa on tosin jo osoittautunut oikeiksi. Tämä osoittaa sinänsä teoksen luotettavuuden.

Poliittisen realismin osalta lähteistöni ovat muodostaneet Hans J Morgenthauin "Politics among nations" ja Kenneth Waltzin "Theory of international politics". Nämä teokset edustavat perinteistä poliittista realismia (Morgenthau) sekä neorealismia (Waltz), ja ne on kirjoitettu kylmän sodan aikana kyseisen tutkimusparadigman kukoistuskaudella. Teokset ovat yleisesti hyväksytyjä realismin lähteitä, ja toimivat siis toissijaisina, tutkimusotettani sivuavana lähteistönä. Teoreettisen perustan lähteenä olen myös käyttänyt Pekka Visurin teosta *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitos käyttää teosta oppikirjana, ja siinä esitellään strategian klassikoista lähtien tärkeimpiä teoreettisia suuntauksia. Kirja on vuodelta 1997 ja

uusimmat teoriaan vaikuttavat tekijät puuttuvat, mutta se on tästä huolimatta mielestäni kattava ja oppikirjamaisen selittävä ja yksinkertaistava.

Johtopäätösten esittelyssä osa teoksista, joihin olen viitannut, on kylmän sodan ajalta tai nykypäivään verrattuna erilaisen poliittisen ja sotilaallisen tilanteen vallitessa laadittu. En väitä, etteivätkö nuo teokset esittäisi luotettavaa historiallista tietoa. Olen kuitenkin niiden vastapainoksi käyttänyt tilastoja, raportteja ja artikkeleita, joihin tukeutuen olen kyennyt toteamaan, mitä kaikkea kylmän sodan päättymisen jälkeen on tapahtunut. Arvioni perustuvat strategian teorian ja valtioneuvoston linjausten tutkimukseen aiemmin mainituin perustein, ja siksi johtopäätökset pitänevät kohtuullisen hyvin paikkansa. Geopoliittiseen analyysiin ja voimavara-arviointiin olen hakenut perusteita kotimaisista ja ulkomaisista lähteistä. Lisäksi olen käyttänyt arviointiin kotimaassa laadittuja, ulkomaita käsitteleviä teoksia. Näihin lukeutuvat kotimaiset ja ulkomaiset lehdet sekä Juntusen, valtioneuvoston, Venäjän puolustusministeriön ja osittain Visurin julkaisut.

Lainsäädännön osalta olen käyttänyt lähteenä sähköistä lakikirjaa, jota ylläpitää oikeusministeriö www-osoitteessa <http://www.finlex.fi>. Kansainvälisen lainsäädännön osalta lähteenä on toiminut Peter Malanczukin kirjoittama ”Akehurst’s modern introduction to international law”. Kansainvälisen ja kansallisen normiston määrittäjinä näillä lähteillä on tutkielmassani lähes aksiomaattinen merkitys, eli ne jäävät täysin kritiikin yläpuolelle. Lainsäädännön tulkinnan oikeudellisuuden olen varmistanut haastattelemalla OTL, sotilaslakimies Kari T. Takamaata asiaan liittyen kahdesti.

Keskeisenä havaintona lähteistön käytössä haluan korostaa kolminaisuutta sotilaallisuus - juridiikka - politiikka, jota käsittelen muutamassa kohdassa. Lähteistön tulkinnassa olen hakenut tukea kaikilta näiltä osa-alueilta. Poliitiikan asiantuntijoina olen haastatellut VTT Teija Tiilikaista ja dosentti Alpo Juntusta, oikeustieteiden asiantuntijana sotilaslakimies Kari T. Takamaata ja sotilaallisissa asioissa olen tukeutunut majuri Juha Mäkelään. Näihin haastatteluihin ja keskusteluihin nojaten olen mielestäni pyrkinyt luomaan itselleni varsin kattavan näkemyksen kansainvälisten suhteiden analysointiin siinä kontekstissa, jossa olen tutkimustyötä tehnyt. Poliitiikan toteuttajana ja paikallisen toiminnan asiantuntijana olen haastatellut Ahvenanmaan maaherra Peter Lindbäckä. Haastattelu täydensi hyvin tutkijanäkökulmaa, jota Juntusen ja Tiilikaisen haastattelut edustivat. Keskusteluilmapiiri maaherran kanssa oli erittäin avoin ja siitä sai kuvan, millaista politiikkaa Ahvenanmaalla sekä Ahvenanmaan ja Manner-

Suomen välillä sovelletaan. Maaherra vastasi kysymyksiini erittäin asiallisesti ja tarkasti ja kertoi myös omista kokemuksistaan ahvenanmaalaisessa politiikassa. Hän antoi myös neuvoja muiden asiantuntijoiden haastattelemisesta.

Sanomalehdet ja internetissä julkaistut uutisartikkelit tarjoavat tuoreempaa tietoa kuin painetut kirjat. Niiden kaupallisesta merkityksestä johtuen olen kuitenkin pyrkinyt tekemään omat analyysini maltillisemmin, kuin mitä artikkeleissa suoraan esitetään. Jopa sellaisiin artikkeleihin, joissa referoidaan haastatteluja, olen pyrkinyt hakemaan varmistusta muista foorumeista, sillä haastateltavan ajatuksia julkaistaan usein oman tulkinnan mukaan. Sama pätee myös muutamiin kausijulkaisuihin, kuten esimerkiksi Den Norske Atlanterhavs Komiten julkaisu, josta olen käyttänyt Keith Smithin artikkeleita Itämeren alueen energiapolitiikasta. Kirjoittaja on silminnähdyn yhdysvaltalaisen näkökulman soveltaja, joten olen varmistanut hänen esittämiään asioita tilastotiedoista.

Ahvenanmaata ja Suomea koskevan nykytilanteen osalta ajankohtaista aineistoa on siis varsin runsaasti, mikä on helpottanut tämän tutkimustyön laatimista. Suoranaista tutkielman aihetta käsittelevää tai sivuavaa aineistoa ei ole, kuten alussa toin ilmi. Tämä tutkimustyö kokoaa kuitenkin yhdeksi raportiksi ajankohtaisen ja vanhemman Ahvenanmaan strategista merkitystä sivuavan aineiston; niin kotimaisen kuin kansainvälisenkin. Lisäksi Itämeren alueen ja osittain koko Euroopan poliittista tilannetta käsittelevää lähteistöä on runsaasti, mikä tukee geopoliittista näkökulmaa.

Tutkielman laatimisaikaikkuna on ollut mielenkiintoinen, varsinkin geopoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Kansainvälisen politiikan tilanne Itämeren alueella on kehittynyt jatkuvasti. Kuten edellä olen todennut, vuosien 2006 ja 2007 vaihteessa ja sen jälkeen julkisuudessa on keskusteltu sekä Itämeren kaasuputkesta että yhdysvaltojen ohjuspuolustusjärjestelmän osien sijoittamisesta Puolaan ja Tšekkiin. Edellinen on vaikuttanut muun muassa Ruotsin uuden hallituksen turvallisuuspoliittisen linjan muokkaamiseen. Jälkimmäinen taas on johtanut tulkintoihin jopa kilpavarustelusta sekä Venäjän uhkailuun sijoittaa ydinaseistusta Itämeren alueelle. Ahvenanmaan näiden asioiden puinti ei suoraan vaikuta mitenkään, mutta Itämeren valtioiden turvallisuuspolitiikkaan se saattaa pitkällä aikajänteellä vaikuttaakin. Nämä jatkuvasti kehittyneet ilmiöt osoittavat kuitenkin, että geopoliittinen näkökulma on ollut tutkimustyölleni onnistunut valinta. Kuluvan vuoden aikana edellä mainituista ilmiöistä johtuva kehitys saattaa hyvinkin muuttaa osan tässä tutkimustyössä esitetyistä asi-

oista vanhaksi tiedoksi. Katson, että tämän tyyppisen tutkimustyön tekeminen on paikallaan tulevaisuudessa, jos Itämeren alueella oleva voimatasapaino olennaisesti muuttuu tai alueella oleva sotilaallinen voima kasvaa nykypäiväistä paljon suuremmaksi. Voisi jopa sanoa, että vuoden 1921 valtiosopimus velvoittaa siihen.

LÄHTEET

1 JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Takamaa, Kari: Ahvenanmaan asemaan liittyvät oikeudelliset järjestelyt - johdanto (luentosarja 2004)

Pyöräniemi, Kalle, majuri (Helsingin Sotilasläänin Esikunta): Pääkaupunkiseudun puolustus. Luento 90. Kadettikurssille ja 73. Merikadettikurssille 9.1.2007 klo 13.00 - 17.00.

2 JULKAISTUT LÄHTEET

Ahlström, Christer: Demilitariserade och neutraliserade områden i Europa, Ålands fredsinstitut, Maarianhamina 2004

Berger, Heidi: Suurvallan logiikka ja venäläiset pelisäännöt, Suomen Sotilas 2/2005 s. 6 - 10

Berger, Heidi: Vladimir Putinin venäläinen demokratia - Venäjä määrittelee demokratian uudelleen, Suomen Sotilas 2/2005, s. 11 - 12

Chisholm, John: Cold Fleet, Defence International Autumn 2005, s. 18 - 20

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen, Vastapaino, Tampere 2001

Gardberg, Anders: Åland - En strategisk brännpunkt, Militärhögskolans Strategiska Institution, SI:s Serie S:2 1996

Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.): Muuttuva Geopolitiikka, Gaudeamus Kirja, Helsinki 2003

Huldt, Bo - Ries, Tomas - Mörtberg, Jan - Davidson, Elisabeth: Strategic Yearbook 2004 - The new northern security agenda – Perspectives from Finland and Sweden,

The Swedish National Defence College, Elanders Gotab, Tukholma 2004

Juntunen, Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot, Ajatus kirjat, Gummerus Kustannus Oy, Helsinki 2003

Kanninen, Ermei: Onko Ahvenanmaan merkitys vähentynyt?, Rannikon Puolustaja 2/2001, s. 12-16

Komulainen, Arvo: Taistelu Ahvenanmaasta - Oolannin iäisyyskysymys, Ajatus kirjat, Gummerus Kustannus Oy, Jyväskylä 2005

Lunabba, Johan: Försörjningsberedskapen på Åland år 2005, Julkaisuja 3/2005, Huoltovarmuuskeskus, Helsinki 2005

Malanczuk, Peter: Akehurst's modern introduction to international law seventh revised edition, Routledge, Lontoo 2004

Meriliikenteen johtaminen ja suojaaminen poikkeusoloissa, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 3, työpapereita, 5/2001, 2001

Oil transportation and terminal development in The Gulf of Finland, VTT Publications 547, 2004

Morgenthau, Hans: Politics among nations – The struggle for power and peace, Fourth edition, Alfred A. Knopf, New York, Yhdysvallat

Puheloinen, Ari: Russia's geopolitical interests in the Baltic area, Finnish Defence Studies 12, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 1999

Puistola, Juha-Antero: Itämerellinen ajattelu Suomen turvallisuuspolitiikassa, Rannikon Puolustaja 1/2005, s. 10 - 13

Puistola, Juha-Antero: Muuttuva maailma ja ennustamisen vaikeus, Sotilasaikakauslehti 3/2005, s. 56 - 57

Puuperä, Jaakko: Otanko vai enkö ota? Kuuma kysymys, Suomen Sotilas 4/2006 s. 8 - 12

Rentola, Kimmo: Stalin. Mannerheim ja Suomen rauhanehdot 1944, Historiallinen aikakauskirja 1/2001, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 2001, s. 47 - 61

Russett, Bruce; Starr, Harvey ja Kinsella, David: World Politics The Menu For Choice 7th Edition, Wadsworth/Thomson learning, Belmont, CA, Yhdysvallat 2004

Suomen meriliikenteen järjestelyt normaali- ja poikkeusoloissa, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 4, työpapereita [VIRANOMAISKÄYTTÖ], 2003

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004, Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004, 2004

Tiilikainen, Teija: Ahvenanmaa, Suomi ja eurooppalainen turvallisuus, Ahvenanmaan rauhaninstituutti, Maarianhamina 2002

Turvallisuus- ja puolustusasiain komitea: Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia (YETTS 2006), Valtioneuvoston periaatepäättös 23.11.2006, Puolustusministeriö/Kirjapaino Keili Oy, Helsinki 2006

Turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen Suomen puolustusjärjestelmälle aiheuttamia vaikutuksia, Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksen julkaisusarja 2 No 26, 2004

Uusitalo, Hannu: Tiede, tutkimus ja tutkielma – Johdatus tutkielman maailmaan, WS Bookwell Oy, Juva 2001

Valtioneuvoston kanslia: Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia, Valtioneuvoston periaatepäättös 27.11.2003, Edita Prima Oy, Helsinki 2003

Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia, Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 2 No 28, 2004

Visuri, Pekka: Turvallisuuspolitiikka ja strategia, WSOY, Juva 1997

Visuri, Pekka: Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi, Taloustieto Oy, Yliopistopaino, Helsinki 2002

Wedin, Lars: Reflektioner over ämnet strategi, Försvarshögskolan, Elanders Gotab, Tukholma 2002

Waltz, Kenneth: Theory of international politics, Addison-Wesley Publishing company, Reading, Massachusetts, Yhdysvallat 1979

3 HAASTATTELUT

Förström, Carl-Gustav - Telia-Sonera Maarianhamina. Tietoliikenneyhteydet Ahvenanmaalla 30.6.2006. Muistiinpanot TLL II, tutkijan hallussa.

Mäkelä, Juha, majuri, Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitos. Venäjä Itämeri-valtiona 29.1.2007 klo 9.00 – 10.30. Muistiinpanot tutkijan hallussa.

Takamaa, Kari, sotilaslakimies, Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen laitos. Ahvenanmaata koskevat kansainväliset valtiosopimukset ja lainsäädäntö, 28.10.2005 klo 09:30-12:00. Haastattelua ei ääninauhalla.

Takamaa, Kari, sotilaslakimies, Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen laitos. Kansainvälinen oikeus, 6.1.2007. Haastattelua ei ääninauhalla.

Tiilikainen, Teija, VTT, Helsingin Yliopiston Eurooppa-tutkimuksen keskuksen päällikkö. Ahvenanmaa ja mahdollinen Nato-jäsenyys. 22.8.2006 klo 14.30 – 16.00. Äänitalenne tutkijan hallussa.

Launne, Jyrki, Lennonvarmistuskeskus. Ahvenanmaa ja ilmailuliikenne, puhelinhaastattelu 13.7.2006. Haastattelun muistiinpanot TLL IV, tutkijan hallussa; ei äänitettä.

Lindbäck, Peter, Ahvenanmaan maaherra. Ahvenanmaa ja Suomi ahvenanmaalaisesta näkökulmasta 29. – 30. 6. 2006. Haastattelujen muistiinpanot ja äänitallenne TLL III, tutkijan hallussa.

4 MUUT LÄHTEET

Ahvenanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus vuodelta 1921, www-osoitteesta

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1922/19220001/19220001_1, siinä muodossa kuin esiintyi 10.10.2005

Bozhyeva, Olga: A false thrust to the west, Moskovsky Komsomolets, 15.2.2007, s. 4; verkkojulkaisuna www-osoitteessa

<http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=11535182>, 4.3.2007. Sähköinen tiedosto (pdf-tuloste) tutkijan hallussa.

IlmavE ye-os PAK I 4:14 lentopalveluksen pysyväiskäskey: Sotilaslentomääräykset, kohdat 1 ja 3, 10.5.2005

Merenkululaitos: Alusliikenne 2005, Microsoft Excel-tiedosto Merenkululaitos - Liitetäulu_8a_05.xls saatu sähköpostitse osoitteesta harry.federley@fma.fi 22.9.2006

Lieb, Doug: The Limits of Neorealism – Marginal States and International Relations Theory, Harvard International Review, Spring 2004, s. 26 ; www-osoitteesta <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=108&sid=825b922b-7345-48e5-9efc-01a503829864%40sessionmgr108>, siinä muodossa kuin esiintyi 15.8.2006. Sähköinen tiedosto ja paperituloste tutkijan hallussa.

Pariisin rauhansopimuksen liite 2, ”Ranskan, Suurbritannian ja Venäjän välinen, Ahvenanmanmaansaaria koskeva sopimus” www-osoitteesta

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1922/19220001/19220001_2, siinä muodossa kuin esiintyi 10.10.2005

Pariisin rauhansopimuksen osa ”Rauhansopimus Suomen kanssa” vuodelta 1947, www-osoitteesta

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2,
siinä muodossa kuin esiintyi 10.10.2005

Puolustusministeriö: Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle, Puolustusministeriö, Helsinki 2004, s. 11 sähköisenä www-osoitteessa

http://www.defmin.fi/files/304/2520_1866_SelvitystyO_03_-_Loppuraportti2_1_.pdf,
sellaisena kuin esiintyi 29.1.2007

Puolustusministeriö: Puolustusministeriön strategia 2025 ”Turvallisesti tulevaisuuteen”, www-osoitteessa www.defmin.fi/files/673/PLM_-_Strategia_2025.pdf, siinä muodossa kuin esiintyi 1.9.2006. Sähköinen tiedosto ja paperituloste tutkijan hallussa.

President of Russia official web portal - Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, www-osoitteesta http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118135.shtml 4.3.2007. Sähköinen tiedosto (pdf-tuloste) tutkijan hallussa

Pääesikunnan tiedusteluosasto: Eräitä näkökohtia ilma- ja meripuolustusvalmisteluitamme NL:n kannalta tarkastettuna, www-osoitteesta <http://www.yle.fi/mot/140501/PE%20Tiedusteluosasto%201972.doc>,
siinä muodossa kuin esiintyi 3.9.2005

Ruotsin hallitus: Regeringens proposition 2004/05:5 -Vårt framtida försvar (2004), www-osoitteesta <http://www.regeringen.se/content/1/c6/03/04/63/7c2ac515.pdf>, siinä muodossa kuin esiintyi 3.1.2005. Tuloste tutkijan hallussa.

Russia proposes new National Military Doctrine, People's Daily Online -verkkójulkaisu osoitteessa http://english.people.com.cn/200702/13/eng20070213_349630.html, siinä muodossa kun esiintyi 2.3.2007. Sähköinen tiedosto (pdf-tuloste) tutkijan hallussa.

Russia's new military doctrine declares USA and NATO key potential enemies, Pravda.ru -verkkójulkaisu osoitteessa <http://english.pravda.ru/russia/kremlin/19-09->

2006/84521-Russia_doctrine-0, siinä muodossa kun esiintyi 2.3.2007. Sähköinen tiedosto (pdf-tuloste) tutkijan hallussa.

Sopimus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista vuodelta 1940, www-osoitteesta

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1940/19400024/19400024_2, siinä muodossa kuin esiintyi 10.10.2005

Venäjän Federaation Puolustusministeriö: The priority tasks of the development of the armed forces of the Russian Federation, www-osoitteesta http://www.mil.ru/AZVSRF_Eng1.pdf, siinä muodossa kuin esiintyi 2.11.2004. Sähköinen tiedosto ja tulostettu versio tutkijan hallussa.

YK:n peruskirja, www-osoitteessa

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001>, siinä muodossa kuin esiintyi 5.1.2007

LIITTEET

- LIITE 1 Keskeisimmät määritelmät
- LIITE 2 Kansainväliset sopimukset, joissa määritellään Ahvenanmaan asema
- LIITE 3 Ahvenanmaan alueen kulmapisteet ja karttakuva
- LIITE 4 Taulukot meriliikenteestä vuodelta 2003, Ahvenanmaan satamat, Pohjanlahden satamat ja Turun saariston satamat
- LIITE 5 Kotimaan vesiliikenteen tavaravirrat 2004
- LIITE 6 Märket ja Märketin kapeikko

Keskeisimmät määritelmät

Amfibiojoukot

Sellaiset sotajoukot, jotka on varustettu uintikelpoisin ja vesistönylityskykyisin ajoneuvoin sekä koulutettuja liikkumaan ja taistelemaan saaristo- ja rannikko-olosuhteissa itsenäisesti. Amfibiojoukot kykenevät sotatoimeen mereltä käsin maalla sijaitsevaan kohteeseen.

(Oma käännös määritelmästä www-sivulla

<http://www.fas.org/man/dod-101/sys/ship/amphibious.htm>)

Geopolitiikka

Tiede, joka kuvaa ja selittää poliittisia ilmiöitä maantieteen ja siihen liittyvien asioiden nojalla. (Alpo Juntunen: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot s. 16)

Oppi, joka tarkastelee alueen (useimmiten valtion) voimavarojen käyttökelpoisuutta poliittisiin tarkoituksiin ja toisaalta poliittisten keinojen käyttöä voimavarojen hankkimiseksi ja hyödyntämiseksi. (Pekka Visuri: Turvallisuuspolitiikka ja strategia, s. 164)

Geostrategia

Geopolitiikan soveltaminen käytäntöön. (Pekka Visuri: Turvallisuuspolitiikka ja strategia, s. 165)

Huoltovarmuus

Väestön toimeentulon, maan talouselämän ja maanpuolustuksen kannalta välttämättömien taloudellisten toimintojen turvaaminen poikkeusolojen varalta. (Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004, Valtioneuvoston selonteko VNS, s. 156)

Kaukosuojaus

Meriliikenteen suojauksessa etäällä suojattavasta kohteesta toteutettavat toimenpiteet suojattavaan kohteeseen tai toimintoon kohdistuvan asevaikutuksen estämiseksi. Käsittää sekä passiivisia toimenpiteitä (kuten tiedustelu, valvonta, varoittaminen ja maaliraportointi) että aktiivisia toimen-

piteitä (kuten tulenkäyttö). (Suomen meriliikenteen järjestelyt normaali- ja poikkeusoloissa, Liite 1, s. 1)

Lähisuojaus

Meriliikenteen suojauksessa suojattavan kohteen välittömässä läheisyydessä toteutettavat toimenpiteet suojattavaan kohteeseen tai toimintoon kohdistuvan asevaikutuksen estämiseksi. (Suomen meriliikenteen järjestelyt normaali- ja poikkeusoloissa, Liite 1, s. 1)

Mare clausum

Lat.: Suljettu meri.

Mare liberum

Lat.: Vapaa meri.

Saattosuojaus

Lähisuojaus suojattavan kohteen mukana liikkuen. (Suomen meriliikenteen järjestelyt normaali- ja Poikkeusoloissa, Liite 1, s. 3)

Strategia

Oppi ja käytännön toimintalinja valtion tai liittoutuman turvallisuuspäämäärien toteuttamiseksi. Strategiaan sisältyy ensisijaisesti poliittisia, sotilaallisia ja taloudellisia toimia. (Pekka Visuri: Turvallisuuspolitiikka ja strategia, s. 164)

Strateginen asema

Tila, jossa valtio pyrkii toimimaan tavoitteidensa mukaisesti velvoitteidensa sanelemana. (Komentajakapteeni Arvi Tavaila: Opintomoniste 90. Kadettikurssin strategian kurssilla "Suomen maanpuolustuksen järjestelyt")

Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot

- valtion johtaminen
- talouden ja infrastruktuurin toimivuus
- kansainvälinen toiminta
- valtakunnan sotilaallinen puolustaminen

- sisäisen turvallisuuden ylläpitäminen
- väestön toimeentuloturva ja toimintakyky
- henkinen kriisinkestävyys

(Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 2006, s. 13)

YYA-sopimus

Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta oli sopimustyyppi, joita Neuvostoliitto solmi lukuisten valtioiden, mukaan lukien Suomen kanssa. YYA-sopimus Suomen tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä allekirjoitettiin 6. huhtikuuta 1948.

YYA-sopimus oli ”sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä, Suomen Tasavallan Presidentti ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton Korkeimman Neuvoston Puhemiehistö, pyrkien jatkuvasti kehittämään ystävällisiä suhteita Suomen ja SNTL:n välillä, vakuuttuneina siitä, että hyvien naapuruussuhteiden ja yhteistoiminnan lujittaminen Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä on molempien maiden elinetsujen mukaista, ottaen huomioon Suomen pyrkimyksen pysyä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella, sekä ilmaisten järkkymättömän pyrkimyksensä yhteistoimintaan kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi Yhdistyneet Kansakunnat-järjestön päämäärien ja periaatteiden mukaisesti...” Sopimuksen 1. artiklassa Suomi sitoutui torjumaan alueelleen tai Neuvostoliiton alueelle kohdistuvan hyökkäyksen tapahtuessa taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi, tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa. (<http://fi.wikipedia.org/wiki/YYA-sopimus>)

Otteet kansainvälisistä valtiosopimuksista, joissa määritellään Ahvenanmaan asema

1856

Ranskan, Suurbritannian ja Venäjän välinen, Ahvenanmaansaaria koskeva sopimus. Tehty Pariisissa 30 päivänä maaliskuuta 1856.

(Ranskankielinen sanamuoto Martensin kokoelman "Nouveau Recueil Général des Traités" mukaan, XV osa, sivu 788.)

Hänen Majesteettinsa Suurbritannian ja Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan Kuningatar ja Hänen Majesteettinsa Venäjän Keisari, jotka haluavat laajentaa heidän kesken vallinneen ja niin onnellisesti palautetun, Itämaita koskevan yksimielisyyden käsittämään myöskin Itämeren ja siten varmentaa yleisen rauhan edut, ovat päättäneet tehdä sopimuksen ja tässä tarkoituksessa määränneet:

Jotka vaihdettuaan oikeiksi ja päteviksi havaitut valtakirjansa, ovat sopineet seuraavista artikloista:

1 artikla.

Noudattaakseen Heidän Majesteettiensa Suurbritannian ja Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan Kuningattaren ja Ranskalaisten Keisarin toivomusta, selittää Hänen Majesteettinsa Venäjän Keisari, että Ahvenanmaan saaria ei linnoiteta ja ettei siellä tule säilytettäväksi tai rakennettavaksi mitään sotilaallista tai merilaitosta.

2 artikla.

Tämä sopimus, joka on liitetty tänä päivänä Parisissa allekirjoitettuun yleiseen sopimukseen 1), on ratifioitava, ja ratifioimisasiakirjat ovat vaihdettavat neljän viikon kuluessa tai aikaisemmin, mikäli mahdollista on. 2)

1) Parisissa 30 päivänä maaliskuuta 1856 tehdyn yleisen rauhansopimuksen XXXIII artikla kuuluu (Martensin mukaan):

XXXIII artikla. Tänä päivänä toiselta puolen Heidän Majesteettiensa Ranskalaisten Keisarin sekä Suurbritannian ja Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan Kuningattaren ja toiselta puolen Hänen Majesteettinsa Venäjän Keisarin välillä tehty, Ahvenanmaansaaria koskeva sopimus on ja on oleva liitetty tähän sopimukseen, ja on sillä oleva sama voima ja vaikutus, kuin jos se siihen sisältyisi.

2) Ratifioimisasiakirjat vaihdettiin Parisissa 27 päivänä huhtikuuta 1856. Tämän vakuudeksi ovat valtuutetut allekirjoittaneet sen ja varustaneet sen sineteillään.

Tehty Parisissa kolmantenakymmenentenä päivänä maaliskuuta vuonna 1856.

1921

Ahvenanmanmaansaarten linnoittamattomuutta ja puolueettomuutta koskeva sopimus.

Suomi ratifioinut sopimuksen 28 päivänä tammikuuta 1922. Ratifioimisasiakirja talletettiin Genèveen 6 päivänä huhtikuuta 1922.

Saksan Presidentti, Hänen Majesteettinsa Tanskan ja Islannin Kuningas, Viron Tasavallan Päämies, Suomen Tasavallan Presidentti, Ranskan Tasavallan Presidentti, Hänen Majesteettinsa Ison Britannian ja Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan ja brittiläisten merentakaisen alueitten Kuningas, Intian Keisari, Hänen Majesteettinsa Italian Kuningas, Latvian Tasavallan Päämies, Puolan Valtionpäämies ja Hänen Majesteettinsa Ruotsin Kuningas, jotka ovat sopineet Kansainliiton neuvoston päätök-

sessään 24 päivältä kesäkuuta 1921 lausuman toivomuksen toteuttamisesta, mikä tarkoittaa Ahvenanmaan saarten linnoittamattomuutta ja neutralisoimista koskevan sopimuksen aikaansaamista asianosaisten valtain välillä, jotta saataisiin takeet siitä, etteivät nämä saaret koskaan tule aiheuttamaan vaaraa sotilaalliselta kannalta, ovat tässä tarkoituksessa päättäneet täydentää sen sitoumuksen sisällystä, jonka Venäjä on antanut 30 päivänä maaliskuuta 1856 Parisissa solmittuun traktaattiin liitetyssä Ahvenanmaan saaria koskevassa sopimuksessa, mainittua sitoumusta kuitenkin loukkaamatta;

1 Artikla.

Suomi vahvistaa, sikäli kuin se sen osalta saattaa olla tarpeellista, sen selityksen, jonka Venäjä on antanut Parisin traktaattiin 30 päivältä maaliskuuta 1856 liitetyssä Ahvenanmaan saaria koskevassa sopimuksessa, ja sitoutuu siis olemaan linnoittamatta Ahvenanmaan saariksi nimitettyä Suomen saariston osaa.

2 Artikla.

I. Nimityksellä Ahvenanmaan saaret tarkoitetaan tässä sopimuksessa kaikkia niitä saaria, luotoja ja kareja, jotka sijaitsevat seuraavien viivojen rajoittamalla vesialueella:

a) pohjoisessa pohj. leveysaste 60° 41'.

b) idässä suorat viivat, jotka perätysten yhdistävät seuraavat maantieteelliset pisteet:

- 1) 60° 41',0 pohj. lev. ja 21° 00',0 it. pit. Gr.
- 2) 60° 35',9 pohj. lev. ja 21° 06',9 it. pit. Gr.
- 3) 60° 33',3 pohj. lev. ja 21° 08',0 it. pit. Gr.
- 4) 60° 15',8 pohj. lev. ja 21° 05',5 it. pit. Gr.
- 5) 60° 11',4 pohj. lev. ja 21° 00',4 it. pit. Gr.
- 6) 60° 09',4 pohj. lev. ja 21° 01',2 it. pit. Gr.
- 7) 60° 05',5 pohj. lev. ja 21° 04',3 it. pit. Gr.
- 8) 60° 01',1 pohj. lev. ja 21° 11',3 it. pit. Gr.

- 9) 59° 59',0 pohj. lev. ja 21° 08',3 it. pit. Gr.
- 10) 59° 53',0 pohj. lev. ja 21° 20',0 it. pit. Gr.
- 11) 59° 48',5 pohj. lev. ja 21° 20',0 it. pit. Gr.
- 12) 59° 27',0 pohj. lev. ja 20° 46',3 it. pit. Gr.

c) etelässä pohj. leveysaste 59° 27'.

d) lännessä suorat viivat, jotka perätysten yhdistävät seuraavat maantieteelliset pisteet:

- 13) 59° 27',0 pohj. lev. ja 20° 09',7 it. pit. Gr.
- 14) 59° 47',8 pohj. lev. ja 19° 40',0 it. pit. Gr.
- 15) 60° 11',8 pohj. lev. ja 19° 05',5 it. pit. Gr.
- 16)-- Märket-luodon keskikohta
60° 18',4 pohj. lev. ja 19° 08',5 it. pit. Gr.
- 17) 60° 41',0 pohj. lev. ja 19° 14',4 it. pit. Gr.

Viivat, jotka yhdistävät 14, 15 ja 16 pisteen, ovat ne, määrättyt " Description topographique de la frontière entre le Royaume de Suède et l'Empire de Russie d'après la démarcation de l'année 1810 corrigée d'après la revision de 1888" (Ruotsin kuningaskunnan ja Venäjän keisarikunnan välinen topograafinen rajaselitys, tehty vuonna 1888 tarkistetun 1810 vuoden rajanjärjestelyn mukaan) nimisessä julkaisussa.

Kaikkien tässä artikkelissa mainittujen pisteiden asema viittaa yleensä brittiläisen amiraaliteetin merikorttiin N:o 2297 vuodelta 1872 (vuoden 1921 elokuuhun asti tehtyine korjauksineen); kuitenkin pisteiden 1-11 asema viittaa suuremman täsmällisyyden vuoksi seuraaviin merikortteihin: suomalaisiin merikortteihin N:o 32 vuodelta 1921, N:o 29 vuodelta 1920 ja venäläiseen merikorttiin N:o 742 vuodelta 1916 (korjattu maaliskuussa 1916). Kappale kutakin näitä eri merikortteja on talletettu Kansainliiton pysyvän sihteeristön arkistoon.

II. Ahvenanmaan saarten aluevesien katsotaan ulottuvan kolmen meripenikulman päähän edellämääritellyistä, ainakin ajoittain vedenpinnalla näkyvistä saarista, luodoista ja kareista matalanveden aikana; kuitenkin ei ole aluevesien katsottava missään kohdin ulottuvan tämän artiklan ensimmäisessä momentissa määrättyjen rajavivain ulkopuolelle.

III. I momentissa määritellyt saaret, luodot ja karit ja II momentissa määrätyt aluevedet yhteensä muodostavat sen "vyöhykkeen", johon seuraavia artikloja sovelletaan.

3 Artikla.

Älköön mitään sotilas- tai laivastorakennusta tai tukikohtaa, mitään sotilasilmalaitosten rakennusta tai tukikohtaa eikä mitään muutaakaan sotatarkoituksiin käytettävää laitetta ylläpidettäväksi 2 artiklassa määrätyllä vyöhykkeellä tai sinne rakennettavaksi.

4 Artikla.

Paitsi 7 artiklassa määrätyissä tapauksissa älkööt minkään vallan maa-, meri- tai ilmailuvoimat tunkeutuko 2 artiklassa määrätyllä vyöhykkeelle tai siellä oleskelko; aseiden ja sotatarpeiden valmistus, tuonti, kauttakuljetus ja vienti ovat siellä nimenomaan kielletyt.

Rauhan aikana sovelletaan kuitenkin seuraavia määräyksiä:

a) paitsi Suomen tasavallassa voimassa olevien yleisten säännösten mukaan järjestyksen ja yleisen turvallisuuden säilyttämiseksi vyöhykkeellä tarvittavaa säännöllistä poliisihenkilökuntaa, Suomi voi poikkeuksellisten olosuhteiden vaatiessa viedä sinne ja väliaikaisesti siellä pitää muita sellaisia aseellisia voimia, jotka ovat välttämättömän tarpeelliset järjestyksen pitämiseksi.

b) Suomi pidättää itselleen niinkään oikeuden aika ajoin käyttää saaria tarkastamassa 1 tai 2 keveää vedenpinnalla kulkevaa sota-alusta, jotka voivat siinä tapauksessa ankkuroida väliaikaisesti niiden vesillä. Paitsi näitä laivoja saa Suomi, jos erikoisen tärkeät seikat vaativat, tuoda vyöhykkeen vesille ja siellä väliaikaisesti pitää muitakin vedenpinnalla kulkevia laivoja, joiden kantavuus ei missään tapauksessa saa olla suurempi kuin yhteensä 6,000 tonnia.

Suomen Hallitus ei saa myöntää lupaa tulla saaristoon ja siellä väliaikaisesti ankkuroida muuta kuin yhdelle jonkun muun vallan sotalaivalle.

c) Suomi saa antaa ilmasotavoimiensa lentää vyöhykkeen ylitse, mutta niiden maihin laskeminen on kielletty, paitsi pakottavassa hätätilassa.

5 Artikla.

Kielto sallimasta sotalaivain tulo 2 artiklassa mainitulle vyöhykkeelle tai siellä oleskelu ei vaikuta vapauteen kulkea rauhallisesti aluevesien lävitse, mikä läpikulku pysyy voimassaolevien kansainvälisten säännösten ja tapojen alaisena.

6 Artikla.

Sodan aikana pidetään 2 artiklassa mainittua vyöhykettä puolueettomana alueena, eikä sitä saa välillisesti eikä välittömästi käyttää tarkoitukseen, joka on jossain yhteydessä sotilaallisten toimenpiteiden kanssa.

Kuitenkin on Suomen, jos Itämeri joutuu sodan piiriin, sallittu vyöhykkeen puolueettomuuden turvaamiseksi väliaikaisesti laskea miinoja tämän vesialueelle ja sitä varten ryhtyä sellaisiin laivastotoimenpiteisiin, jotka ovat aivan välttämättömiä. Suomen on heti ilmoitettava tämä Kansainliiton neuvostolle.

7 Artikla.

I. Antaakseen tämän sopimuksen johdannossa mainitulle takeelle tarpeeksi tehoa, Korkeat Sopimuksentekijät kääntyvät joko erikseen tai yhteisesti Kansainliiton neuvoston puoleen, jotta neuvosto päättäisi mihin toimenpiteisiin on ryhdyttävä tämän sopimuksen määräysten voimassapitämisen turvaamiseksi tai sen loukkaamisen estämiseksi.

Korkeat Sopimuksentekijät sitoutuvat avustamaan toimenpiteissä, joihin neuvosto sitä varten päättää ryhdyttäväksi.

Kun neuvoston on tämän sitoumuksen täyttämiseksi tehtävä päätöksensä edellämainittujen olosuhteiden vallitessa, tulee neuvoston kutsua kokoukseen ne vallat, jotka ovat ottaneet osaa tähän sopimukseen, olivatpa ne liiton jäseniä tai ei. Tämän sopimuksen määräysten rikkomisesta syytetyn vallan edustajan antamaa ääntä ei oteta huomioon neuvoston päätökseen vaadittavaa yksimielisyyttä laskettaessa.

Jollei yksimielisyyttä voida saavuttaa, on jokainen Korkeista Sopimuksentekijöistä oikeutettu ryhtymään niihin toimenpiteisiin, joita neuvosto on 2/3 enemmistöllä puoltanut, äänet laskettu huomioonottamatta tämän sopimuksen rikkomisesta syytetyn vallan edustajan antamaa ääntä.

II. Jos Ahvenanmaan saaria taikka niiden kautta Suomen mannermaata vastaan suunnattu äkillinen hyökkäys saataisi vyöhykkeen puolueettomuuden vaaran, on Suomen ryhdyttävä vyöhykkeellä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi, siksi kunnes Korkeat Sopimuksentekijät tämän sopimuksen määräysten mukaisesti saattavat puuttua asiaan puolueettomuuden arvossapitämiseksi.

Suomen on heti ilmoitettava tämä neuvostolle.

8 Artikla.

Tämän sopimuksen määräykset pysyvät voimassa tapahtuoonpa Itämeren nykyisessä status quossa mitä muutoksia tahansa.

9 Artikla.

Kansainliiton neuvostoa pyydetään saattamaan tämä sopimus liiton jäsenten tietoon, jotta kaikki yleisen rauhan vuoksi pitäisivät arvossa Ahvenanmaan saarilla, Suomen tasavallan erottamattomalla osalla, tämän sopimuksen määräysten mukaista oikeudellista asemaa niihin sääntöihin kuuluvana, jotka tunnustetaan hallitusten toiminnan ohjeiksi.

Tämä sopimus voidaan Korkeiden Sopimuksentekijäin yksimielisellä suostumuksella esittää vallalle, joka ei ole sitä allekirjoittanut, mutta jonka myöntymys saattaa myöhemmin näyttää suotavalta, jotta sellainen valta muodollisesti siihen liittyisi.

10 Artikla.

Tämä sopimus on ratifioitava. Pöytäkirja ratifioimisasiakirjain ensimmäisestä tallettamisesta on laadittava, niin pian kuin sopimuksen allekirjoittaneiden valtain enemmistö, Suomi ja Ruotsi tähän enemmistöön luettuina, saavat tilaisuuden ryhtyä tallettamiseen.

Sopimus astuu voimaan jokaiseen valtaan nähden, joka on sen allekirjoittanut tai siihen liittyy, siitä ajasta lukien, jolloin valta on tallettanut ratifioimisasiakirjansa tai liittymiskirjansa.

Ratifioimisasiakirjat talletetaan Genèvessä Kansainliiton pysyväisen sihteeristön haltuun; niinkään ovat mahdolliset liittymisasiakirjat sinne talletettavat.

Tämän vakuudeksi ovat täysivaltaiset edustajat allekirjoittaneet tämän sopimuksen ja varustaneet sen sineteillänsä.

Tehtiin Genèvessä 20 päivänä lokakuuta 1921 yksi ainoa kappale, joka on pidettävä tallella Kansainliiton pysyväisen sihteeristön arkistossa ja josta sihteeristön on toimittava oikeaksitodistettu jäljennös kullekin sen allekirjoittaneelle vallalle.

1940

SOPIMUS Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista.

Suomen Tasavallan hallitus toiselta puolen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton hallitus toiselta puolen, haluten vahvistaa turvallisuutensa ja rauhan perusteita

Itämerellä, ovat katsoneet välttämättömäksi tehdä keskenään seuraavan sopimuksen ja tätä varten nimittäneet valtuutetuikseen:

Suomen Tasavallan hallitus:

Suomen Moskovassa olevan Erikoislähettilään ja Täysivaltaisen Ministerin Juho Kusti Paasikiven; Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton hallitus: SNTL:n Kansakomissaarien Neuvoston Puheenjohtajan ja Ulkoasiain Kansankomissarin Vjatsheslav Mihailovits Molotovin, jotka, vaihdettuaan oikeiksi ja asianmukaiseen muotoon laadituiksi havaitut valtakirjansa, ovat sopineet seuraavasta:

1 artikla.

Suomi sitoutuu demilitarisoimaan Ahvenanmaan saaret, olemaan linnoittamatta niitä sekä olemaan asettamatta niitä muiden valtioiden aseellisten voimien käytettäväksi. Tämä merkitse myöskin, ettei Suomi eivätkä muutkaan valtiot saa Ahvenanmaan saarten vyöhykkeellä tai sinne rakentaa mitään sotilas- tai laivastorakennusta tai -tukikohtaa, mitään sotilasilmalaurakennusta tai -tukikohtaa eikä mitään muutakaan sotilastarkoituksiin käytettävää laitetta ja että saarilla olevat tykkiperustat on hävitettävä.

2 artikla.

Nimityksellä "Ahvenanmaan saarten vyöhyke" tarkoitetaan tässä sopimuksessa kaikkia niitä saaria, luotoja ja kareja, jotka sijaitsevat seuraavien viivojen rajoittamalla vesialueella:

a) pohjoisessa pohj. leveysaste 60° 41'.

b) idässä suorat viivat, jotka perätysten yhdistävät seuraavat maantieteelliset pisteet:

1) 60° 41',0 pohj. lev. ja 21° 00',0 it. pit. Gr.

2) 60° 35',9 pohj. lev. ja 21° 06',9 it. pit. Gr.

3) 60° 33',3 pohj. lev. ja 21° 08',6 it. pit. Gr.

4) 60° 15',8 pohj. lev. ja 21° 05',5 it. pit. Gr.

- 5) 60ø 11',4 pohj. lev. ja 21ø 00',4 it. pit. Gr.
- 6) 60ø 09',4 pohj. lev. ja 21ø 01',2 it. pit. Gr.
- 7) 60ø 05',5 pohj. lev. ja 21ø 04',3 it. pit. Gr.
- 8) 60ø 01',1 pohj. lev. ja 21ø 11',3 it. pit. Gr.
- 9) 59ø 59',0 pohj. lev. ja 21ø 08',3 it. pit. Gr.
- 10) 59ø 53',0 pohj. lev. ja 21ø 20',0 it. pit. Gr.
- 11) 59ø 48',5 pohj. lev. ja 21ø 20',0 it. pit. Gr.
- 12) 59ø 27',0 pohj. lev. ja 20ø 46',3 it. pit. Gr.

c) etelässä pohj. leveysaste 59ø 27'.

d) lännessä suorat viivat, jotka perätysten yhdistävät seuraavat maantieteelliset pisteet:

- 13) 59ø 27',0 pohj. lev. ja 20ø 09',7 it. pit. Gr.
- 14) 59ø 47',8 pohj. lev. ja 19ø 40',0 it. pit. Gr.
- 15) 60ø 11',8 pohj. lev. ja 19ø 05',5 it. pit. Gr.
- 16)-- Märket-luodon keskikohta
60ø 18',4 pohj. lev. ja 19ø 08',5 it. pit. Gr.
- 17) 60ø 41',0 pohj. lev. ja 19ø 14',4 it. pit. Gr.

Ahvenanmaan saarten aluevesien katsotaan ulottuvan kolmen meripeninkulman päähän edellämääritellyistä, ainakin ajoittain vedenpinnalla näkyvistä saarista, luodoista ja kareista matalanveden aikana.

3 artikla.

Neuvostoliitolle myönnetään oikeus pitää Ahvenanmaan saarilla oma konsulinvirastonsa, jonka toimivaltaan, tavanomaisten konsulintehtävien lisäksi, kuuluu valvoa, että tämän sopimuksen 1 artiklassa määrättyjä, Ahvenanmaan saarten demilitarisointia ja linnoittamattomuutta koskevia sitoumuksia noudatetaan.

Niissä tapauksissa, jolloin Neuvostoliiton konsuliedustaja havaitsee seikkoja, jotka hänen käsityksensä mukaan ovat ristiriidassa tässä sopimuksessa olevien, Ahvenanmaan saarten demilitarisointia ja linnoittamattomuutta koskevien määräysten

kanssa, hänellä on oikeus tehdä Ahvenanmaan maakunnan lääninhallituksen välityksellä Suomen viranomaisille ilmoitus yhteisen tutkimuksen suorittamisesta. Tämän tutkimuksen suorittavat Suomen hallituksen valtuutettu ja Neuvostoliiton konsuliedustaja mahdollisimman kiireellisessä järjestyksessä. Yhteisen tutkimuksen tulokset merkitään neljin kappalein laadittuun suomen- ja venäjänkieliseen pöytäkirjaan ja tiedoitetaan, välttämättömiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten, kummankin sopimuspuolen hallitukselle.

4 artikla.

Tämä sopimus tulee voimaan heti, kun se on allekirjoitettu, ja on sen jälkeen ratifioitava.

Ratifioimiskirjat vaihdetaan Helsingissä kymmenen päivän kuluessa.

Tämä sopimus on laadittu kahtena suomen- ja venäjänkielisenä alkuperäiskappaleena, Moskovon kaupungissa 11 päivänä lokakuuta 1940.

1947

II OSA.

Poliittiset määräykset.

I luku.

5 artikla.

Ahvenanmaan saaret jäävät demilitarisoiduiksi nykyisin vallitsevan tilanteen mukaisesti.

Lähteet: http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1922/19220001/19220001_2
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1922/19220001/19220001_1
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1940/19400024/19400024_2
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2

Meriliikenteen tilastotiedon taulukot

Taulukko 1 – Alusliikenne Ahvenanmaan satamiin vuonna 2005

Maarianhamina

Ulkomaalainen rahtialus	18
Kotimainen rahtialus	85
Matkustaja-alus	4 359
YHTEENSÄ	4 463

Långnäs

Ulkomaalainen rahtialus	0
Kotimainen rahtialus	1
Matkustaja-alus	1 349
YHTEENSÄ	1 350

Eckerö

Ulkomaalainen rahtialus	0
Kotimainen rahtialus	0
Matkustaja-alus	1 233
YHTEENSÄ	1 233

Föglö

Ulkomaalainen rahtialus	0
Kotimainen rahtialus	1
Matkustaja-alus	0
YHTEENSÄ	1

Färjsund

Ulkomaalainen rahtialus	2
Kotimainen rahtialus	72
Matkustaja-alus	0
YHTEENSÄ	74

Ahvenanmaan satamat yhteensä

Ulkomaalainen rahtialus	20
Kotimainen rahtialus	159
Matkustaja-alus	6 941
YHTEENSÄ	7 120

Taulukko 2 – Alusliikenne Pohjanlahden satamiin vuonna 2005

Uusikaupunki	444
Rauma	1 352
Pori	652
Kristiinankaupunki	62
Kaskinen	430
Vaasa	566
Pietarsaari	285
Kokkola	536
Rahja	75
Raahe	594
Oulu	403
Kemi	593
Tornio	341
Eurajoki	83
YHTEENSÄ	6 333

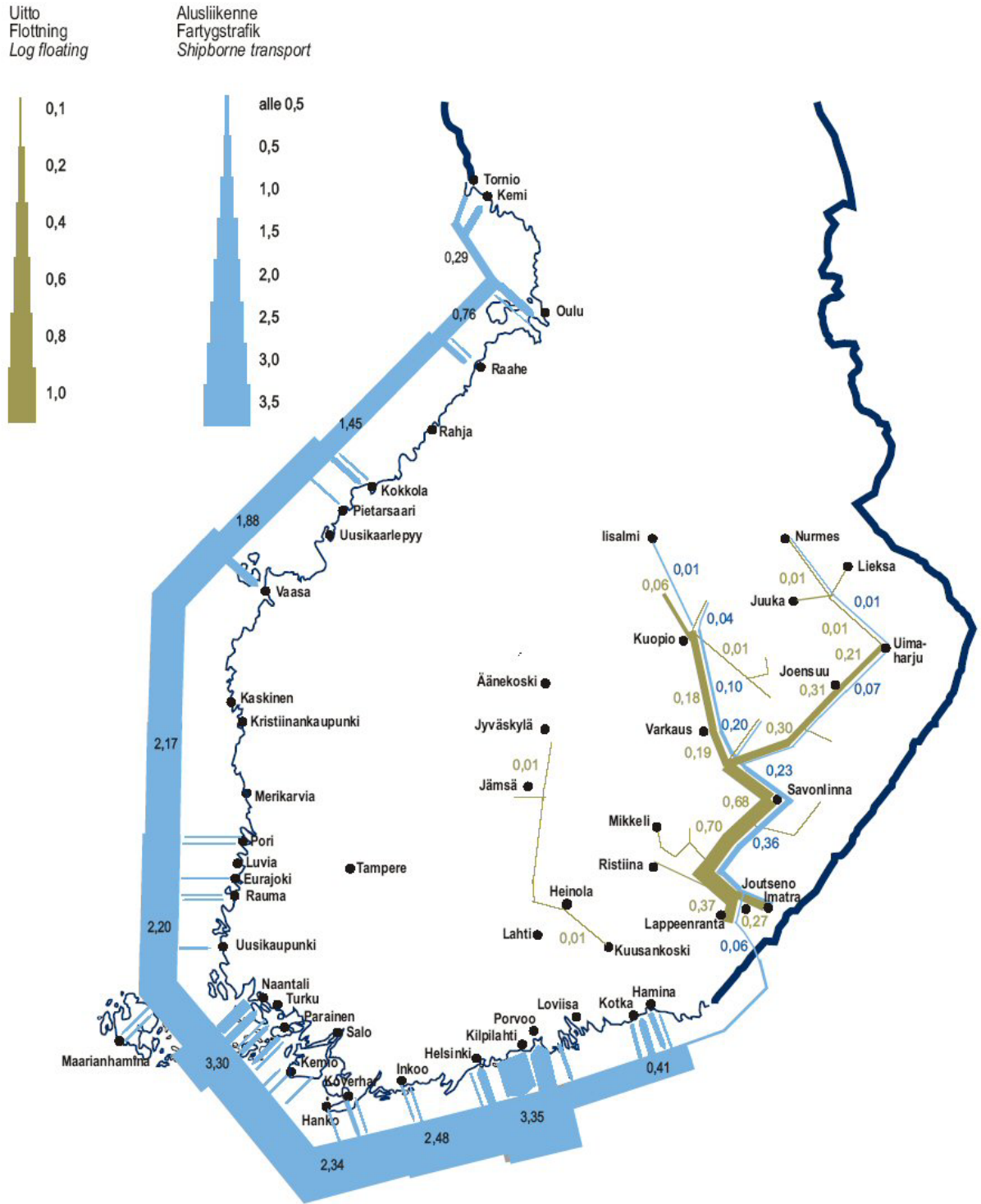
Taulukko 3 – Alusliikenne Turun saariston satamiin vuonna 2005

Teijo	5
Förby	19
Kemiö	49
Taalintehdas	185
Nauvo	2
Korppoo	1
Parainen	210
Turku	2 870
Naantali	1 442
Dragsfjärd	2
YHTEENSÄ	4 785

Kotimaan vesiliikenteen tavaravirrat vuonna 2005

Kotimaan vesiliikenteen tavaravirrat (milj. tonnia)
 Varuflöden i inrikes sjötrafik (milj. ton)
 Goods transport flows (million tonnes)

2005

Lähde: Merenkululaitos – kartta_tavaravirrat.pdf

Ahvenanmaan alueen kulmapisteet ja karttakuva

Ahvenanmaan alue käsittää Kansainliiton vuoden 1921 päätöksen mukaisesti alueen, jonka rajoina toimivat:

a) pohjoisessa latitudiparalleeli N 60° 41',

b) idässä ne suorat linjat, jotka jatkuvina yhdistävät seuraavat maantieteelliset pisteet:

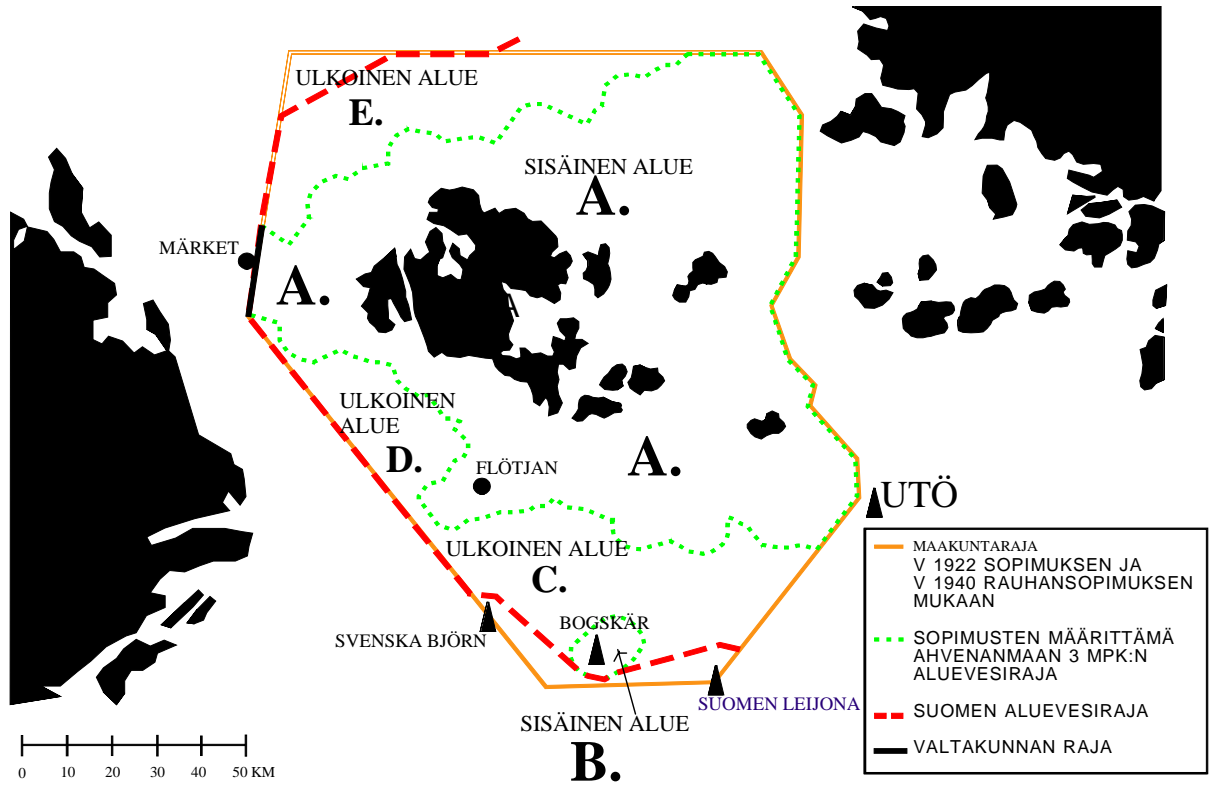
1)	lat.	60° 41,0' N	ja	lon	21° 00,0' E	Greenwich
2)	"	60° 35,9' N	"	"	21° 06,9' E	"
3)	"	60° 33,3' N	"	"	21° 08,6' E	"
4)	"	60° 15,8' N	"	"	21° 05,5' E	"
5)	"	60° 11,4' N	"	"	21° 04,4' E	"
6)	"	60° 09,4' N	"	"	21° 01,2' E	"
7)	"	60° 05,5' N	"	"	21° 04,3' E	"
8)	"	60° 01,1' N	"	"	21° 11,3' E	"
9)	"	59° 59,0' N	"	"	21° 08,3' E	"
10)	"	59° 53,0' N	"	"	21° 20,0' E	"
11)	"	59° 48,5' N	"	"	21° 20,0' E	"
12)	"	59° 27,0' N	"	"	20° 46,3' E	"

c) etelässä latitudiparalleeli 59° 27' N,

d) lännessä ne suorat linjat, jotka jatkuvina yhdistävät seuraavat maantieteelliset pisteet:

13)	lat.	59° 27',0 N	ja	lon	27° 09',7 E	Greenwich
14)	"	59° 47',8 N	"	"	19° 40',0 E	"
15)	"	60° 11',8 N	"	"	19° 05',5 E	"
16)	Märketin luodon keskikohta					
	lat.	60° 18',4 N	ja	lon	19° 08',5 E	"
17)	"	60° 41',0 N	"	"	19° 14',4 E	"

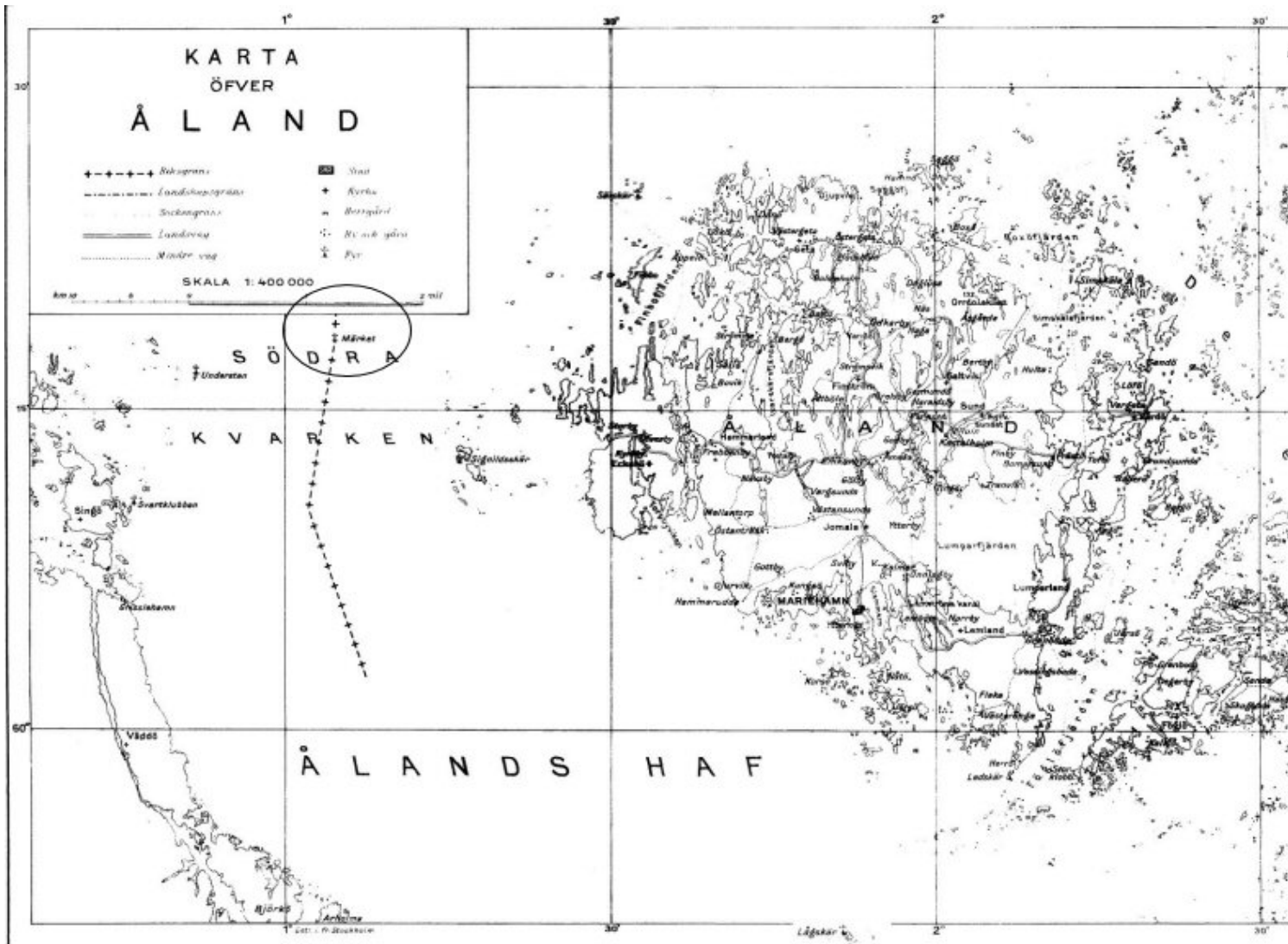
Ahvenanmaan saarten aluevesien katsotaan ulottuvan kolmen meripeninkulman päähän edellämääritellyistä, ainakin ajoittain vedenpinnalla näkyvistä saarista, luodoista ja kareista matalanveden aikana. Nämä alueet mukaanlukien aluevedet ovat demilitarisoitua aluetta.

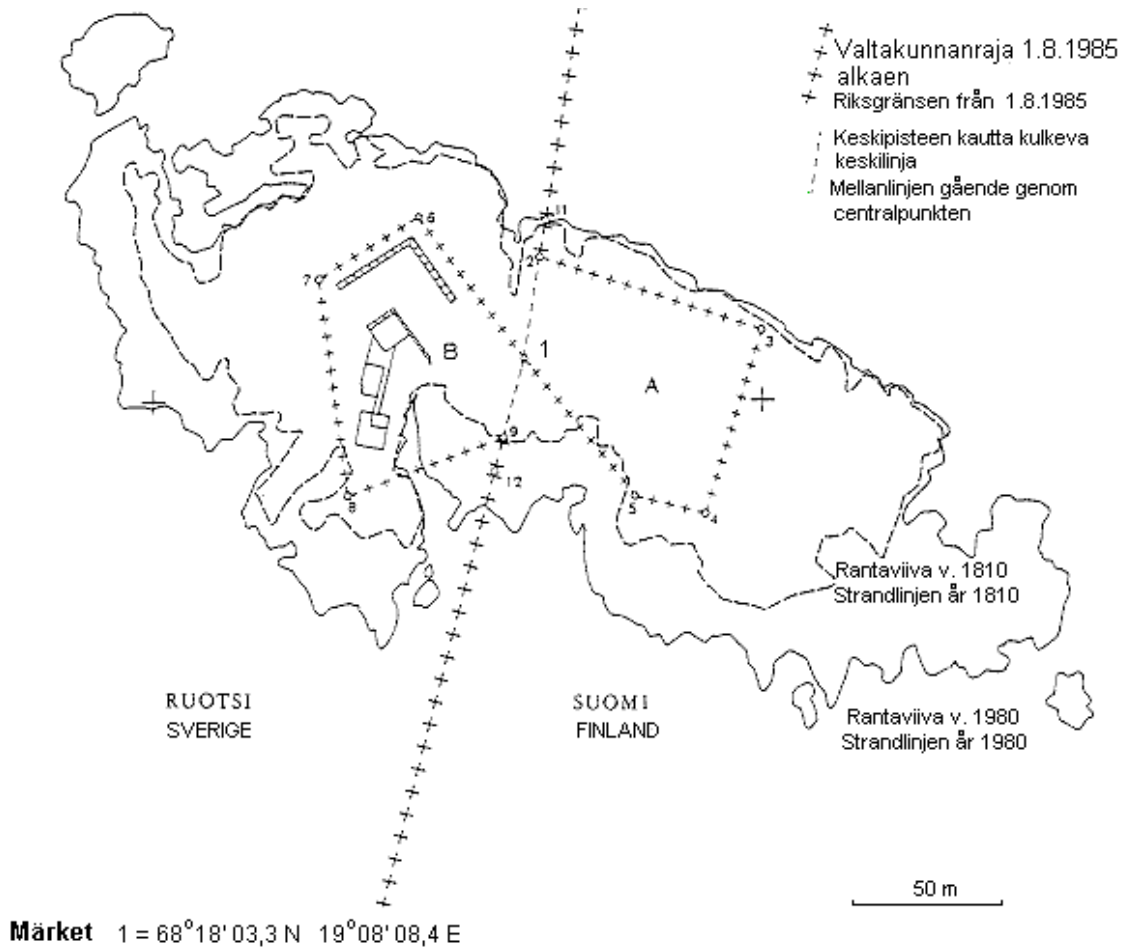
Lähteet: http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1922/19220001/19220001_1
 Freelance-esitys amaa_freelance_Ale.prz, sotilaslakimies Antti Lehmus-
 järvi, MerivE

Märket ja Märketin kapeikko

Sotiemme aikana umpeen miinoitettu Märketin kapeikko sijaitsee ympäröidyn Märketin alapuolella.

Alla olevassa kuvassa on Märketin saari, jonka läpi Suomen ja Ruotsin välinen valtakunnanraja kulkee. Rajan perhosen muotoinen mutkittelu johtuu suomalaisesta majakasta, joka rakennettiin saaren korkeimmalle paikalle. Tämä paikka sijaitsi Ruotsin puolella, josta johtuen Suomi sai alueen itselleen luovuttamalla vastaavan kokoisen alueen omalta puoleltaan Ruotsille. Molemmilla valtioilla on lupa rantautua saarelle missä kohtaa tahansa sääolosuhteiden niin vaatiessa.

Lähteet: http://sv.wikipedia.org/wiki/Bild:Karta_%C3%B6fver_%C3%85land.png
<http://www.histdoc.net/historia/se/market.html>